

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΜΣ «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΧΟΥΛΙΓΚΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ ΟΓΔΟΝΤΑ (1981-1985):

ΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΕΚΠΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΑΙΤΗΜΑΤΩΝ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

A.M.: 1114M048

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ: Κ. ΚΑΤΣΑΠΗΣ

Γ' ΕΞΑΜΗΝΟ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2015 - 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ σ. 4

Γενική παρουσίαση των στόχων της εργασίας και του υλικού.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΕΙΣΑΓΩΓΗ σ. 7

Τα τεκμήρια της έρευνας, σ. 7.

Η πολιτική κατάσταση τη δεκαετία του '80, σ. 8.

Τι είναι ο χούλιγκαν, σ. 16.

Το προφίλ του χούλιγκαν, σ. 19.

Απεικόνιση των χούλιγκανς και των παραβατικών συμπεριφορών στην οθόνη, σ. 21.

ΜΕΡΟΣ Β'

Ενδεικτικά περιστατικά βίας ανά χρονιά, σ. 24.

ΜΕΡΟΣ Γ'

Ενδεικτικά περιστατικά βίας συγκριτικά με άλλες εφημερίδες, σ. 46.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ, σ. 75.

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΠΕΙΣΟΔΙΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1981 - 1985

ΠΗΓΕΣ, σ. 78.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ, σ. 78 – 80.

**«Το ποδόσφαιρο λειτουργεί εκτονωτικά, είναι η βαλβίδα της κοινωνίας
κι αν δεν υπήρχαν τα γήπεδα θα υπήρχε κάτι άλλο, ίσως χειρότερο.
Η επιθετικότητα που αναπτύσσουν οι κοινωνίες αναζητά διεξόδους
και οι αρχές το γνωρίζουν...¹»**

**«Το ποδόσφαιρο δεν είναι μια μπάλα στο γρασίδι και δυο τέρματα, είναι η ζωή
που τρέχει χωρίς να το καταλαβαίνεις, είναι η κούραση, τα γηρατειά, οι νέες
συμμορίες που αποκτούν φήμη, τα παιδιά που συνεχίζουν την παράδοση, οι νέοι
κανόνες, τα νέα δεδομένα, οι τρόποι που εφευρίσκεις για να παραμένεις
ασύλληπτος, αθέατος, πάντα μπροστά απ' τους μπάτσους, τα μέσα μαζικής
ενημέρωσης και την κοινή γνώμη. Δεν υπάρχουν άλλες επιλογές εκτός
και αν θες να καταλήξεις θεατής²...»**

¹ Τζον Κινγκ, *Εργοστάσιο ποδοσφαίρου*, εκδ. Παραμόρφωση, Αθήνα 1998, σ. 263.

² Στο ίδιο, σ. 322–323.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αφορμή της επιλογής του θέματος, της έρευνας και της συγγραφής της παρούσας εργασίας από το γράφοντα, αποτέλεσε η προσωπική του εμπειρία με το γήπεδο και όσα εξελίσσονται σε αυτό από τη σκοπιά του οπαδού. Η οπαδική κερκίδα (και όχι οι άλλες θύρες των γηπέδων) είναι το κομμάτι εκείνο, το οποίο φιλοξενεί το φιλοθεάμον κοινό που έχει πιο «άγρια» και πιο βίαια γούστα (η λέξη που ταιριάζει στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ο όρος «χούλιγκαν» που θα αναλυθεί στην πορεία), το οποίο επισκέπτεται το γήπεδο για διάφορους λόγους (βλ. αναψυχή, χαλάρωση, εκτόνωση) και σε κάθε γήπεδο παγκοσμίως, αν μπορούσε να «μιλήσει» είναι σίγουρο, πως θα μπορούσε να διηγηθεί όσα έχουν διαδραματιστεί πάνω της πολύ καλύτερα από την κάθε εργασία και τον κάθε μελετητή.

Ο γράφων, έχοντας υπάρξει κομμάτι της οπαδικής κερκίδας και παραμένοντας μέλος της ακόμη και σήμερα, έστω με μια πιο αποστασιοποιημένη και κριτική ματιά, αποφάσισε να φέρει στην επιφάνεια αυτόν τον κόσμο, που «στεγάζει την τρέλα» του (όπως λένε και οι φανατικοί οπαδοί της Θύρας 13) καθενός ατόμου. Το καθένα από αυτά τα άτομα, έστω και για λίγο, πάτησε στα τσιμέντα ενός πετάλου, στάθηκε όρθιο πίσω από το τέρμα του γηπέδου στα σκαλάκια ή γαντζώθηκε πάνω στα κάγκελα και τα συρματοπλέγματα και με τρεμάμενη φωνή φώναζε, τραγουδούσε, σφύριζε, χειρονομούσε, κούναγε σημαίες και χειροκροτούσε κατά την εξέλιξη μιας αναμέτρησης, για την ομάδα του, την περηφάνια του, τα χρώματα, το έμβλημα και την ιστορία μιας φανέλας, που για εκείνον, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή είναι όλος του ο κόσμος³, είναι κάτι παραπάνω από μια ομάδα (más que un club), όπως λέει και το ρητό της Μπαρτσελόνα, το οποίο σχηματίζεται και είναι ορατό από τα καθίσματα του «Καμπ Νου», το οποίο αποτελεί την έδρα της ομάδας της Καταλονίας.

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί, πως τα χρονικά όρια και το αντικείμενο μελέτης δεν έχουν να κάνουν με τη συγχρονία αλλά με τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1980 στην Ελλάδα και συγκεκριμένα με την πρώτη τετραετία της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ (1981-1985). Η επιλογή βασίζεται στο γεγονός πως εκείνη την περίοδο συμβαίνουν στη χώρα πολλές αλλαγές, πολιτικές και κοινωνικές, αλλάζουν οι ρυθμοί ζωής και το βιοτικό επίπεδο ανεβαίνει, με

³ John Williams, «Είμαστε παράξενοι και το ξέρουμε». Αθλητικός οπαδισμός τον 21^ο αιώνα», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης-Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών*, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2013, σ. 61.

αποτέλεσμα, ο κόσμος, και ιδιαίτερα οι νέες γενιές της εποχής, που δεν έχουν τις μνήμες των γονιών τους από την Κατοχή και τον Εμφύλιο, παρά μόνο τις δικές τους εμπειρίες που σχετίζονταν με το δικτατορικό καθεστώς (1967-1974), να νιώθουν «κουρασμένοι» και να επιθυμούν μια αλλαγή στην καθημερινότητά τους, κάτι διαφορετικό που θα τους δώσει νόημα και θα γεμίζει τη ζωή τους και το χρόνο τους, κάτι το οποίο θα είναι διασκεδαστικό και ταυτόχρονα ανάλαφρο και μακριά από πολιτική στράτευση. Κάπως έτσι οι νέοι (αμφισβητίες στην πλειοψηφία τους στον καθωσπρεπισμό και τις επιταγές της κοινωνίας) βρήκαν αποκούμπι στα γήπεδα, στις κερκίδες και σε μουσικά ακούσματα (βλ. χέβι μέταλ και πανκ), που από την πλειοψηφία του κόσμου θεωρούνται «ακραία», με τις δύο αυτές κατηγορίες πολλές φορές να είναι ένα και το αυτό, καθώς φιλοξένησαν στους κόλπους τους τα ίδια άτομα. Άτομα τα οποία ήθελαν να ξεφύγουν, ήθελαν να εκτονωθούν, ήθελαν να πιστέψουν σε κάτι αγνό και άδολο, κάνοντας κατά κάποιον τρόπο τη δική τους «επανάσταση», η οποία όμως, σε σχέση αντίστοιχες των προηγούμενων γενεών, δεν είχε να κάνει με πολιτικά αιτήματα και ελευθερία της έκφρασης αλλά με τη λογική του «είμαι ο τάδε, έχω προσωπικότητα, κάνω αυτό που μου γουστάρει και σε όποιον αρέσει». Αυτό το μήνυμα, παρά τις πολιτικές του διαστάσεις, δε σχετίζεται σε καμία περίπτωση με κόμματα και πολιτικές οργανώσεις, όπως συνέβαινε με τις νεολαίες του 1950, του 1960 και του 1970. Επειδή όμως η πολιτική βρίσκεται πάντοτε σε συνάρτηση με την καθημερινή ζωή, υπήρξαν και περιπτώσεις που η πολιτική (κυρίως η ακροδεξιά ρητορική) παρεισέφερσε στην οπαδική κερκίδα. Όμως όπως θα δούμε και στην πορεία της εργασίας, η εμφάνισή της, ήταν πρόσκαιρη και συγκυριακή και σκοπός της πιθανόν ήταν η πρόκληση των ηθών λόγω αντίδρασης και η προσέλκυση της προσοχής και όχι η αποδοχή της.

Η βιβλιογραφία που αφορά στην εποχή αυτή σε θέματα που σχετίζονται με το γήπεδο, την κερκίδα και τον «οπαδό-χούλιγκαν» είναι μικρή, με αποτέλεσμα η έρευνα να στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε δημοσιεύματα της εφημερίδας-πηγής που επιλέχθηκε από το γράφοντα, προκειμένου να φωτίσει τις πτυχές του χουλιγκανισμού, εντός αλλά και αρκετές φορές εκτός της κερκίδας. Οι όροι «οπαδός-χούλιγκαν», την εποχή που έχει ως αντικείμενο η εργασία, είναι ταυτόσημοι και δεν έχουν καμία σχέση με το διαχωρισμό που προέκυψε στην πορεία τη δεκαετία του 1990 και του 2000, οπότε όταν αναφέρεται το ένα εννοείται και το άλλο και ο λόγος

δεν είναι άλλος από το γεγονός, ότι η ίδια η κοινωνία της εποχής τα θεωρεί αμφότερα έννοιες ταυτόσημες και τα χρησιμοποιεί με αυτόν τον τρόπο.

Κλείνοντας αυτή τη μικρή εισαγωγή, ο γράφων θεωρεί απαραίτητο να αναφέρει, πως η έρευνα έχει να κάνει με τους οπαδούς που πηγαίνουν και παρακολουθούν όλα τα ομαδικά αθλήματα και όχι μόνο το ποδόσφαιρο (άθλημα στο οποίο κατά κύριο λόγο εμφανίζονται οι εξάρσεις του χουλιγκανισμού) καθώς και με διάφορες ηλικίες, διότι η έρευνα ανέδειξε ευρήματα βίας και χουλιγκανισμού τόσο σε αγώνες επαγγελματικού αθλητισμού όσο και σε αγώνες σχολικού αθλητισμού παιδιών νεαρής ηλικίας. Ωστόσο, σε όλες τις περιπτώσεις οι άμεσοι πρωταγωνιστές είναι οι «θεατές», οι οπαδοί-χούλιγκανς και όχι οι παίκτες, οι προπονητές και οι παράγοντες των ομάδων που αγωνίζονται, καθώς οι τελευταίοι αποτελούν την αφορμή και μόνο για να μπορέσουν οι οπαδοί-χούλιγκανς να δράσουν και να επιτελέσουν το «έργο» τους.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τεκμήρια της έρευνας.

Ως βασική πηγή για την έρευνα επιλέχθηκε η αθλητική εφημερίδα *Αθλητική Ηχώ* και η έκδοσή της την Δευτέρα *Αθλητική Φωνή*. Το εν λόγω έντυπο αποτελούσε από την πρώτη μέρα κυκλοφορίας του «θεμέλιο» της αθλητικής δημοσιογραφίας της χώρας, με αναφορές σε όλα τα αθλητικά δρώμενα της χώρας, αφιερώματα, φωτορεπορτάζ και ανταποκριτές σε όλη την Ελλάδα. Δυστυχώς το συλλογικό *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου*⁴ δεν διαθέτει λήμμα για την *Αθλητική Ηχώ*, οπότε τα στοιχεία που σχετικά με την προέλευσή και τη μορφή της αντλούνται από το διαδίκτυο και από τη μελέτη των φύλλων της από το γράφοντα.

Η *Αθλητική Ηχώ* εκδόθηκε το 1945 και είχε διάρκεια ζωής ως το 2007. Ως ημερομηνία ίδρυσης αναφέρεται η 1η Οκτωβρίου 1945, υπό τη διεύθυνση των Αθανασίου Σέμπου και Νικολάου Ζιρώ. Ιδιοκτήτες της αρχικά ήταν οι Αθανάσιος Σέμπος και Γεώργιος Γεωργαλάς, ενώ στη συνέχεια πέρασε στα χέρια της οικογένειας Γεωργαλά. Εκδότες της ήταν οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες της, ενώ αρχισυντάκτες της διετέλεσαν οι Νικόλαος Ζιρώ, Σταμάτιος Γρατσίας και Κλεομένης Γεωργαλάς. Θεωρούνταν έντυπο φιλικά προσκείμενο προς τον Παναθηναϊκό και είχε τόπο έκδοσης την Αθήνα, ωστόσο ήταν εφημερίδα πανελλαδικής κυκλοφορίας. Μέχρι το 1990 κυκλοφορούσε σε μεγάλη μορφή και στη συνέχεια έγινε ταμπλόιντ. Χαρακτηριστικό της γνώρισμα ήταν το πλήθος των θεμάτων της στην πρώτη σελίδα, με την ανάλυση να γίνεται επί τόπου κάτω από τον τίτλο. Η θεματολογία της αφορούσε μια σειρά από διαφορετικά αθλήματα, ακόμα και αυτά που δε θεωρούνταν ιδιαίτερα δημοφιλή. Τη δεκαετία του '80 έβγαине σε οκτασέλιδη εκτύπωση, ήταν έγχρωμη και κόστιζε δέκα δραχμές. Σημαντικοί συνεργάτες της εκείνη την εποχή ήταν οι Γιάννης Διακογιάννης και Βαγγέλης Φουντουκίδης.⁵ Επειδή οι εφημερίδες είναι υποχρεωμένες δια νόμου να εκδίδουν φύλλο έξι ημέρες την εβδομάδα, την έβδομη, κάθε Δευτέρα δηλαδή, η *Αθλητική Ηχώ* παραχωρούσε τη θέση της στο «αδελφό έντυπο» *Αθλητική Φωνή*.

⁴ Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974*, τόμοι 1-4, ΙΝΕ/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008.

⁵ Βλ. σχετικά: <http://bit.ly/2ggM6c5>.

Η πολιτική κατάσταση τη δεκαετία του '80.

Η δεκαετία του 1980 για την ελληνική κοινωνία ενέχει στη δημόσια σφαίρα διαστάσεις δικαίωσης, κυρίως στο επίπεδο των πολιτικών εξελίξεων. Δεν είναι όμως αυτός και ο αποκλειστικός τρόπος σημασιοδότησής της καθώς για μια μερίδα της «συντηρητικής» σκέψης και ανάλυσης, λογίζεται απαξιωτικά ως η «χαμένη δεκαετία» (αυτή που έφερε και εμπέδωσε τον κρατισμό και την αναξιοκρατία σύμφωνα με αυτές τις προσεγγίσεις), ενώ για τις κοινωνικές επιστήμες παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεξερεύνητο πεδίο, με εξαίρεση την πολιτική επιστήμη που από νωρίς είχε εντυφώσει στην ιδιαιτερότητα της εποχής και είχε υπερβεί τη γενική κατηγορία «Μεταπολίτευση» όπως εύστοχα επισημαίνουν οι Βασίλης Βαμβακάς και Παναγής Παναγιωτόπουλος.⁶

Με τα δικά τους λόγια: Θα μπορούσε να διατυπωθεί μια υπόθεση εργασίας που θα προσδιορίζει μια «δεύτερη μεταπολιτευτική φάση» (και η οποία συμβαδίζει με τη δεκαετία του '80) με βάση τα εξής χαρακτηριστικά: τη σταδιακή απόσυρση του πολιτικού από το κοινωνικό πεδίο, την πρόωπη ανάπτυξη ενός ατομικισμού που ευνοείται από τις πολιτικές της ευμάρειας (όχι σύμφωνα με κάποιον ορθόδοξο δυτικό κανόνα, αφού ο κρατισμός θα παραμείνει πανίσχυρος αλλά με ενδιαφέρουσες και παράδοξες εθνικές προσαρμογές), την αναγνώριση μειονοτικών/μειοψηφικών αιτημάτων και ταυτοτήτων, την εμπέδωση της κοινωνικής συνοχής και τη διαχείριση των πολιτισμικών τραυμάτων (τόσο εκείνων τα οποία προκάλεσαν οι μεταπολεμικοί αποκλεισμοί όσο και εκείνων που ανομικά προέκυψαν από τη ραγδαία κοινωνική κινητικότητα και την εκτεταμένη ευμάρεια της περιόδου).

Σε αυτό το πλαίσιο συμβαίνει το εξής οξύμωρο. Αφενός η πρώτη τετραετία του ΠΑΣΟΚ (1981-1985)⁷ θεωρείται ουσιαστική συνέχεια της στρατευμένης πρώτης μεταπολιτευτικής φάσης,⁸ αφετέρου η Ελλάδα ως χώρα παύει να έχει την εικόνα του μίζερου κράτους, κάτι που συνέβαινε ως και τη δεκαετία του 1970 και αυτή η αλλαγή προκύπτει ως αποτέλεσμα του εξαμερικανισμού της κοινωνίας που εκδηλώνεται

⁶ Βασίλης Βαμβακάς-Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80, Κοινωνικό, Πολιτικό και Πολιτισμικό Λεξικό*, Δεύτερη έκδοση - Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014, σ. XXXIV.

⁷ Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη, *Η ελληνική βιντεοταινία (1985 - 1990)*, Εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα 2014, σ. 194-195.

⁸ Βασίλης Βαμβακάς-Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), ό.π., σ. XXXV.

πολλαπλώς στο επίπεδο της διασκέδασης και κατανάλωσης, αλλά και της ίδιας της πολιτικής.

Οι Βαμβακάς και Παναγιωτόπουλος γράφουν σχετικά: «Η μεγαλύτερη αλλαγή που παρατηρείται από την αρχή της δεκαετίας του '80 είναι μια ριζική αναδιανομή, η οποία διευρύνει αποφασιστικά την κοινωνική βάση της ευμάρειας και ταυτόχρονα αποδίδει ειδικά προνόμια σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες παγιώνοντας την αίσθηση των εισοδηματικών και εργασιακών δικαιωμάτων ως αναμφισβήτητων (καθιερώθηκε με τον όρο «κεκτημένα»). Η ριζική αυτή αναδιανομή αφορά στη διάλυση όλων των καθιερωμένων ιεραρχιών, στη μαζική πρόσβαση στο δημόσιο τομέα και στην παιδεία και επιτρέπει τον εκσυγχρονισμό των κοινωνικών σχέσεων ο οποίος λοξοδρομεί από την ορθοδοξία της υπερπολιτικοποίησης. Ταυτόχρονα παρατηρούνται μεγάλες μετατοπίσεις πραγματικού και συμβολικού πλούτου, γιατί τότε γίνονται οριστικά διαπερατά τα ταξικά σύνορα, τότε αποκτά μαζική δυναμική η ανοδική κοινωνική κινητικότητα και τότε το κοινωνικό στάτους αρχίζει να συμπληρώνεται αποφασιστικά από τη φαινομενολογία της πρόσληψής του».⁹

Την ίδια περίοδο βέβαια αναδύονται ως κραταιό κοινωνικό και πολιτικό υποκείμενο οι μικροαστοί. Σύμφωνα με τους Βαμβακά και Παναγιωτόπουλο: «Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, παρότι αναπαρήγαγε τον κρατισμό σε οικονομία και πολιτική και ενίσχυσε την ιδεολογική πόλωση, κατάφερε να διαμορφώσει -μέσα ακριβώς από τη λαϊκιστική ενσωμάτωση των μαζών - ένα ευρύχωρο μεσοστρωματικό πλαίσιο. Το πλαίσιο εκείνο που ευνόησε, συχνά με λανθάνοντα τρόπο αλλά εντέλει με εντυπωσιακή πυκνότητα, τις πρώτες μορφές εξατομίκευσης, κοινωνικού ναρκισσισμού και ηδονισμού».¹⁰

Μαζί με τους μικροαστούς που πριμοδοτούνται πολλαπλώς από την διακυβέρνηση ΠΑΣΟΚ, μια σειρά από πολιτικές αλλάζουν το τοπίο στην Ελλάδα: «Επιπλέον, στη δεκαετία του '80 γίνεται αναθεμελίωση των δημόσιων πολιτικών, στην κατεύθυνση ενός κοινωνικού κράτους πρόνοιας, απαλλαγμένου από φιλανθρωπικά, πελατειακά, προσωποπαγή και ιδεολογικά βαρίδια του παρελθόντος. Για πρώτη φορά σε τέτοια έκταση, εισάγεται ένα συνεκτικό σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο μέριμνας που από τη μια υλοποιεί καθολικά κοινωνικά δικαιώματα (όπως η

⁹ Στο ίδιο, σ. XXXVII.

¹⁰ Στο ίδιο, σ. XXXVII.

ασφάλιση και η υγεία) και ταυτόχρονα προβαίνει σε στοχευμένες επανορθωτικές δράσεις για ευαίσθητες κατηγορίες (ηλικιωμένοι, περιφερειακή ανάπτυξη). Οι τομές αυτές εκσυγχρονίζουν την ίδια την κρατική δομή και ταυτόχρονα αποτυπώνουν ώριμα αιτήματα αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου και επενεργούν εκσυγχρονιστικά στο κοινωνικό σώμα¹¹. Η θεμελίωση του Ε.Σ.Υ., οι σημαντικές αυξήσεις των συντάξεων, η αύξηση του ασφαλισμένου πληθυσμού και η ανάληψη κρατικής φροντίδας για την τρίτη ηλικία μέσω των Κ.Α.Π.Η. αποτέλεσαν μερικές από τις θεμελιωτικές πράξεις αυτής της καινοφανούς για τα ελληνικά δεδομένα μεταρρυθμιστικής πολιτικής¹². Καθοριστικό όμως ρόλο παίζει και η πρόσβαση που αποκτά η διευρυνόμενη μεσαία τάξη στην «απόλαυση» της κατανάλωσης». ¹³

Με όλα τα παραπάνω μεγεθύνεται το κράτος αφού ο ρόλος του καθίσταται όλο και πιο σημαντικός στην κοινωνική πραγματικότητα του Ογδόντα: «Όσον αφορά τις κρατικές δομές, παρατηρείται μεγέθυνση του Κράτους με τρεις αλληλένδετους τρόπους (μεγέθυνση του Κράτους-Εργοδότη, μεγέθυνση του Κράτους-Παρόχου και κυρίως ανάπτυξη του Κράτους-Πρόνοιας), ενώ ταυτόχρονα διαλύονται τα αδρανή υλικά του αυταρχικού παρελθόντος θεσμών και κρατικών δομών». ¹⁴

Ο άνεμος του εκδημοκρατισμού που φύσηξε το Ογδόντα δεν θα μπορούσε να μην αφήσει το αποτύπωμά του στις πολιτικές για τη νεολαία. Αυτή ακριβώς η κουλτούρα του αντιαυταρχισμού θα οδηγήσει στα χρόνια της κρίσης ιδίως, σε άσκηση κριτικής για τις δυνατότητες αυτοέκφρασης που έδωσε το ΠΑΣΟΚ στους νέους ανθρώπους. Οι Β.Β. και Π.Π. σχολιάζουν σχετικά: «Βεβαίως, όλες αυτές οι αλλαγές και οι καινοτομίες δε θα μπορούσαν να μην παρουσιάσουν και ορισμένες «παρενέργειες» εκδημοκρατισμού. Τέτοιες εμφανίστηκαν στους εκπαιδευτικούς μηχανισμούς και δεν ήταν, φυσικά, αποτέλεσμα κάποιας αδιαφορίας ή παράβλεψης των αναγκών των νέων. Ήταν, αντίθετα, παρεπόμενο και αποτύπωση μιας ισχυρής τάσης αναγνώρισης της αυτονομίας των νέων και συγκρότησης της νεανικής ταυτότητας μακριά από ετεροπροσδιορισμούς του παρελθόντος. Η αποδυνάμωση των πειθαρχικών λειτουργιών του σχολείου ήταν συνυφασμένη με την καθιέρωση μιας νέας κοινωνικής και συναισθηματικής παραμέτρου, δηλαδή την προστασία του παιδιού και του νέου και την παράταση του ουσιαστικού ορίου ενηλικίωσης. Με την

¹¹ Στο ίδιο, σ. XLIII.

¹² Στο ίδιο, σ. XLIII.

¹³ Στο ίδιο, σ. XLIV.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. XLIV.

ίδρυση, από την πρώτη Κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, σηματοδοτήθηκε η μετάβαση από την «πειθαρχημένη» νιότη στην αναγνώρισή της ως ξεχωριστού κοινωνικού υποκειμένου και σε αντικείμενο ειδικής κοινωνικής πολιτικής. Η διαχείριση του ελεύθερου χρόνου των νέων αποτέλεσε κεντρικό διακύβευμα πολιτικής για τη νεοσύστατη Γραμματεία, αφού θεωρήθηκε θεμελιώδες δικαίωμά τους και βασικό προαπαιτούμενο διαμόρφωσης της προσωπικότητάς τους. Επίσης στη δεκαετία του '80 σημαντική νομοθετική δραστηριότητα σημειώθηκε υπέρ των δικαιωμάτων των γυναικών και της προστασίας της μητρότητας».¹⁵

Η νεανική κουλτούρα βέβαια, η εμφάνισή της πιο σωστά, συναρτάται άμεσα και με άλλες εξελίξεις, κάπως αθόρυβες, που λαμβάνουν χώρα στην ελληνική κοινωνία: «Την ίδια περίοδο εγκαθιδρύθηκε και συνεχώς επεκτεινόταν αυτό που θα ονομάζαμε «κοινωνία του ελεύθερου χρόνου και της διασκέδασης».¹⁶ Δημιουργήθηκαν νέοι χώροι κοινωνικοποίησης που σχετίζονταν κατά κύριο λόγο με τον μαζικό πολιτισμό και την οικονομία της διασκέδασης (π.χ. ποδόσφαιρο-οργανωμένοι φίλαθλοι, παγκοσμιοποιημένη ποπ και ροκ σκηνή-ντισκοτέκ, φαστφούντ-νέοι τόποι εστίασης) και τα καινούρια τότε νεανικά στέκια (όπως οι καφετέριες, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, τα ροκ κλαμπ κ.α.)».¹⁷

Έτσι λοιπόν, η πρωτοκαθεδρία του πολιτικού στην ελληνική κοινωνία, αρχίζει να υποχωρεί. Η αναζήτηση της ολοκλήρωσης στην προσωπική ολοκλήρωση και πλήρωση σιγά-σιγά δείχνει να κυριαρχεί: «Ιδιαίτερα θα πρέπει να σταθούμε στη ριζική μεταστροφή του κοινωνικού στην κατεύθυνση της εξατομίκευσης. Η στροφή αυτή συντελέστηκε σε ένα σπίτι-διαμέρισμα, που είχε αρχίσει να εμπλουτίζεται με τη νέα τεχνολογία (βίντεο, δορυφορική, στερεοφωνικό, υπολογιστής). Ο οικιακός χώρος μεταβλήθηκε και σε σημαντική εστία συναναστροφής. Η αξιολόγηση και η παράταση της παιδικής ηλικίας συνέβαλαν σημαντικά σε αυτό τον εκσυγχρονισμό».¹⁸

Μέσα στον οικιακό χώρο κάνει την εμφάνισή της και η εξίσωση των δικαιωμάτων των μελών της οικογένειας και η εξάλειψη των διακριτών ρόλων. Αυτό σήμανε το οριστικό τέλος της πατριαρχικής οικογένειας, όπως αυτή αναπαράγοταν

¹⁵ Στο ίδιο, σ. XLV, XLVI.

¹⁶ Στο ίδιο, σ. XLIII, XLVI.

¹⁷ Στο ίδιο, σ. XLVI.

¹⁸ Στο ίδιο, σ. XLVII.

συστηματικά κατά τον 20ο αιώνα. Η νεανικοποίηση των μεγάλων και η γρηγορότερη πρόσβαση των παιδιών σε ενήλικα δικαιώματα επέδρασαν καταλυτικά στην εναρμόνιση του οικογενειακού θεσμού με την ευρύτερη κοινωνία και στην φιλελευθεροποίηση της οικογένειας». ¹⁹ Οι νέοι κοινωνικοί χώροι που αναφέρονται οδηγούν στον εξαμερικανισμό της ελληνικής κοινωνικής, πολιτισμικής και πολιτικής ζωής. Από τη μία πλευρά παρατηρείται η τάση λατρείας του αμερικανικού-παγκοσμιοποιημένου τρόπου ζωής («εισαγόμενου») και από την άλλη πλευρά η ανάγκη εθνικού αυτοπροσδιορισμού και αντίστασης στον «πολιτισμικό ιμπεριαλισμό» (το οξύμωρο που αναφέρθηκε και νωρίτερα).

Παράλληλα εγκαθιδρούνται νέες αντιλήψεις για το γούστο, ²⁰ καθώς στη δεκαετία του '80 υπάρχει αυτό που θα ονομάζαμε «ατομικιστική επανάσταση», με μία επιθυμία μάλιστα αναπλήρωσης του «χαμένου χρόνου» σε σχέση με άλλες δυτικές κοινωνίες. Η ολοκλήρωση του εκδημοκρατισμού των θεσμών, η εμπέδωση της ομαλότητας που σήμανε η κυβερνητική Αλλαγή το 1981 και η αίσθηση μιας κοινωνίας σε ειρήνευση, ευνόησαν (και συνέπεσαν με) την ανάδειξη πρακτικών και συμβολικών πλαισίων που προάγουν τις κατακερματισμένες πολιτικές της ατομικής αυτοπραγμάτωσης: «Σεξουαλικότητα, τρόποι διασκέδασης, καλλωπισμός του ιδιωτικού χώρου, ιατρική και αισθητική φροντίδα του σώματος, γευσιγνωσία, αθλητισμός, κοσμοπολιτισμός, κοινωνικός φυλετισμός και διαμόρφωση μιας κουλτούρας του στυλ, νέες μορφές πνευματικότητας, η απαρχή του σκανδαλισμού και της διαταξικής κινητοποίησης απέναντι στον τεχνολογικό κίνδυνο και την οικολογική απειλή, η στροφή του διαφημιστικού μηνύματος προς την αναζήτηση της αισθητηριακής απόλαυσης, είναι ορισμένα από τα πεδία και τις εμπειρίες που ανοίγονται διάπλατα κατά τη δεκαετία του '80 στην Ελλάδα για να υποδεχθούν τη σύγχρονη ατομικότητα». ²¹

Ως εκ τούτου, νέες μορφές νεανικής ταυτότητας θα έρθουν στο προσκήνιο, βάζοντας σταδιακά στην άκρη την παλιά-κυρίαρχη ταυτότητα της πολιτικής στράτευσης, η οποία μάλιστα στην πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο υπήρξε ηγεμονική. Σε έναν βαθμό, οι νέες ταυτότητες θα «πατήσουν» πάνω σε υπάρχουσες πραγματικότητες, όπως την «λατρεία» για την λαϊκότητα και την αυθεντικότητα του

¹⁹ Στο ίδιο, σ. XLVII.

²⁰ Στο ίδιο, σ. XLVIII.

²¹ Στο ίδιο, σ. XLVIII, XLIX.

γνήσια λαϊκού: «Η αναδυόμενη ναρκισσιστική κοινωνία της δεκαετίας του '80 θα υιοθετήσει και θα ενσωματώσει πολλά στοιχεία της μυθολογημένης μεταπολιτευτικά λαϊκότητας. Η οξύμωρη αυτή συνάρθρωση εμφανίζεται σε ποικιλία περιπτώσεων που κινείται από το οπαδικό και κομματικό φρόνημα και την τηλεοπτική σκηνοθεσία της έκφρασής του μέχρι την παρατεταμένη άνοιξη της ρεμπετολογίας και την εξιδανίκευση της λαϊκής εκτόνωσης (βλ. σκυλάδικα). Στην Ελλάδα του '80 το «προσωπικό γίνεται πολιτικό» χωρίς προϋπάρχουσες κοινωνικοϊδεολογικές δεσμεύσεις».²²

Η λαϊκότητα, ο κόσμος του περιθωρίου (βλ. εξιδανίκευση των φόνων Κοεμτζή) αποτελούν μία ισχυρή πραγματικότητα που θα βοηθήσει στην εμφάνιση του χουλιγκανισμού εξαγνίζοντας τα «λαϊκά» του και «ανδροπρεπή» στοιχεία όπως η βία ή η αθυροστομία: «Η λαϊκότητα είναι ένα γενικό διακύβευμα της εποχής, που το μοιράζεται ευρεία γκάμα ομάδων και προσώπων με διαφορετικούς ιδεολογικούς και πολιτισμικούς ορίζοντες (από τους λαϊκούς τραγουδιστές μέχρι τους ροκάδες, από τον Χατζηδάκι μέχρι τους νεοορθόδοξους κ.α.). Η πολύπλευρη αυτή αναζήτηση είναι μία από τις όψεις που καλλιεργήθηκαν από τη Γενιά του '30, η οποία πάσχιζε ακριβώς για έναν εθνικό και λαϊκό εκσυγχρονιστικό αστισμό. Η ανακατασκευασμένη αυθεντικότητα του λαϊκού περιθωρίου, της ρεμπέτικης ψυχής, ο αντιδιανοουμενισμός και η επίκληση της καθ' ημάς Ανατολής έρχονταν να εργαστούν με τις μορφές του εκσυγχρονισμού σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, παράγοντας τελικά ένα νέο πολιτικό αφήγημα, όπου το σύγχρονο ενσωματωνόταν στο παλιό και το αναπαρήγαγε και όχι το αντίστροφο».²³

Επομένως, η βία δεν αποτελεί ένα φαινόμενο που προέκυψε ξαφνικά στην ελληνική κοινωνία, καθώς οι «λαϊκές της καταβολές» αναζητήθηκαν συστηματικά ήδη από την αρχή της Μεταπολίτευσης: «Η ανοχή στη βία είναι επίσης κάτι που εμφανίζεται για πρώτη φορά. Το ελληνικό πολιτικό σύστημα αλλά και η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του '80 βαδίζουν σε αυτόν το δρόμο και κάπως έτσι εντοπίζονται οι ρίζες αυτού του φαινομένου στην πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο. Η

²² Στο ίδιο, σ. XLIX.

²³ Στο ίδιο, σ. LIII, LIV.

διαλεκτική μεταξύ καταστολής και αντικαταστολής είναι αυτή που τροφοδότησε την άνθηση του εγχώριου χουλιγκανισμού».²⁴

Μια άλλη συνιστώσα για την μαζικοποίηση του χουλιγκανισμού αφορά τις αποκαλούμενες «τελετουργίες του πλήθους» που βλέπουν μία τρόπον τινά «ποδοσφαιροποίηση» της πολιτικής και της διασκέδασης: «Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των τελετουργιών του πλήθους. Στη δεκαετία του '80 σημειώνεται μια αξιοσημείωτη μεταφορά της πολιτικής κουλτούρας του πλήθους στη γιορτή του δρόμου και το αντίστροφο. Τα μαζικά αθλητικά γεγονότα και οι πρώτες επιτυχίες των ομάδων σε εθνικό επίπεδο επιτρέπουν τη διαρκή σύγχυση μεταξύ θρησκευτικών, πολιτικών και συναυλιακών τελετουργιών (πορείες, κηδείες, συνθήματα γηπέδου, χέβι μέταλ αισθητική συγχέονται σε έναν πολύμορφο και ευρύχωρο πανηγυρισμό) αλλά και των οργανωτικών δομών της πολιτικής οργάνωσης και της φυλετικής ταυτότητας²⁵ (σύνδεσμοι φιλάθλων, «αιρέσεις» των συνδέσμων, τοπικές οργανώσεις). Το ιδιόμορφο αυτό θέατρο δρόμου που εξελίσσεται με άξονα τους φιλάθλους και τις πάγιες ή πανηγυρικές τους συμπεριφορές παίρνει τη διάσταση σταθερού φαινομένου τόσο μέσα από την επανάληψή του όσο και μέσα από τον βίαιο (συμβολικό και πραγματικό) πολλές φορές αυθορμητισμό του. Η πολιτική είναι ο κεντρικός άξονας οργάνωσης του μαζικού ενδιαφέροντος. Ένας δεύτερος, παράλληλος και εν πολλοίς μιμητικός προς αυτήν τρόπος οργάνωσης είναι αυτός που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «ποδοσφαιρική κουλτούρα». Η πολιτική πόλωση δανείστηκε στοιχεία από τις τελετουργίες των γηπέδων (σημαίες, κασκόλ, φωτοβολίδες, σκοποί των συνθημάτων κ.α.) ενώ ο κόσμος του ποδοσφαίρου κατά την εξεταζόμενη περίοδο υιοθέτησε τη μορφολογία της πολιτικής δράσης²⁶ ως αντιδάνειο».

Στο πλαίσιο αυτό, οι νέοι έχουν μια σειρά από νέες- καινοφανείς δυνατότητες προκειμένου να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους. Ο ελεύθερος χρόνος εξάλλου, ποτέ δεν υπήρξε περισσότερο για τον νέο άνθρωπο όσο το Ογδόντα: «Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο μεταβολής που κατισχύει στη δεκαετία του '80 είναι η ανάπτυξη των θεσμών και ηθών του ελεύθερου χρόνου. Η ροκ μουσική και η διασκέδαση, η δυνατότητα του παιδιού να οργανώνει κατά τα τρέχοντα πρότυπα και την τρέχουσα

²⁴ Στο ίδιο, σ. LVIII.

²⁵ Στο ίδιο, σ. LXII.

²⁶ Στο ίδιο, σ. LXII, LXIII.

υφολογία τον προσωπικό του χώρο αλλά και ρουχισμό είναι ορισμένα μόνο παραδείγματα. Ο πολιτισμός της οικειότητας ενοποίησε σε ένα συνεχές τον οικιακό χώρο και το πολιτισμικό πεδίο, επιτρέποντας στις νεανικές υποκουλτούρες να διεισδύσουν μέσα στο σπίτι (χέβι μέταλ, θρίλερ της Παρασκευής ή ταινία από βίντεο κλαμπ που το βλέπουν όλοι οικογενειακώς). Ταυτόχρονα υπάρχει αποδυνάμωση της πατρικής εξουσίας και ακόλουθη αυτονομία του νέου. Κατά τη δεκαετία του '80 θεμελιώθηκε στην κοινωνική εμπειρία η στροφή στον εαυτό, στο «προσωπικό», η μεταφορά του πεδίου της αυτοπραγμάτωσης από τη μεγάλη χειραφετησιακή αφήγηση στον εαυτό. Στην αυτοκαταστροφική της όψη αυτή η μετατόπιση θα οδηγήσει στη χρήση ναρκωτικών, ενώ στη θετική - εξουσιαστική εκδοχή της θα οδηγήσει στην εμπέδωση του θεραπευτικού μοντέλου αυτοπραγμάτωσης του εαυτού».²⁷

Ο συνδυασμός της αντιαυταρχικής νεανικής κουλτούρας, του ελεύθερου χρόνου και των υλικών πόρων που αυξάνονται κατακόρυφα και ραγδαία, θα μετατοπίσει τα κανάλια της νεανικής αμφισβήτησης σε άλλα πεδία, με την πολιτική ως προνομιακός υποδοχέας της, να υποχωρεί ραγδαία. «Ο νέος καταναλωτισμός γίνεται πυρήνας της συγκρότησης του συνόλου των ταυτοτήτων που αναδύονται, ανεξάρτητα εάν αυτές αναφέρονται σε μια νεοπλουτίστικη, συμβατική ή κατά δήλωση αντικαταναλωτική συμπεριφορά. Οι ενδυματολογικοί κώδικες αλλά και η ίδια η επιμέλεια του σώματος (χτένισμα, γυμναστική, διαιτητικά προϊόντα και υγιεινισμός της ανατολικής πνευματικότητας), το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό του ύφους, όπως ξεκινάει με την οριστική κατάργηση της σχολικής ποδιάς, για να κορυφωθεί με την έναρξη της κουλτούρας του ευδαιμονισμού στο τέλος της δεκαετίας και η αυτοπραγμάτωση ως βαθύτερη νοοτροπιακή τάση, προϋποθέτει την έξοδο από την καταναλωτική δομή της επιβίωσης και της ανάγκης και την αντικατάστασή της από δύο ουσιαστικά συστατικά του σύγχρονου καταναλωτισμού, καθώς και την ενδυνάμωση των πρακτικών του ελεύθερου χρόνου. Η διαμόρφωση προσωπικού ύφους ή η ένταξη του ατόμου σε μια υποκουλτούρα ή φυλή θα αποτελέσουν δύο διαφορετικές επιλογές αποκοπής του υποκειμένου από την κοινωνικά προσδιορισμένη ενδυμασία. Η επιτάχυνση της εισόδου της ελληνικής κοινωνίας στο πεδίο της εξατομίκευσης υποβοηθήθηκε όχι μόνο από αυτή τη νέα ενδυματολογική τυπολογία αλλά και από άλλους παράγοντες. Συγκροτήματα ήχου, βιντεοκασέτες, αυτοκίνητα, ηλεκτρονικά παιχνίδια και γκάτζετ ή συγκεκριμένες

²⁷ Στο ίδιο, σ. LXIV.

εταιρείες εξοπλισμού-επίπλωσης (SATO, Neoset, Νέο-Κατοικείν κ.α.) γνώρισαν μεγάλη επιτυχία σε ευρύτερα στρώματα. Ο υλικός πολιτισμός πέρασε στη σφαίρα της καλαισθησίας, του περιττού και της απόλαυσης, ενώ ο πολιτισμός της ανάγκης αποδυναμώθηκε».²⁸

Τι είναι ο χούλιγκαν:

Πολλά έχουν γραφτεί γύρω από τον όρο «χούλιγκαν». Στη δημόσια συζήτηση, ο χούλιγκαν είναι αυτός που σπάει ό,τι βρεθεί μπροστά του και βιαιοπραγεί εναντίον άλλων ανθρώπων στο γήπεδο. Ο ορισμός που δίνει το *Μείζον Ελληνικό Λεξικό* αναφέρει τα εξής: «χούλιγκαν (ο) ακλ. ουσ. [*αγγλ. hooligan*] νεαρός ταραξίας, που προβαίνει σε ενέργειες βίας και βανδαλισμούς σε δημόσιους χώρους ιδ. σε χώρους αθλητικών συναντήσεων»²⁹.

Ωστόσο, όπως υποστηρίζουν οι Γιάννης Ζαϊμάκης και Νίκος Κοταρίδης, ο όρος έχει πολλαπλές αναγνώσεις: Καταρχάς, το φαινόμενο του χουλιγκανισμού δεν είναι νέο. Ο όρος εμφανίστηκε στη βρετανική λογοτεχνία στη δεκαετία του 1890 και φαίνεται να προέρχεται από τη λαϊκή κουλτούρα της εργατικής τάξης στο Λονδίνο και να υιοθετείται από ορισμένους νέους σε λαϊκές γειτονιές ως στοιχείο της συλλογικής τους ταυτότητας. Ο όρος διαδόθηκε στην αγγλική γλώσσα μετά το «θερμό καλοκαίρι» του 1898 όταν στην διάρκεια των γιορτών των αργιών του Αυγούστου έλαβαν χώρα εκτεταμένα επεισόδια και μαζικές συλλήψεις νέων που κατηγορήθηκαν για παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, αλκοολισμό, επιθέσεις σε βάρος αστυνομικών, ληστείες σε δρόμους και βίαιες συγκρούσεις. Ο χουλιγκανισμός ταυτίστηκε με τις συμπεριφορές αυτών των ομάδων και συνδέθηκε, στις εφημερίδες της εποχής, με αλλότριες αξίες και πρακτικές που απειλούσαν τα κανονιστικά πρότυπα των ευπόληπτων Βρετανών πολιτών. Σταδιακά, στη διάρκεια του 20ού αιώνα ο όρος πέρασε στη ρητορική των γηπέδων και από την σκοπιά των επίσημων μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου ταυτίστηκε με τους ταραχοποιούς οπαδούς που χαρακτηρίζονται από βίαιες και παραβατικές συμπεριφορές. Στις προηγμένες ποδοσφαιρικά χώρες, κυρίως στην Μ. Βρετανία περιστατικά χουλιγκανισμού στα γήπεδα εμφανίζονται σε μια κάποια σταθερή βάση στη μεταπολεμική περίοδο,

²⁸ Στο ίδιο, σ. LXV, LXVI, LXVII.

²⁹ Τεγόπουλος - Φυτράκης, *Μείζον Ελληνικό Λεξικό*, Αρμονία Α.Ε. 1997, Αθήνα σ. 1273.

ωστόσο, το φαινόμενο προσέλαβε ανησυχητικές διαστάσεις στις δεκαετίες του 1970 και κυρίως του 1980 οπότε παρατηρείται σημαντική αύξηση συμβάντων ομαδικής βίας στα γήπεδα.³⁰ Στην Ελλάδα το φαινόμενο έρχεται με μια καθυστέρηση περίπου μιας δεκαετίας, χωρίς ποτέ να προσλάβει τη μαζικότητα και την ένταση που παρατηρήθηκε σε ορισμένες χώρες, όπως η Αγγλία.

Φυσικά υπάρχουν και άλλες, παρόμοιες ή διαφορετικές, απόψεις. Μία από αυτές υποστηρίζει το <http://anti-researcher.blogspot.gr/>, στο οποίο διαβάζουμε, ότι ως χουλιγκανισμός αναφέρεται η ανάρμοστη και βίαιη συμπεριφορά οπαδών αθλητικών ομάδων που οδηγεί στη διατάραξη της τάξης. Εκφάνσεις χουλιγκανισμού συνήθως θεωρούνται πράξεις όπως η υβριστική συμπεριφορά σε γήπεδα κατά τη διάρκεια αγώνων πολλές φορές με ρατσιστική διάθεση, η επιθετική συμπεριφορά σε αυτούς τους χώρους, οι εισβολές οπαδών στον αγωνιστικό χώρο πολλές φορές με βίαιες διαθέσεις, οι ομαδικές συγκρούσεις οπαδών εντός και εκτός γηπέδων καθώς και δολοφονίες που γίνονται μεταξύ οπαδών που τάσσονται υπέρ διαφορετικών ομάδων. Ο όρος χρησιμοποιείται πολύ συχνά για να περιγράψει την συμπεριφορά των οπαδών σε αγώνες ποδοσφαίρου. Με αυτόν τον τρόπο δηλώνονται βανδαλισμοί και ομαδικές συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα πριν, κατά τη διάρκεια ή και μετά από έναν ποδοσφαιρικό αγώνα, αλλά δεν είναι λίγες οι φορές που προκαθορισμένες συγκρούσεις μεταξύ οπαδών γίνονται ανεξάρτητα από τους αγώνες ή με αφορμές αγώνες άλλων αθλημάτων.

Οι απαρχές της λέξης «χουλιγκανισμός» βρίσκονται στον όρο «hooliganism» που χρησιμοποιείται από τη δεκαετία του 1890 για να χαρακτηρίσει τη συμπεριφορά συμμοριών των δρόμων. Η χρήση του όρου εμφανίζεται σε μια αναφορά της αστυνομίας του Λονδίνου το 1898, αλλά ενδεχομένως δεν είναι η πρώτη. Μια θεωρία αναφέρει πως ο όρος πάρθηκε από το όνομα του Πάτρικ Χούλιχαν, ο οποίος ήταν Ιρλανδός βάνδαλος που έμενε στο Λονδίνο. Μια άλλη θεωρία αναφέρει, πως ο όρος προέρχεται από τον απολίτιστο τρόπο ζωής μιας ιρλανδικής αγροτικής οικογένειας. Άλλη θεωρία υποστηρίζει, ότι πάρθηκε από μια συμμορία του δρόμου στο Ίσλινγκτον του Λονδίνου, που είχε το όνομα «Χουλ». Επίσης, υπάρχει και μια θεωρία που

³⁰ Γιάννης Ζαϊμάκης-Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π, σ. 10–11.

υποστηρίζει, ότι ο όρος βασίζεται στην ιρλανδική λέξη «houlie», που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ένα έκλυτο πάρτι.³¹

Φυσικά δεν μπορεί να μείνει απέξω και η ερμηνεία που δίνει στον όρο χούλιγκαν το βιβλίο των Ζαϊμάκη - Κοταρίδη, στο οποίο διαβάζουμε ότι: «Στις αρχές του 1980 ο όρος έκανε την εμφάνισή του στον ελληνικό Τύπο, με αναφορές για την εισβολή ενός φαινομένου από τη δυτική Ευρώπη³² με ακραίες διαστάσεις σε χώρες όπως η Αγγλία. Το προσωνύμιο «βάνδαλος» μοιάζει να χρησιμοποιείται περισσότερο από τον όρο «χούλιγκαν» (σ.σ. ίσως επειδή η μία λέξη είναι ελληνική και η άλλη αγγλική). Οι αναφορές ξεκινούν σε μια περίοδο που πυκνώνει το φαινόμενο των επεισοδίων που σχετίζονται με τη συλλογική βία, μέσα και έξω από τα γήπεδα³³. Η διαφορά με άλλα βίαια γεγονότα του παρελθόντος είναι ότι για πρώτη φορά γίνεται λόγος για «προσχεδιασμένες» και εσκεμμένες συγκρούσεις. «Την ίδια εποχή, οι φανατικοί οπαδοί των ομάδων οργανώνονται σε θύρες³⁴ (4, 7, 13, 21), οι οποίες είναι στα λεγόμενα «πέταλα» των γηπέδων, πίσω από τα τέρματα. Εκεί συγκροτείται το φαινόμενο ενός άτυπου ασύλου, καθώς δεν πλησιάζει η Αστυνομία, ενώ από εκεί ξεκινάει και το εγχείρημα κυριαρχίας στο χώρο του γηπέδου και κυρίως έναντι των αντίπαλων οπαδών που επισκέπτονται την έδρα για να υποστηρίξουν τη δική τους ομάδα. Οι θαμώνες των πετάλων, είναι μαχητές και υπερασπιστές της ιδέας της ομάδας, της τιμής, της υπόληψης και των ιδανικών της. Στρατευμένα πηγαίνουν στο γήπεδο, ειδικά στις εκτός έδρας αναμετρήσεις, με πορείες, μετά από ραντεβού σε προκαθορισμένα σημεία. Όταν η αναμέτρηση είναι εκτός έδρας, τότε συνήθως υπάρχει επιτροπή «υποδοχής» που τους περιμένει και ξεκινούν τα επεισόδια, είτε μέσα στο γήπεδο με πετροπόλεμο ή με το λεγόμενο «ντου» (εφόρμηση εναντίον των αντίπαλων οπαδών με στόχο να τους χτυπήσουν και να τους αφαιρέσουν τα λάβαρα που κουβαλούν ως ένδειξη νίκης). Τα ίδια ισχύουν και εκτός γηπέδου, καθώς η παρουσία και μόνο των αντίπαλων οπαδών στη «δική μας» περιοχή είναι κίνηση που δεν μπορεί να γίνει ανεκτή και πρέπει να τιμωρηθούν για το θράσος τους. Επιτροπές

³¹ Βλ. σχετικά: <http://bit.ly/2h0w18V>.

³² Nicolas Hourcade, «Ultras και αναπλάσεις γηπέδων στη Γαλλία», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης-Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π., σ. 88, 89, 90. Επίσης: Αναστασία Τσουκαλά, «Περί 'επικινδυνότητας' της οπαδικής βίας. Πολιτικά παιχνίδια εξουσίας σε Ιταλία και Ελλάδα, Η ανάδειξη της 'επικινδυνότητας' της οπαδικής βίας», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης-Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π., σ. 204.

³³ Αναστασία Τσουκαλά, ό.π., σ. 210.

³⁴ Γιάννης Ζαϊμάκης, «'Να 'σαι περήφανος που είσαι Κρητικός': Τοπικότητα, ταυτότητα και πολιτισμική μεταβολή στις κοινότητες οργανωμένων οπαδών του ΟΦΗ», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης - Ελένη Φουρναράκη (επιμ.), *Κοινωνία και Αθλητισμός στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σ. 266–267.

«υποδοχής» υπήρχαν και σε σταθμούς τραίνων, όταν οι οπαδοί ταξίδευαν εκτός της επικράτειας της ομάδας τους (π.χ. από Αθήνα - Θεσσαλονίκη και το αντίστροφο) με σύνηθες αποτέλεσμα το λιθοβολισμό των βαγονιών. Στα επεισόδια έπαιρναν πάντα μέρος αυτοί που ήταν πιο «τσαμπουκάδες» και ήταν γνωστοί στο χώρο με διάφορα παρατσούκλια». ³⁵

Τέλος, υπάρχει και ο όρος «football hooligans» ή «thugs» προερχόμενος από την Αγγλία και αναφέρεται σε βίαιους οπαδούς που προβαίνουν σε προμελετημένα επεισόδια ήδη από τη δεκαετία του '60 στην Αγγλία, με τον όρο χουλιγκανισμός ³⁶ να καλύπτει το σύνολο των πράξεών τους. ³⁷

Το προφίλ του χούλιγκαν:

Τι είναι όμως ο χούλιγκαν; Με τι μοιάζει; Πως ντύνεται; Πως μιλάει; Πως επικοινωνεί; Που συχνάζει; Ποιο το κοινωνικό και οικονομικό του υπόβαθρο; Ποια η οικογενειακή του κατάσταση; Με βάση τα γραφόμενα στο «Λεξικό της δεκαετίας του '80», «ο φανατικός οπαδός και μέλος μιας θύρας ήταν συνήθως μακρυμάλλης «χέβι μεταλάς» με δερμάτινο μπουφάν, στενό τζιν, μαύρες μπλούζες, μυτερές μπότες ή ελβιέλες. Ο χούλιγκαν σύχναζε στο σύνδεσμο της ομάδας του τις μέρες που δεν είχε αγώνα και παράλληλα πήγαινε στο Μοναστηράκι ως το απόγευμα, ενώ το βράδυ κατευθυνόταν στα ροκ κλαμπ της εποχής (Filos στον Πειραιά, Victoria στη Νίκαια, Rainbow και Ombre στην Αθήνα) ³⁸. Οι παρέες του ήταν άτομα από το σύνδεσμο ως επί το πλείστον, άλλοτε πολυμελείς και άλλοτε ολιγομελείς. Συνδεδειγμένος κρίκος της παρέας ήταν τα κοινά ενδιαφέροντα ή αλλιώς «κολλήματα», όπως η μουσική, η

³⁵ Βασίλης Βαμβακάς-Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), ό.π., σ. 657 – 660.

³⁶ Nicolas Hourcade, «Ultras και αναπλάσεις γηπέδων στη Γαλλία», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης-Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π., σ. 94 – 95.

³⁷ Nicolas Hourcade, ό.π., «Ultras και αναπλάσεις γηπέδων στη Γαλλία», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης-Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), στο ίδιο, σ 92.

³⁸ Γιάννης Ζαϊμάκης, «'Να 'σαι περήφανος που είσαι Κρητικός': Τοπικότητα, ταυτότητα και πολιτισμική μεταβολή στις κοινότητες οργανωμένων οπαδών του ΟΦΗ», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης - Ελένη Φουρναράκη (επιμ.), στο ίδιο, 2015, σ. 284

ομάδα, η περιοχή και τα ναρκωτικά,³⁹ ενώ η λογική της όλης συμπεριφοράς οφείλεται στη χαλάρωση από τη σκληρή καθημερινή ζωή και τις συμβάσεις της».⁴⁰

Ο Παναγιώτης Ζεστανάκης, στο κείμενό του *Η «απολιτική» αντίδραση: καινοφανείς συλλογικότητες και νέες εννοιολογήσεις της πολιτικής δράσης στην Αθήνα της δεκαετίας του 1980*, παρουσιάζει κάτι παρόμοιο, καθώς αναφέρεται σε άτομα ενδεδυμένα με μαύρες μπότες, εφαρμοστά τζιν παντελόνια, πέτσινια μπουφάν, τα οποία είναι αφοσιωμένα στην ομάδα τους και αγαπούν το ροκ και μέταλ ήχο. Ωστόσο, κάνει την εξής διάκριση, καθώς κάνει αναφορά σε δυο κατηγορίες, τα «μέταλα» και τους «οπαδούς», τα οποία συνυπάρχουν κυρίως πριν τους αγώνες. Μάλιστα, τους ονομάζει και μηχανοκίνητες ορδές ποδοσφαιρόφιλων (το μηχανάκι ήταν μέσο μεταφοράς εύκολο και φτηνό σε σχέση με το αυτοκίνητο), οι οποίες είχαν περιορισμένους ενδοιασμούς σχετικά με τη χρήση σωματικής βίας. Ο χώρος ανδροκρατείται σε ποσοστό άνω του 90%, ωστόσο ανάμεσά τους υπάρχουν και ορισμένες γυναίκες, οι οποίες ακολουθούν στα γήπεδα, στα ροκάδικα, στις κόντρες που γίνονται με τα μηχανάκια και συνολικά στην αμφισβήτηση της καθεστηκυίας τάξης. Οι γυναίκες αυτές, επισημαίνεται από τον Ζεστανάκη ότι εκπροσωπούν «καινοφανείς εκδοχές θηλυκότητας», καθώς επί της ουσίας τίποτε πάνω τους δε θυμίζει το φύλο τους αλλά υπάρχει μια απορρόφηση από τον αντρικό τρόπο ντυσίματος και συμπεριφοράς. Οι δύο «φυλές» που επισημαίνει ο Ζεστανάκης έχουν ένα ακόμη κοινό: αμφότερες αντιπαθούν τα ΜΜΕ, επειδή τους αναφέρουν επί μονίμου βάσεως ως «περιθωριακούς τύπους.»

Ταυτόσημη άποψη με την παραπάνω συναντάμε και στο βιβλίο των Π. Κυπριανού και Μ. Χουμεριανού.⁴¹ Επιπλέον, σε αυτό έχουμε αναφορά και στην κοινωνική κατάσταση του χούλιγκαν. Συγκεκριμένα παρατίθεται η άποψη του Έρικ Ντάνινγκ, ότι οι σκληροί πυρήνες των οπαδών αποτελούνται από λαϊκά, εργατικά και περιθωριοποιημένα στρώματα⁴². Η άποψη αυτή έρχεται σε αντίθεση με αυτήν του

³⁹ Βασίλης Βαμβακάς-Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), ό.π., σ. 660. Επίσης: Παντελής Κυπριανός-Μανώλης Χουμεριανός, *Ανατομία των ποδοσφαιρικών παθών*, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2009, σ. 233.

⁴⁰ Παντελής Κυπριανός, «Πραγματικότητα, παιχνίδι, φίλαθλοι, Ο αθλητισμός μέσο ανακούφισης, αναψυχής και μάθησης», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης - Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π., σ. 132.

⁴¹ Παντελής Κυπριανός-Μανώλης Χουμεριανός, ό.π., σ. 159-160.

⁴² Αναστασία Τσουκαλά, «Περί 'επικινδυνότητας' της οπαδικής βίας. Πολιτικά παιχνίδια εξουσίας σε Ιταλία και Ελλάδα, Η ανάδειξη της 'επικινδυνότητας' της οπαδικής βίας», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης-Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π., σ. 204 και Στράτος Γεωργούλας, «Πέρα από την «εγκληματογένεση». Προς μια κριτική κοινωνιολογική θεωρία για την παρέκκλιση και τον κοινωνικό έλεγχο του σύγχρονου ποδοσφαίρου», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης- Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), στο ίδιο, σ. 211, 229.

Κριστιάν Μπρομπερζέ, ο οποίος θεωρεί, πως το εργατικό στοιχείο δεν κυριαρχεί αλλά υποαντιπροσωπείται. Ο τελευταίος χαρακτηρίζει τη σύνθεση των φανατικών ετερογενή, με αυξημένο σε κάθε περίπτωση το ποσοστό των ατόμων της μεσαίας τάξης. Μια άποψη εντελώς αντίθετη από την παγιωμένη κατάσταση της βικτωριανής Αγγλίας, εποχή κατά την οποία το ποδόσφαιρο πήρε κοινωνική αξία.⁴³

Γιατί όμως ο χούλιγκαν προβαίνει σε τέτοιες ενέργειες, οι οποίες είναι καταδικαστές⁴⁴ από το κοινωνικό σύνολο και έχουν ως αποτέλεσμα να μπει το άτομο στο περιθώριο και να στοχοποιείται για παραβατική συμπεριφορά; Στα ελληνικά γήπεδα συγκεκριμένα, που αποτελούν και το χώρο δράσης των χούλιγκανς, ο λόγος είναι η γενικότερη στάση των Ελλήνων απέναντι στην έννοια του δημόσιου χώρου.⁴⁵ Ο δημόσιος χώρος δεν είναι «δικός» μας, άρα δεν νοιαζόμαστε γι' αυτόν⁴⁶ ή δε διακρίνεται από τον ιδιωτικό με αποτέλεσμα άλλοτε να τον βιάζουμε διαρκώς και άλλοτε να τον οικειοποιούμαστε αδιαφορώντας για τους γύρω μας. Το γήπεδο αποτελεί έναν δημόσιο χώρο, πιο ανεκτικό σε συμπεριφορές όπως το βρίσιμο, το φτύσιμο οι κραυγές, τα οποία σε άλλους δημόσιους χώρους είναι καταδικαστέα.⁴⁷

Απεικόνιση των χούλιγκαν και των παραβατικών συμπεριφορών στην οθόνη.

Το φαινόμενο της «άγριας νεολαίας», της βίας, των επεισοδίων και της αμφισβήτησης δε θα μπορούσε να αφήσει ασυγκίνητη την έβδομη τέχνη. Ο ελληνικός κινηματογράφος τη δεκαετία του '80 ήταν σε φθίνουσα πορεία και την εμφάνισή της έκανε δειλά-δειλά ένα νέο είδος οικιακής ψυχαγωγίας, το βίντεο και η βιντεοταινία. Ξαφνικά κάνουν την εμφάνισή τους φτηνότερες παραγωγές, με πολλά διαφορετικά σενάρια που ενώνονται σε μια ταινία, η οποία θέτει πολλά ζητήματα που εξελίσσονται ταυτόχρονα, ενώ οι πρωταγωνιστικοί ρόλοι ερμηνεύονται τόσο από νέα και άφθαρτα πρόσωπα, όσο και από παλιούς αστέρες του ελληνικού κινηματογράφου.⁴⁸

⁴³ Παντελής Κυπριανός - Μανώλης Χουμεριανός, ό.π., σ. 51 – 52. Επίσης: Παντελής Κυπριανός, «Πραγματικότητα και προσομοίωση», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης-Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π., σ. 138.

⁴⁴ Νίκος Κοταρίδης-Νίκος Σιδέρης, «Το παιχνίδι και ο φανατισμός της κερκίδας, Η αθλητική αναμέτρηση στο ιδίωμα της κερκίδας», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης - Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), στο ίδιο, σ. 150–151.

⁴⁵ Παντελής Κυπριανός-Μανώλης Χουμεριανός, ό.π., σ. 89. Επίσης: Παντελής Κυπριανός, «Πραγματικότητα και προσομοίωση», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης- Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π., σ. 136.

⁴⁶ Παντελής Κυπριανός - Μανώλης Χουμεριανός, στο ίδιο, σ. 91.

⁴⁷ Παντελής Κυπριανός-Μανώλης Χουμεριανός, ό.π., σ. 92 και Νίκος Κοταρίδης - Νίκος Σιδέρης, «Πραγματικότητα και προσομοίωση», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης - Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π., σ. 144 - 145

⁴⁸ Ορσαλία - Ελένη Κασσαβέτη, ό.π., σ. 36 – 47 και 79 – 81.

Ο αποκαλούμενος και «κύκλος της αλητείας» στις βιντεοταινίες ξεκινάει από τον Γιάννη Δαλιανίδη στις αρχές της δεκαετίας του '80 με τις ταινίες «Ρόδα, τσάντα και κοπάνα» (1982, 1983, 1984), όπου βλέπουμε μαθητές ενός λυκείου να κάνουν φάρσες στους καθηγητές τους, να πηγαίνουν τα βράδια στις ντίσκο, να αντιμιλάνε, να φλερτάρουν και να δίνουν μια κωμική διάσταση σε αυτό που ονομάζουμε αποκλίνουσα συμπεριφορά.⁴⁹

Ωστόσο, σχεδόν ταυτόχρονα με τον χαβαλέ και την πλάκα, η θεματολογία περνάει σε θέματα της σκληρής καθημερινότητας που ταλανίζουν τη νεολαία και αποτελούν φόβο και τρόμο για κάθε σπίτι και κάθε οικογένεια, βασισμένα στη λογική του να μην μπλέξει το παιδί μας. Χουλιγκανισμός, ναρκωτικά, βία, σεξ, πορνεία, ομοφυλοφιλία, ληστείες, κόντρες με μηχανές, φυλακές, θάνατος και γενικά κάθε λογής αποκλίνουσα συμπεριφορά, αποτελούν αγαπημένη θεματολογία των δραματικών σεναρίων που γυρίζονται τη δεκαετία του '80 από κινηματογραφικά συνεργεία και γίνονται γνωστά στο ευρύ κοινό μέσα από τη βιντεοταινία. Σεξουαλικά καταπιεσμένοι νέοι, διαλυμένες οικογένειες, αδιάφοροι γονείς, βιασμοί και κάθε λογής εκμετάλλευση, προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζει το κάθε σπίτι της εποχής αλλά να μην το γνωρίζει κανείς, έρχονται στο φως μέσα από τέτοια εγχειρήματα και γίνονται γνωστά στο ευρύ κοινό.

Η πρώτη ταινία που «ταράζει τα νερά» είναι *Τα τσακάλια* (1981) και ακολουθούν *Η στροφή* (1982) και *Οι Επικίνδυνοι: Μια διαμαρτυρία* (1983), όλες με σκηνοθέτη τον Γιάννη Δαλιανίδη. Ο Ντίμης Δαδήρας γοητεύεται επίσης από αυτή τη θεματολογία και γυρνάει τις ταινίες *Πανικός στα σχολεία* (1981), *Φυλακές ανηλίκων* (1982). Ο Χρήστος Κυριακόπουλος γυρίζει το *Σατανάδες στα σχολεία* (1982) και ο Νίκος Φώσκολος τα *Άγρια Νιάτα* (1982). Ο μεγάλος «πανικός» όμως γίνεται με δυο ταινίες που έχουν να κάνουν και με οπαδική βία. Η πρώτη είναι του Κώστα Καραγιάννη *Χούλιγκανς: Κάτω τα χέρια από τα νιάτα* (1983) και η δεύτερη του Νίκου Φώσκολου: *Θύρα 7. Η μεγάλη στιγμή* (1983). Ο Κώστας Μπακοδήμος σκηνοθετεί τις ταινίες *Εξάρχεια, ώρα 12*, *Φάκελος Πορνεία* και *Κορίτσια στο βούρκο* το 1988, ενώ την ίδια χρονιά ο Γ. Τσολάκος κάνει την ταινία *Τα ναρκωτικά*.

Συμπερασματικά, ο «κύκλος της αλητείας» στις βιντεοταινίες διακρίνεται για τον καταγγελτικό λόγο της επικαιρότητας της εποχής και αρέσκεται σε μια σκανδαλοθηρική αναπαράσταση των αιτιών και των συνεπειών της νεανικής

⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 91–100.

παράβασης. Η υγιής οικογένεια παρουσιάζεται ως πανάκεια ενώ η διαλυμένη ως πηγή όλων των κακών. Παράλληλα, κατασκευάζει φτηνά ιδεολογήματα για να σοκάρει και να αφυπνίσει το κοινό ενώ λειτουργεί αμφίσημα, καθώς με την αναπαραγωγή διαφόρων αρνητικών και θετικών κοινωνικών στερεοτύπων δημοσιοποιεί τους κυρίαρχους ορισμούς μιας κατάστασης, όπως για παράδειγμα η ανάμιξη της αστυνομίας στη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών στους νεανικούς κύκλους ή η καθοδήγηση νεαρών οπαδών σε παραβατικές συμπεριφορές από οργανωμένα κυκλώματα είτε παραπολιτικά είτε ακροδεξιάς φύσης.⁵⁰ Επιπλέον, το γεγονός, ότι τα γυρίσματα των ταινιών λαμβάνουν χώρα σε καθημερινούς και οικείους στη νεολαία χώρους (καφετέριες, νυχτερινά κέντρα, κομμωτήρια, καφενεία, σχολεία) τους προσδίδει κάτι το αναγνωρίσιμο και τις κάνει εξίσου αγαπητές στο ευρύ κοινό, καθώς αναπαριστούν κομμάτια της καθημερινής ζωής.

⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 100–110.

ΜΕΡΟΣ Β'
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΒΙΑΣ 1981 - 1985

Τα βίαια επεισόδια που λαμβάνουν χώρα σε κάθε λογής αθλητικές διοργανώσεις και όχι μόνο στο ποδόσφαιρο είναι το αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Σε αυτή την ενότητα θα γίνει μια ενδεικτική παρουσίαση βίαιων γεγονότων στους αθλητικούς χώρους, ώστε να τεκμηριωθεί το πώς προσλαμβάνει ο Τύπος αυτού του είδους τα γεγονότα. Ωστόσο, επειδή δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το ρητό που λέει, ότι το ποδόσφαιρο είναι ο «βασιλιάς των σπορ» θα ξεκινήσουμε την αναφορά μας στα βίαια επεισόδια με την παρουσίαση ενός ενδιαφέροντος στατιστικού που αφορά στο χώρο του ελληνικού ποδοσφαίρου, σε αγώνες της Α' Εθνικής κατηγορίας από το 1980 ως το 1985.⁵¹

Αγωνιστική περίοδος	Σύνολο αγώνων Α' Εθνικής κατηγορίας	Αγώνες Α' εθνικής κατηγορίας στους οποίους σημειώθηκαν βίαια επεισόδια	Ποσοστό %
1980 - 1981	306	10	3,3
1981 - 1982	306	9	2,9
1982 - 1983	306	5	1,6
1983 - 1984	240	9	3,8
1984 - 1985	240	8	3,3

Ο πίνακας αυτός είναι ενδεικτικός της κατάστασης που επικρατεί στο χώρο του επαγγελματικού ελληνικού ποδοσφαίρου στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '80. Τα ποσοστά αυτά μπορούν να θεωρηθούν έως και τρομακτικά για μια χώρα, η οποία δεν είχε έρθει ποτέ ξανά αντιμέτωπη με το φάσμα του χουλιγκανισμού και βιώνει πρωτόγνωρες καταστάσεις. Φυσικά, δε θα πρέπει να ξεχνάμε, πως βίαια επεισόδια

⁵¹ Νίκος Βαφέας-Νίκος Κοταρίδης, «Το φαινόμενο της ποδοσφαιρικής βίας στην Ελλάδα (1974 – 2004): Μια ποσοτική κοινωνιολογική διερεύνηση», στο: Γιάννης Ζαϊμάκης-Ελένη Φουρναράκη (επιμ.), ό.π., σ. 326.

δεν είναι μόνο τα καταγεγραμμένα επισήμως (όπως διαπιστώθηκε και από την έρευνα), ενώ δε λαμβάνουν χώρα μόνο στο χώρο του ποδοσφαίρου.

Με βάση την έρευνα στο αρχείο της πηγής, η οποία έχει επιλεγεί από τον γράφοντα (εφημερίδα *Αθλητική Ηχώ* και *Αθλητική Φωνή*), μπορούμε να κάνουμε μια πρώτη διάκριση των επεισοδίων που έλαβαν χώρα στις πάσης φύσεως αθλητικές δραστηριότητες, κατηγοριοποιώντας τα ως εξής:

Κατηγορία πρώτη:

Επεισόδια που συμβαίνουν εντός γηπέδου (είτε στις κερκίδες, είτε στο χορτάρι) στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο. Εδώ εμφανίζονται και δυο υποκατηγορίες: **α)** επεισόδια στο ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο, **β)** επεισόδια που συμβαίνουν σε αναμετρήσεις της εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου

Κατηγορία δεύτερη:

Επεισόδια εκτός γηπέδων. Είναι βίαια περιστατικά, τα οποία σχετίζονται με οργανωμένες συναντήσεις οπαδών εκτός του γηπέδου, είτε έξω από αυτό, είτε καθ' οδόν προς αυτό, σε οποιοδήποτε άθλημα (στο ποδόσφαιρο κατά πλειοψηφία). Σε αυτήν την κατηγορία τοποθετούμε και ορισμένα ελάχιστα μεμονωμένα περιστατικά βιαιοπραγιών από ομάδες οπαδών σε ένα άτομο, το οποίο συναντούν στο δρόμο με διακριτικά άλλης ομάδας.

Κατηγορία τρίτη

Επεισόδια σε άλλα αθλήματα. Τη δεκαετία του '80 μόνο το ποδόσφαιρο έχει περάσει στη σφαίρα του επαγγελματισμού, με την κάθε ομάδα να είναι ταυτόχρονα και μια ανώνυμη εταιρία (ΠΑΕ). Ως αποτέλεσμα, οποιοδήποτε άλλο άθλημα θεωρείται ερασιτεχνικό και δεν έχει την ίδια απήχηση με το ποδόσφαιρο, γι' αυτό και αθλήματα όπως το μπάσκετ, το βόλεϊ, το πόλο, το χάντμπολ και πολλά άλλα ομαδικά και ατομικά εντάσσονται σε αυτήν την κατηγορία.

Γεγονός είναι, πως για να πραγματοποιηθούν βίαια επεισόδια σε ένα περιβάλλον όπως αυτό του γηπέδου (είτε εντός είτε εκτός αυτού), θα πρέπει να επικρατεί (όπως και συμβαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις) η λογική του «όχλου». Η δε συγκρότησή του περιλαμβάνει τρεις προϋποθέσεις: 1) τη συνύπαρξη πολλών ατόμων σε ένα χώρο, 2) τη μετάδοση από τον ένα στον άλλο παρευρισκόμενο του αισθήματος της οργής και 3) την υποβολή στο ότι η ακραία συμπεριφορά είναι η σωστή και μόνη

λύση. Συνέπεια αυτής της κατάστασης είναι, τα μέλη του όχλου να χάνουν την ατομικότητά τους και να ενεργούν ετερόβουλα, χωρίς να έχουν συναίσθηση των ενεργειών τους.⁵²

1981

Το πρώτο περιστατικό που συναντάμε, στο ξεκίνημα της έρευνας, είναι στις 24 Ιανουαρίου 1981, Διαβάζουμε στο φύλο της *Αθλητικής Ηχούς* για διακοπή σε αγώνα μπάσκετ Β' κατηγορίας στο 26ο λεπτό της αναμέτρησης ανάμεσα στον Πόρφυρα και τον Αρίωνα, επειδή οι φίλαθλοι της φιλοξενούμενης ομάδας επιτίθενται και ξεσπούν στις ελάχιστες αστυνομικές δυνάμεις, θέλοντας να εκτονώσουν την οργή τους για τα διαιτητικά λάθη. Στα επεισόδια παίρνουν μέρος και δυο παίκτες του Αρίωνα, με αποτέλεσμα η κατάσταση να ξεφύγει εντελώς. Οι διαιτητές ζητούν παρέμβαση των ΜΑΤ, τα οποία δεν εμφανίζονται ποτέ, με αποτέλεσμα οι διαιτητές να αποφασίσουν την οριστική διακοπή της αναμέτρησης.⁵³

Στις 26 Ιανουαρίου 1981 διαδραματίζεται ένα νέο περιστατικό με αφορμή την αναμέτρηση στη Νίκαια ανάμεσα στην Προοδευτική και το Αιγάλεω. Αυτή μόλις έχει ολοκληρωθεί, ωστόσο, οι διαιτητικές αποφάσεις εις βάρος της Προοδευτικής έχουν βάλει «φωτιά» στην εξέδρα. Χίλιοι οπαδοί των γηπεδούχων περιμένουν τους διαιτητές και είναι έτοιμοι να τους επιτεθούν. Τα ΜΑΤ τους προστατεύουν, ώστε να μπουν σε ένα περιπολικό και να μεταφερθούν με ασφάλεια στο αεροδρόμιο. Ο όχλος σπάει τον κλοιό των ΜΑΤ και εφορμά στο περιπολικό, τα ΜΑΤ απωθούν το μαινόμενο πλήθος και εξελίσσονται μάχες σώμα με σώμα. Οι οδομαχίες διαδέχονται η μία την άλλη, ακούγονται κραυγές ενώ γυναίκες σε απόγνωση καλούν σε βοήθεια. Οι σκηνές θυμίζουν κινηματογραφική ταινία ενώ οι οπαδοί κάνουν χρήση τούβλων και λοστών εναντίον των αστυνομικών δυνάμεων. Μάλιστα, υπάρχει και μία σύλληψη, με τον συλληφθέντα όμως να αφήνεται ελεύθερος λόγω έλλειψης στοιχείων εναντίον του.⁵⁴

Ακόμη ένα περιστατικό αναφέρεται την Τετάρτη 11/2/1981, στο οποίο διαβάζουμε για καταδίκη των «αλυσιδοφόρων της Νέας Σμύρνης». Οι δράστες ήταν μια παρέα τριών ατόμων, φίλοι του Ολυμπιακού, οι οποίοι κατευθύνονταν στο γήπεδο της Νέας Σμύρνης φωνάζοντας συνθήματα. Ένας ιδιοκτήτης κομμωτηρίου

⁵² Παντελής Κυπριανός-Μανώλης Χουμεριανός, ό.π., σ. 106.

⁵³ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10094, 24.1.1981, σελ. 6

⁵⁴ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1447, 26.1.1981, σελ. 7

βγήκε έξω και τους ζήτησε το λόγο επειδή βωμολογούσαν και τότε εκείνοι τον έβρισαν και τον χτύπησαν, με τον ίδιο να τρέχει σε παρακείμενο μαγαζί για να σωθεί. Οι τρεις χούλιγκανς, έσπασαν τις προθήκες του μαγαζιού και εξαφανίστηκαν. Το θύμα τούς αναγνώρισε και τούς υπέδειξε στην Αστυνομία. Οι δύο απ' αυτούς εισέπραξαν ποινή κάθειρξης 13 μηνών και ο τρίτος 9 μηνών, με τον συνήγορο της Πολιτικής Αγωγής να αναφέρει στην αγόρευσή του, ότι «η βία στα γήπεδα είναι αποτέλεσμα λανθασμένης διαπαιδαγώγησης των φιλάθλων».⁵⁵

Στις 4/3/81 λαμβάνει χώρα ένα ακόμη περιστατικό εκτός γηπέδου. Άγνωστοι επιτίθενται με ρόπαλα στο ξενοδοχείο «ΣΙΡΕΝΕ» στο Κουκάκι, στο οποίο διέμενε η αποστολή της ομάδας των Χανίων, η οποία θα αντιμετώπιζε τα Πετράλωνα. Οι χούλιγκανς εισβάλλουν με ρόπαλα και αλυσίδες στο ξενοδοχείο και την ώρα που οι Χανιώτες γευμάτιζαν και κτύπησαν τους παίκτες προκαλώντας τους κακώσεις. Παράλληλα, έσπασαν τζάμια και καρέκλες και έκαναν χρήση των πυροσβεστήρων. Η αστυνομία ναι μεν ειδοποιήθηκε αλλά μέχρι να φτάσει στον τόπο του εγκλήματος οι δράστες είχαν εξαφανιστεί.⁵⁶

Τα οργανωμένα φαινόμενα βίας που κάνουν την εμφάνισή τους στο ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο, ωθούν την *Αθλητική Ηχώ* να κάνει ειδικό αφιέρωμα για τη «Βία στον ερασιτεχνισμό», με το άρθρο να αναφέρεται στο ξύλο που «τρώνε οι παίκτες της Δραπετσώνας στα Χανιά», το ξύλο που «τρώνε οι Χανιώτες» ως αντίποινα, τις πέτρες που δέχεται ο τερματοφύλακας του Φωκικού καθ' όλη τη διάρκεια της ποδοσφαιρικής συνάντησης και οπαδούς της Κέρκυρας, οι οποίοι χτυπούν τους παίκτες της Αχαϊκής.⁵⁷

Μια πρωτοσέλιδη είδηση κλέβει την παράσταση μέσα στο κατακαλόκαιρο, τον Αύγουστο του 1981, όταν μεταφέρεται περιστατικό επεισοδίων μεταξύ οπαδών του Παναθηναϊκού και της ΑΕΚ. Οι πρώτοι αποχωρούσαν από το γήπεδο της Ριζούπολης, μετά την αναμέτρηση της ομάδας τους με τον Απόλλωνα, οι δε κατευθύνονταν στο γήπεδο της Νέας Φιλαδέλφειας. Όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα, στην αρχή οι δυο ομάδες αντάλλαξαν υβριστικά συνθήματα και στη συνέχεια η κατάσταση γενικεύθηκε. Δεν υπήρξαν σοβαροί τραυματισμοί, όμως οι νεαροί ταραξίες έσπασαν τζάμια σπιτιών και βιτρίνες καταστημάτων ενώ προκάλεσαν και ζημιές σε σταθμό του ΗΛΠΑΠ και σε βαγόνια τραίνου. Στο τέλος

⁵⁵ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ.10109, 11.2.1981, σελ. 5.

⁵⁶ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10146, 4.3.1981, σ. 5.

⁵⁷ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10150, 8.3.1981, σ. 2.

επενέβη μια διμοιρία των ΜΑΤ, η οποία τους διέλυσε και συνέλαβε επτά άτομα ηλικίας 16-17 ετών.⁵⁸

Με τη λήξη του 1981 λαμβάνουν χώρα επεισόδια που σχετίζονται με αναμέτρηση της εθνικής Ελλάδας. Η εφημερίδα *Αθλητική Φωνή* αφιερώνει τρεις ολόκληρες σελίδες στο περιστατικό. Συγκεκριμένα διαβάζουμε στο πρωτοσέλιδο για δύο γιουγκοσλαβικά πούλμαν που γίνονται κομμάτια, για πετροπόλεμο και συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και Γιουγκοσλάβων οπαδών, μετά την αναμέτρηση στο Στάδιο Καραϊσκάκη, ενώ γίνεται λόγος ακόμη και για πιστολιές! Εντός του Σταδίου, μια ομάδα χούλιγκανς, που κάθονται κάτω από το «ρολόι» (ηλεκτρονικό ταμπλό), από τη μεριά του ηλεκτρικού, αποδοκιμάζουν κατά την ανάκρουση του γιουγκοσλαβικού εθνικού ύμνου, με την εφημερίδα να τους αποκαλεί «όμιλο αλητών».

Με το τέλος της αναμέτρησης, ορισμένοι θεατές πετροβολούν δύο γιουγκοσλαβικά πούλμαν και σπάνε το ένα. Η ηλικία τους κυμαίνεται από 16 - 18 έτη. Η αστυνομία παρεμβαίνει και τους απωθεί στον ηλεκτρικό σιδηρόδρομο, όμως αντί να διαλυθούν μαζεύουν και άλλα πολεμοφόδια (πέτρες) αλλά επειδή ο στόχος τους αυτή τη φορά ήταν μακριά, αρχίζουν να τα πετούν στα παρακείμενα αυτοκίνητα, τα οποία ήταν ελληνικά! Αποτέλεσμα, τέσσερα από αυτά να έχουν υποστεί ζημιές ενώ τραυματίζονται και Έλληνες φίλαθλοι. Ένας αστυνομικός πυροβολεί στον αέρα για εκφοβισμό δύο- τρεις φορές, προκειμένου οι Έλληνες οπαδοί να διαλυθούν και έτσι να γλιτώσουν οι Γιουγκοσλάβοι. Πράγματι, ο όχλος διαλύεται, όμως εκατό άτομα στήνουν καρτέρι στην οδό Πειραιώς, έξω από την «ΕΛΑΪΣ» και επιτίθενται εκ νέου με πέτρες στα γιουγκοσλαβικά πούλμαν. Η αστυνομία επεμβαίνει και πάλι και συλλαμβάνει δύο ανήλικους 14 και 16 ετών, εις βάρος των οποίων σχηματίζεται δικογραφία και στην πορεία αφήνονται ελεύθεροι, μέχρι να οριστεί η δίκη τους⁵⁹.

1982

Το 1982 μπαίνει με τις χειρότερες συνθήκες για τα αθλητικά δρώμενα της χώρας. Στις 6 Ιανουαρίου διαβάζουμε για συλλήψεις τριών ατόμων σε αναμέτρηση της ΑΕΚ με τον ΠΑΟΚ. Οι δύο συλλαμβάνονται για αντεθνικά συνθήματα, καθώς αποκαλούν τους οπαδούς του ΠΑΟΚ «Βούλγαρους» και τους βρίζουν με χυδαίες

⁵⁸ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10283, 18.8.1981, σ. 1.

⁵⁹ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1488, 30.11.1981, σ.1, 3, 5.

εκφράσεις. Ο τρίτος συλλαμβάνεται διότι πετάει πέτρες στους οπαδούς του ΠΑΟΚ μέσα στο γήπεδο.

Την ίδια μέρα γίνονται άλλες τέσσερις συλλήψεις στα πλαίσια της διοργάνωσης του ερασιτεχνικού ποδοσφαίρου, στην αναμέτρηση του Α.Ο. Τρικάλων με τον Ολυμπιακό Βόλου. Η μία για «ακατονόμαστη» εξύβριση του επόπτη, η δεύτερη διότι γιατί ο δράστης έκανε άσεμνες χειρονομίες και προσέβαλε τους φιλάθλους της τοπικής ομάδας (οπαδός της φιλοξενούμενης ομάδας), η τρίτη επειδή ένας οπαδός επιτέθηκε και χτύπησε το δεύτερο συλληφθέντα και η τέταρτη επειδή ένας οπαδός των Τρικάλων επιτέθηκε και έσπασε έξω από το γήπεδο τζάμια λεωφορείου που μετέφερε οπαδούς της φιλοξενούμενης ομάδας.⁶⁰

Το Μάρτιο του 1982 έχουμε κρούσμα οργανωμένης επίθεσης οπαδών κατά της ίδιας τους της ομάδας. Χίλια με χίλια πεντακόσια νεαρά άτομα περιμένουν τον προπονητή του Ολυμπιακού Αλκέτα Παναγούλια με κακές προθέσεις και τον παίρνουν στο κυνήγι, επειδή η ομάδα τους δεν αποδίδει όπως επιθυμούν και στο πρόσωπό του βλέπουν τον υπεύθυνο. Ο Παναγούλιας τελικά φυγαδεύεται με αυτοκίνητο στελέχους της διοίκησης του Ολυμπιακού ενώ η αστυνομία παρεμβαίνει για να αποφευχθούν τα χειρότερα.⁶¹

Μερικές μέρες μετά, η *Αθλητική Ηχώ* στο πρωτοσέλιδό της αναφέρεται σε επεισόδια τα οποία συνέβησαν σε επτά μέτωπα. Αυτά, όπως μας πληροφορεί, συνοδεύονται από συλλήψεις σε Χανιά, Ηράκλειο και Κόρινθο ενώ ένας από τους συλληφθέντες είχε πάνω του μια αλυσίδα μήκους 1,70 μέτρων. Παράλληλα, ανταποκριτής της εφημερίδας από την Καλαμάτα μεταφέρει στιχομυθία οπαδού, ο οποίος λέει: «Πληρώνω και βρίζω!».⁶²

Ο Απρίλιος έχει αρκετά βίαια περιστατικά με πρώτο τη διακοπή της αναμέτρησης ανάμεσα στην ομάδα Κωφαλάλων και του Εθνικού Πειραιώς. Ο διαιτητής κάνει το «λάθος» να αποβάλει έναν παίκτη της ομάδας των Κωφαλάλων και τότε ξεσπούν επεισόδια τα οποία επιφέρουν τη διακοπή και ενώ η ομάδα των Κωφαλάλων βρισκόταν μπροστά στο σκορ με 2-0.⁶³

Νωρίτερα μέσα στο μήνα έχουν προηγηθεί άλλα επεισόδια και η αστυνομία προβαίνει σε συλλήψεις, με αφορμή την αναμέτρηση του ΠΑΟΚ με τον Άρη στη Θεσσαλονίκη. Τρία άτομα τραυματίζονται από πέτρες και βεγγαλικά που

⁶⁰ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ.10400, 6.1.1982, σ. 5.

⁶¹ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1502, 15.3.1982, σ. 6.

⁶² Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10457, 16.3.1982, σ. 1.

⁶³ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10487, 22.4.1982, σ. 1.

εκτοξεύονται κατά τη διάρκεια αλλά και μετά το τέλος της αναμέτρησης και άλλα τέσσερα συλλαμβάνονται ως δράστες. Τα επεισόδια από την περιοχή της Τούμπας μεταφέρονται στην περιοχή Χαριλάου, όπου ομάδα διακοσίων ατόμων καταστρέφει βιτρίνα καταστήματος ηλεκτροκίνητων παιχνιδιών.⁶⁴

Η αναφορά μας στον πολυτάραχο Απρίλιο του 1982 ολοκληρώνεται με την καταδίκη δύο οπαδών του Ολυμπιακού, οι οποίοι εισπράττουν έκαστος από 13 μήνες φυλάκιση επειδή ξυλοκόπησαν άγρια ένα άγνωστο προς αυτούς άτομο μέσα στη Θύρα 7 του Σταδίου Καραϊσκάκη, κατά τη διάρκεια της αναμέτρησης Ολυμπιακού - ΠΑΟΚ. Όπως εξήγησαν στην απολογία τους, του επιτέθηκαν, επειδή «δεν εκδηλωνόταν φανερά υπέρ του Ολυμπιακού». Στη συνέχεια επιτέθηκαν και σε δεύτερο άτομο, που πήγε να σώσει το πρώτο από τα χέρια τους αλλά και στους αστυνομικούς που παρενέβησαν για να επιβάλλουν την τάξη!⁶⁵

Το Μάιο του 1982 εμφανίζονται επεισόδια σε ένα άθλημα το οποίο δεν ήταν ιδιαίτερα λαοφιλές σε σχέση με το ποδόσφαιρο και το μπάσκετ. Επεισόδια λαμβάνουν χώρα σε αναμέτρηση χάντμπολ και συγκεκριμένα με την ολοκλήρωση της αναμέτρησης, η οποία βρίσκει νικητή τον Ιωνικό Νέας Φιλαδέλφειας κόντρα στο Φίλιππο Βέροιας με σκορ 19 - 18 μέσα στην πόλη της Βέροιας. Φίλαθλοι εισέρχονται στον αγωνιστικό χώρο, όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα και επιτίθενται στους διαιτητές. Τα επεισόδια χαρακτηρίζονται πρωτοφανή για το άθλημα και αναγκάζουν την ΟΧΕ (Ομοσπονδία Χειροσφαίρισης Ελλάδος) να αναβάλει το αμέσως επόμενο παιχνίδι που είναι προγραμματισμένο να δώσει ο Φίλιππος Βέροιας, με αντίπαλο τον Αθηναϊκό.⁶⁶

Η 23η Αυγούστου 1982 είναι η μέρα που στη χώρα συμβαίνουν πολύ μεγάλα επεισόδια τόσο στην Αθήνα όσο και στη Θεσσαλονίκη, καθώς πραγματοποιούνται δυο ποδοσφαιρικές αναμετρήσεις: ΑΕΚ - Ολυμπιακός στην Αθήνα και Ηρακλής - Άρης στη Θεσσαλονίκη. Πιο βίαια ήταν τα επεισόδια της Αθήνας. Η *Αθλητική Ηχώ* μας πληροφορεί στο φύλο της επόμενης μέρας, για βιαιοπραγίες στην πλατεία Βικτωρίας και τον Περισσό, με την αστυνομία να προχωρά σε 29 συλλήψεις! Οι «φίλαθλοι» δε λογαριάζουν τίποτε στο πέρασμά τους και τα προκαλούν καταστροφές, με αποτέλεσμα να παρέμβουν οι αστυνομικές δυνάμεις και να κάνουν είκοσι συλλήψεις στην πλατεία Βικτωρίας και εννιά στον Περισσό. Από τα αντικείμενα που

⁶⁴ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1507, 26.4.1982, σ. 6.

⁶⁵ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10482, 15.4.1982, σ. 5.

⁶⁶ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10507, 18.5.1982, σ. 4.

εκσφενδόνιζαν με μανία οι χούλιγκανς της μιας και της άλλης πλευράς τραυματίζεται ελαφρά ο σταθμάρχης του σιδηροδρομικού σταθμού της Βικτώριας και ένας πολίτης 40 ετών.⁶⁷

Χαρακτηριστικό είναι ένα απόσπασμα από τα πρακτικά της δίκης των συλληφθέντων. Εκεί επτά άτομα κατηγορούνται για σωματική βλάβη, εξύβριση σε βάρος αναπήρου, διακεκριμένη φθορά, παρακώλυση συγκοινωνιών και αποφυγή πληρωμής εισιτηρίων. Αστυφύλακας καταθέτει, ότι «οι χούλιγκανς έσπασαν τα τζάμια των εκδοτηρίων εισιτηρίων και ξήλωσαν ξύλα από έναν χώρο που ήταν υπό κατασκευή μέσα στο σταθμό», ενώ πρόσθεσε πως «κάθε φορά που έχει ένα παιχνίδι, αναστατώνονται τα πάντα 2 και 3 ώρες πριν αλλά και μετά στους σταθμούς του ηλεκτρικού». Ελεγκτής του ΗΣΑΠ καταθέτει, ότι φτάνει στο σταθμό και αντικρύζει σπασμένα τζάμια, ξύλα, σίδηρα πεταμένα και τους υπαλλήλους του σταθμού τρομοκρατημένους. «Είναι ζούγκλα, κινδυνεύει η σωματική μας ακεραιότητα», αναφέρει χαρακτηριστικά. Υπάλληλος του εκδοτηρίου του σταθμού αναφέρει, ότι «οι ταραξίες έσπασαν τα τζάμια και όρμησαν στα κιγκλιδώματα και τα εκδοτήρια χωρίς να πληρώσουν εισιτήριο. Οι πιο πολλοί φορούσαν μαύρα μπουφάν... Είμαστε στο έλεος αυτών των ανθρώπων». Ακολουθεί η κατάθεση του ανάπηρου, ο οποίος ήθελε να μπει στο βαγόνι του ηλεκτρικού και δεν τον άφηναν και όταν ζήτησε το λόγο τον χαστούκισαν, του έβρισαν τη μάνα και του είπαν «Τι θες ρε κύριε τσογλάνι;». Ο ίδιος μπήκε στο βαγόνι να ζητήσει το λόγο και κάποιος τον χτύπησε από πίσω και έπεσε κάτω και χτύπησε το κεφάλι του. Για το περιστατικό αυτό κατέθεσε και ένας δικαστικός υπάλληλος που έτυχε να είναι παρών κατά την εξέλιξή του. «Τα παιδιά δεν έκαναν έκτροπα εκτός από έναν που χτύπησε τον ανάπηρο. Αρχηγός τους ήταν ένας άλλος με μπουφάν, που έγραφε στο βαγόνι συνθήματα με μαρκαδόρο». ⁶⁸ Την ίδια μέρα στη Θεσσαλονίκη διεξάγεται η φιλική αναμέτρηση ανάμεσα στον Ηρακλή και τον Άρη. Το Καυταντζόγλειο μετατρέπεται σε «πεδίο μάχης» καθώς εξελίσσονται τρομερές συμπλοκές στις κερκίδες του ενώ το ματς διεξαγόταν. Μάλιστα, ορισμένοι «ευφυείς φίλαθλοι» βγαίνουν έξω από το γήπεδο και πετούν πέτρες στις κερκίδες!⁶⁹

Στα τέλη του Νοέμβρη και με αφορμή την τοπική κόντρα του Κορυδαλλού με το Αιγάλεω, λαμβάνουν χώρα επεισόδια, τα οποία θα μπορούσαν να είναι κάλλιστα κομμάτι ταινίας σουρεαλιστικού περιεχομένου. Με τη λήξη της αναμέτρησης

⁶⁷ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10588, 24.8.1982, σ. 1, 5.

⁶⁸ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10591, 27.8.1982, σ. 1, 6.

⁶⁹ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10588, 24.8.1982, σ. 1, 5.

Προοδευτικής - Αιγάλεω οι δρόμοι της Νίκαιας (Λεωφόρος Αθηνών, Πέτρου Ράλλη, Χρυσοστόμου Σμύρνης) μετατρέπονται σε «πεδία μάχης» με την περιοχή να ζει σκηνές τρόμου! Στο σημείο καταφθάνει μεγάλη αστυνομική δύναμη και με απεγνωσμένες προσπάθειες καταφέρνει να περιορίσει τα επεισόδια και να προστατεύσει τις περιουσίες του κόσμου (αυτοκίνητα, βιτρίνες καταστημάτων κλπ.). Οι μάχες οπαδών - αστυνομίας εκτός από τους γύρω δρόμους εξελίσσονται μέσα στο Γ' Νεκροταφείο. Οι οπαδοί και των δυο ομάδων αποκλεισμένοι από τις αστυνομικές δυνάμεις καταφεύγουν σε αυτό προκειμένου να βρουν διέξοδο ανάμεσα στα μνήματα! Όλα για ακόμη μια φορά ξεκινούν από εκατέρωθεν παράπονα για τη διαιτησία, με τη σπίθα να ξεσπά στις εξέδρες και να μεταφέρεται εκτός γηπέδου.⁷⁰

Ο «κύκλος» των επεισοδίων το 1982 ολοκληρώνεται με ένα περιστατικό που δεν εμπίπτει στην κατηγορία των βιαιοτήτων αλλά είναι άξιο αναφοράς αν αναλογιστεί κανείς την εποχή που συμβαίνει. Οι οπαδοί της ομάδας της Κορίνθου αποκλείουν τον Ισθμό και «κόβουν» τη χώρα στα δύο. Ο λόγος που προβαίνουν σε αυτή την ενέργεια είναι για να διαμαρτυρηθούν για το μηδενισμό της ομάδας τους από το ΑΣΕΑΔ για τη χρησιμοποίηση του παίκτη Κανέλλου, στην αναμέτρηση με το Αιγάλεω που έληξε με σκορ 1-1. Μάλιστα απειλούν να κάνουν το ίδιο και μετά την αναμέτρηση με την Καβάλα ενώ δηλώνουν, ότι όλη η πόλη «βράζει από αγανάκτηση!». ⁷¹

1983

Η πρώτη είδηση επεισοδίων του 1983 έρχεται από την Καβάλα όπου τρεις χούλιγκανς καταδικάζονται σε φυλάκιση τεσσάρων μηνών. Το άξιο αναφοράς αυτής της υπόθεσης είναι, ότι πέρα από τις κατηγορίες για φθορά ξένης περιουσίας και σωματικές κακώσεις, κατηγορούνται και για τεντιμποϊσμό με βάση το Νόμο 4000. Τα εγκλήματα τους είναι η πρόκληση ζημιών σε ταξί και σωματικές βλάβες σε τραπεζικό υπάλληλο μετά το τέλος της αναμέτρησης Καβάλα – Πανθρακικός.⁷²

Η επόμενη είδηση βίαιων επεισοδίων έρχεται από το χώρο του βόλεϊ, ένα άθλημα που και η ίδια η εφημερίδα αναγνωρίζει και αναφέρει ως «ευγενές άθλημα, το οποίο συνηθίζουν να παρακολουθούν τζέντλεμεν φίλαθλοι». Μάλιστα τα επεισόδια λαμβάνουν χώρα σε αγώνα μικρής κατηγορίας και συγκεκριμένα στη Β΄

⁷⁰ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1536, 28.11.1982, σ. 1.

⁷¹ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10684, 15.12.1982, σ. 1.

⁷² Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10729, 10.2.1983, σ. 5.

Εθνικής. Σε αναμέτρηση στην επαρχία ανάμεσα στον Ποσειδώνα Λουτρακίου και τον Τελαμώννα, φίλαθλοι επιτίθενται στους διαιτητές. Η επίθεση στους «άρχοντες του αγώνα» ξεκινά ενώ το σκορ είναι 1-1 σετ και 8-3 υπέρ του Τελαμώννα. Μια απόφαση του ενός διαιτητή ξεσήκωσε παίκτες και φίλους του Ποσειδώνα, οι οποίοι εισήλθαν στο γήπεδο και όρμησαν με άγριες διαθέσεις στο διαιτητή. Η γηπεδούχος ομάδα μηδενίστηκε ενώ ήταν και ήδη υπότροπος.⁷³

Τον Απρίλιο του 1983 συμβαίνουν πολύ σοβαρά επεισόδια στα Τρίκαλα στην αναμέτρηση της ΑΕΛ με την ΑΕΚ. Μάλιστα η έκτασή τους είναι τόσο μεγάλη, που φτάνουν στο σημείο να απειλούνται με αποκλεισμό οι έδρες των δύο ομάδων, το Αλκαζάρ της ΑΕΛ και η Νέα Φιλαδέλφεια της ΑΕΚ. Τα επεισόδια γίνονται γνωστά με βάση τη μαρτυρία του ίδιου διαιτητή της αναμέτρησης. Οι «θερμόαιμοι» οπαδοί των δύο ομάδων είχαν ξεκινήσει τη «μάχη» πριν την έναρξη του αγώνα μέσα στην πόλη, ενώ στη συνέχεια ακολούθησαν τα συμβάντα μέσα στο γήπεδο. Αμφότερες οι δύο πλευρές οπαδών έστησαν καρτέρι σε πούλμαν αντιπάλων, τους έβριζαν και τους πετούσαν αντικείμενα. Κατά τη διάρκεια του αγώνα άτομα έξω από το γήπεδο (άγνωστο ποιας ομάδας οπαδοί) λιθοβολούσαν τις εξέδρες με αποτέλεσμα να υπάρχουν τραυματίες και από τις δύο πλευρές. Οι συμπλοκές έλαβαν μεγάλη έκταση και η θέα των αιμόφυρτων τραυματισμένων φιλάθλων θύμιζε μέτωπο πολέμου. Με τη λήξη του αγώνα οι οπαδοί της ΑΕΛ κατέλαβαν το δρόμο Λάρισας - Τρικάλων, δημιουργώντας κυκλοφοριακή συμφόρηση καθώς αναζητούσαν οπαδούς της ΑΕΚ για να συνεχίσουν τα επεισόδια. Μεταξύ των συνθημάτων που αντάλλαξαν οι δύο αντίπαλες οπαδικές κερκίδες ήταν και το σύνθημα «Έξω οι Τούρκοι απ' την Ελλάδα». Χαρακτηριστική είναι και η μαρτυρία του γυμνασάρχου της αναμέτρησης: «Μετά το τρίτο γκολ είδα ομάδα φιλάθλων με κασκόλ και καπέλα της ΑΕΚ να μετακινούνται από το πέταλο προς ομάδα φιλάθλων άγνωστης προέλευσης και έριξαν εναντίον τους φωτοβολίδα. Αργότερα, ομάδα νεαρών φίλων της ΑΕΚ βγήκε από το γήπεδο και άρχισε να ρίχνει πέτρες στην εξέδρα». Για τα επεισόδια στο γήπεδο συνελήφθησαν δύο άτομα και διαπιστώθηκε, ότι είναι Αθηναίοι. Από τις πέτρες υπήρξαν δέκα τραυματίες από Τρίκαλα και Λάρισα. Επιπλέον, καταδικάστηκαν δύο χούλιγκανς οπαδοί της ΑΕΛ, γιατί μετά τον αγώνα ΑΕΛ - ΑΕΚ δημιούργησαν επεισόδια και προκάλεσαν ζημιές σε κοσμικό κέντρο και σε εστιατόριο στο κέντρο της πόλης.

⁷³ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10758, 16.3.1983. σ. 2.

Η έκθεση της η Αστυνομία κάνει λόγο για «σπάσιμο πιάτων, ποτηριών και καρεκλών άνευ λόγου και αιτίας και σωματικές κακώσεις στον παθόντα ιδιοκτήτη του εστιατορίου, ενώ στη συνέχεια πήγαν στο κοσμικό κέντρο και έκαναν το ίδιο. Ο ένας δράστης έριξε μαζί με άλλους στο Αστυνομικό Τμήμα πέτρες, φιάλες, καρέκλες και εξεστόμισε βρισιές. Αυτά έγιναν στις 12.00 το μεσημέρι. Στις 13.00 μ.μ. στο κέντρο της πόλης έσπασαν τζάμια αυτοκινήτων. Στις 14.00 μ.μ. έσπασαν τζάμια σε λεωφορείο οπαδών της ΑΕΚ και σε ΚΤΕΛ του Ν. Τρικάλων. Στις 17.50 μ.μ., ενώ διεξαγόταν το Β΄ ημίχρονο, χούλιγκανς της ΑΕΚ αποχώρησαν ομαδικώς από την κερκίδα, με αποτέλεσμα τον τραυματισμό τριών φιλάθλων».⁷⁴

Το Μάιο της ίδιας χρονιάς έχουμε ένα ακόμη περιστατικό επίθεσης εξαγριωμένων οπαδών απέναντι στην ίδια τους την ομάδα. Τριάντα χούλιγκανς, υποστηρικτές της ΑΕΚ, πηγαίνουν στην προπόνηση της ομάδας οπλισμένοι με αλυσίδες και ξύλα και βρίζουν εν χορώ τους παίκτες. Τότε, ο Ελληνοαμερικανός τερματοφύλακας Σάββας Μπαρδαβίλιας αποφασίζει να πάει στην εξέδρα, με σκοπό να τους ηρεμήσει. Το αποτέλεσμα ήταν το ακριβώς αντίθετο, καθώς αυτοί εξαγριώθηκαν ακόμη περισσότερο. Ο παίκτης δεν κατάφερε να συγκρατήσει τα νεύρα του και απευθυνόμενος στους οπαδούς φώναξε «θα τα πούμε έξω...». Μετά την προπόνηση βγήκε έξω με σκοπό να κρατήσει την υπόσχεσή του και οι τριάντα τον ξυλοκόπησαν άγρια. Οι συμπαίκτες του έτρεξαν να τον σώσουν αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Οι οπαδοί, που ήταν οπλισμένοι με αλυσίδες, ξύλα και πέτρες, πετούσαν καπνογόνα κατά τη διάρκεια της προπόνησης και έβριζαν τον ανδρισμό των παικτών. Μάλιστα, ένα καπνογόνο πέρασε δίπλα από τον συμπαίκτη του Στεργιούδα. Ο Μπαρδαβίλιας χτυπήθηκε βαριά από ξύλα και αλυσίδες, με την πλάτη του να γίνεται κόκκινη από τα χτυπήματα. Οι εξαγριωμένοι χούλιγκανς, ενώ τον κτυπούσαν, του φώναζαν «π... Αμερικάνε, να πας πίσω στη χώρα σου, δεν ξέρεις που έχεις έρθει κακομοίρη μου» και οι βιαιοπραγίες συνεχίζονταν. Η απόλυτη ειρωνεία ήταν, ότι ενώ έβριζαν και τον Αρδίζογλου, στο τέλος της προπόνησης αυτός αποχώρησε χειροκροτούμενος! Μετά από αυτό το περιστατικό αποφασίστηκε οι προπονήσεις να γίνονται με κλειστές πόρτες.⁷⁵

Μέσα στον ίδιο μήνα λαμβάνουν ξανά χώρα επεισόδια σε αναμέτρηση χάντμπολ στο Βύρωνα, με χαρακτηριστικό, ότι αυτή τη φορά εκτός από τους οπαδούς συμμετέχουν και οι παίκτες των δύο ομάδων. Τα επεισόδια εξελίσσονται στο τέλος

⁷⁴ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10779, 12.4.1983, σ. 1.

⁷⁵ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10797, 4.5.1983, σ. 1.

της αναμέτρησης Αθηναϊκός-Ιωνικός Νέας Φιλαδέλφειας (19-18) για το Κύπελλο. Με το σφύριγμα της λήξης του ματς, ένας παίκτης του Αθηναϊκού αποκρούει την μπάλα με το στομάχι. Οι παίκτες του Ιωνικού τον κατηγορούν, ότι τους μίλησε απρεπώς και με ασέβεια. Ένας παίκτης του Ιωνικού εισέρχεται στον αγωνιστικό χώρο και τον κτυπάει. Στη συνέχεια ακολουθεί σύρραξη παικτών και οπαδών. Οι βιαιοπραγίες είναι ασταμάτητες για ένα τέταρτο, διάστημα που αποδείχθηκε αρκετό για να ηρεμήσουν τα πνεύματα.⁷⁶

Τον Ιούλιο του 1983 ΑΕΚ και ΠΑΟΚ συναντιούνται για παιχνίδι στο ΟΑΚΑ. Το αποτέλεσμα είναι, το νεόκοπο Στάδιο της Αθήνας να υποστεί βανδαλισμούς. Οι «θερμόαιμοι» χούλιγκανς του ΠΑΟΚ κρατούσαν τουρκικές σημαίες και οι «συνάδελφοί» τους της ΑΕΚ βουλγαρικές σημαίες, ενώ οι μεν χυδαιολογούσαν εναντίον των δε ασταμάτητα. Οι χούλιγκανς του ΠΑΟΚ εκσφενδόνιζαν πλαστικά μπουκάλια και φωτοβολίδες στο τερέν κάποια εκ των οποίων βρήκαν στο κεφάλι τους Μαύρο και Αρβανίτη. Όμως δε σταμάτησαν εκεί, καθώς λήστεψαν ένα περίπτερο, κατέστρεψαν βαγόνια τραίνου, ξυλοκόπησαν, μαχαίρωσαν και κτύπησαν με αλυσίδες ανυποψίαστους πολίτες. Λίγο πριν την έναρξη του αγώνα, τα πάντα ήταν ένα απέραντο πεδίο μάχης με πέτρες και φωτοβολίδες να εκτοξεύονται και τα megάφωνα να καλούν τον κόσμο να επανέλθει στην τάξη. Από τη μανία των χούλιγκανς δε γλίτωσαν ούτε τα καρεκλάκια του Σταδίου τα οποία ξηλώθηκαν και εκσφενδονίστηκαν μέσα στον αγωνιστικό χώρο με το ακυρωθέν γκολ του Κωστίκου στο 39ο λεπτό.⁷⁷

Το Σεπτέμβρη του 1983 καταγράφεται ο θάνατος ενός άτυχου φιλάθλου από επεισόδια. Πρόκειται για έναν 18χρονο φίλαθλο, ο οποίος χτυπήθηκε έξω από το γήπεδο Χαριλάου. Η αστυνομία καταφέρνει και συλλαμβάνει τον έναν από τους τρεις δολοφόνους, ο οποίος είναι ανήλικος και τα στοιχεία του δε δίνονται στη δημοσιότητα. Ο άτυχος φίλαθλος (Αριστείδης Δημητριάδης) μετά από διάγνωση των γιατρών του ΑΧΕΠΑ, ανακοινώνεται, ότι είναι κλινικά νεκρός μετά από χτύπημα που δέχτηκε, μια ώρα μετά τη λήξη του αγώνα Καλαμαριάς - ΠΑΟΚ, στη διασταύρωση των οδών Πλαταιών και Μαρασλή, στην περιοχή Χαριλάου. Το τραγικό της υπόθεσης είναι, ότι δεν είχε πάει ποτέ στο γήπεδο και τον αγώνα της Κυριακής παρακολούθησε από μια γειτονική ταράτσα μαζί με τους φίλους του. Μια ώρα μετά τον αγώνα, οι τρεις φίλοι βγήκαν για περίπατο και καθώς αστεειεύοντουσαν,

⁷⁶ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1557, 23.5.1983, σ. 5.

⁷⁷ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10844, 1.7.1983, σ. 4.

συζητώντας για τα αποτελέσματα, δέχθηκαν επίθεση που κατέληξε στον θανάσιμο τραυματισμό. Συνελήφθη ο ένας από τους τρεις δράστες που σκότωσαν τον 18χρονο. Η Αστυνομία χαρακτήρισε την πράξη εγκληματική και ξεκίνησε να «χτενίζει» τα στέκια και τα κέντρα που υπήρχε πιθανότητα να συχνάζουν οι δράστες. Οι πληροφορίες έκαναν λόγο για τρεις δράστες, εκ των οποίων οι δύο δίδυμοι.⁷⁸

Ένα ακόμη βίαιο περιστατικό εξελίσσεται αυτή τη φορά έξω από τα γραφεία της Εισαγγελίας της Βέροιας, όπου ξυλοκοπείται ο παίκτης της Λιβαδειάς Σαββουλίδης. Ο πρόεδρος της ομάδας της Βοιωτίας, Παναγιώτη Οικονόμου κατήγγειλε ότι: «Μόλις πήγαμε να μπούμε στα αποδυτήρια πριν το ματς, άρχισαν να μας βρίζουν και να μας φοβερίζουν. Και δεν έφτανε αυτό, αλλά δεν άφησαν τους παίκτες να βγουν στον αγωνιστικό χώρο για προθέρμανση... Όταν τελείωσε το παιχνίδι, ο διαιτητής μπήκε αμέσως στ' αποδυτήρια και άρχισε η επίθεση. Στόχος ιδιαίτερα ήταν οι παίκτες Σαββουλίδης, Μπέλλος... Ο Σαββουλίδης πήγε και στο νοσοκομείο για να του παρασχεθούν οι πρώτες βοήθειες... Σήμερα (χθες) πήγε στον Εισαγγελέα. Όταν έβγαινε από το γραφείο του, μαζί με το δικηγόρο του κ. Γιαννούλη, του επιτέθηκαν δέκα περίπου άτομα και τον ξυλοκόπησαν άγρια σε όλο το σώμα. Ήδη, ο παίκτης μας νοσηλεύεται στο νοσοκομείο της Βέροιας ενώ αύριο (σήμερα) πρέπει να ξαναπάει στον Εισαγγελέα... Δυστυχώς στη Βέροια διαπράχθηκε έγκλημα κατά του ποδοσφαίρου...».⁷⁹

Το 1983 «κλείνει» με επεισόδια σε μια ακόμη αναμέτρηση χάντμπολ και συγκεκριμένα στον αγώνα Βριλήσσια-Φίλιππος Βέροιας (26-27), όπου ξυλοκοπούνται οι δύο διαιτητές. Ο παίκτης Μουταφίδης στο Β' μέρος χτύπησε από τον πάγκο το διαιτητή, με την εξέδρα να διαμαρτύρεται για τα σφυρίγματα. Με τη λήξη, και ενώ ο άλλος διαιτητής πήγαινε στα αποδυτήρια, φίλαθλοι των Βριλησσιών μπήκαν μέσα και τον κτύπησαν βάνουσα. Τελικά χρειάστηκε να επέμβει η Αστυνομία για να τον σώσει.⁸⁰

1984

Το 1984 ήταν πολυτάραχη χρονιά από θέμα επεισοδίων και αθλητικής βίας εντός και εκτός γηπέδων. Μάλιστα ξεκινάει με ένα κωμικοτραγικό γεγονός ανάμεσα σε δύο οπαδούς της ίδιας ομάδας, που ήταν και στενοί συγγενείς! Δύο νεαροί οπαδοί του

⁷⁸ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10900, 6.9.1983, σ. 1, σ. 4.

⁷⁹ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10959, 15.11.1983, σ. 1, σ. 5.

⁸⁰ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10984, 14.12.1983, σ. 8.

Ολυμπιακού, αδέρφια, στην οδό Τσόχα, πιάστηκαν στα χέρια γιατί ενώ είχαν εισιτήρια για τον αγώνα Παναθηναϊκός - Ολυμπιακός (0-0) είχαν μόνο ένα κασκόλ με τα χρώματα της ομάδας τους, το οποίο αμφότεροι ήθελαν να φορέσουν, όμως μόνο ένας από τους δυο μπορούσε να το φορέσει, καθώς δεν υπήρχε δεύτερο!⁸¹

Την ίδια μέρα, σε αναμέτρηση για το τοπικό πρωτάθλημα ανάμεσα στον Πανερυθραϊκό και το Καλαμάκι (1-1), οι φίλαθλοι του πρώτου προξενούν ζημιές στο μηχανάκι του διαιτητή για να τον εκδικηθούν! Μάλιστα, όπως μετέφερε ο διαιτητής, με τη λήξη του ματς, παράγοντες και οπαδοί του Πανερυθραϊκού αποπειράθηκαν να τον κτυπήσουν.⁸²

Ένα ιδιαίτερο περιστατικό περιγράφεται στις 19/1 από την *Αθλητική Ηχώ* με θύμα τον παίκτη Δίντσικο της ΑΕΚ και θύτες οργισμένους οπαδούς της ομάδας, τους οποίους η εφημερίδα χαρακτηρίζει «συμμορία». Μετά την προπόνηση της ομάδας στη Νέα Φιλαδέλφεια και ενώ ο παίκτης αποχωρούσε από το γήπεδο τον περίμεναν δέκα άτομα νεαρής ηλικίας. Έπεσαν πάνω του και αφού τον ακινητοποίησαν άρχισαν να τον κλωτσούν και να τον κτυπούν με μια βέργα, με αποτέλεσμα να του χαρακώσουν το πρόσωπο. Ο παίκτης σώθηκε μετά από παρέμβαση του συμπαίκτη του Λέτσα, που υποχρεώθηκε να βιαιοπραγήσει για να τον γλιτώσει. Κατά τη διάρκεια του επεισοδίου, ένας από τους χούλιγκαν φώναζε «έπρεπε να σας έχουμε προλάβει στο Αντίρριο, στη θάλασσα θα σας ρίχναμε, μας έχουν χάσει τα σπίτια μας εξαιτίας σας!». Η ιστορία ανάμεσα στους παίκτες της ΑΕΚ και τους οπαδούς είχε ξεκινήσει από την αναμέτρηση στα Γιάννενα. Εκεί, αντιπροσωπεία οπαδών της «Ένωσης» είχε επισκεφτεί τους παίκτες στο ξενοδοχείο και τους απείλησε, ότι αν δεν κερδίσουν θα πεθάνουν! Κατά τη διάρκεια της αναμέτρησης αποδοκίμαζαν συνεχώς την ομάδα τους, ενώ στην επιστροφή πήγαν να επιτεθούν στο πούλμαν της ομάδας σε στάση στην Αμφιλοχία. Οι οπαδοί δε σταμάτησαν εκεί αλλά βρήκαν και το τηλέφωνο του Δίντσικου και τον καλούσαν και του έλεγαν «είδες που είμαστε πιο πονηροί από σένα και μάθαμε το τηλέφωνό σου;». Ο παίκτης φέρεται να είχε αποκαλέσει «κορόιδα» τους οπαδούς της ΑΕΚ σε διάλογο που είχε μαζί τους, πριν το περιστατικό, επειδή ακολουθούσαν την ομάδα εκτός έδρας παρά τα αποτυχημένα αποτελέσματα.⁸³

⁸¹ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11005, 10.1.1984, σ. 6.

⁸² Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11005, 10.1.1984, σ. 6.

⁸³ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11012, 19.1.1984, σ. 1 και 4.

Στις 30/1 οι οπαδοί του Αιγάλεω, μετά την αναμέτρηση της τοπικής ομάδας με τον Παναθηναϊκό (0-0) στήνουν καρτέρι στους φιλάθλους του «τριφυλλιού» στη γέφυρα του Κηφισού και τους κυνηγούν με πέτρες, ξύλα και άλλα αντικείμενα. Πολλά αμάξια που έφεραν πράσινα διακριτικά πετροβολούνται ενώ φίλαθλοι κινδυνεύουν με λιντσάρισμα. Δύο φίλαθλοι του Παναθηναϊκού αποπειρώνται να περάσουν τη γέφυρα με μηχανάκι και καταδιώκονται από 50 άτομα με μπλε κασκόλ. Το αξιοπερίεργο, σύμφωνα με την εφημερίδα είναι, πως κοντά στη Γεωπονική Σχολή υπήρχε περιπολικό σταθμευμένο, με τους αστυνομικούς που επέβαιναν σε αυτό να κάθονται αμέτοχοι και να συζητούν μάλλον για τα... αποτελέσματα της ημέρας.⁸⁴

Τα «μεθεόρτια» της αναμέτρησης Ολυμπιακός - ΠΑΟΚ διαβάζουμε στις 6/2 στο φύλλο της *Αθλητικής Φωνής*. Σοβαρά επεισόδια μεταξύ των οπαδών των δύο ομάδων στην Ομόνοια το βράδυ μετά τον αγώνα. Το πιο σοβαρό εξελίχθηκε στην οδό Βερανζέρου. Εκεί τρεις οπαδοί του ΠΑΟΚ επιτέθηκαν σε τρεις οπαδούς του Ολυμπιακού και τους πήραν μια τσάντα, ενώ έναν άλλο τέταρτο τον χιτάκωσαν στο πρόσωπο. Οι δύο από τους τρεις συλλαμβάνονται από την αστυνομία ενώ ο χαρακωμένος καταλήγει στο νοσοκομείο.⁸⁵

Το Μάρτιο του 1984 μέσα σε μια μέρα συμβαίνουν τρία διαφορετικά περιστατικά βίας, σε τρία διαφορετικά μέτωπα για το ερασιτεχνικό πρωτάθλημα της ΕΠΣ (Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων) Δωδεκανήσου. Μάλιστα, η εφημερίδα χαρακτηρίζει αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι όλα ξεκινούν από τους οπαδούς των φιλοξενούμενων ομάδων. Τα γεγονότα διαδραματίζονται στα γήπεδα Κοσκινού, Γενναδίου και Κεφάλου Κω. Σε αυτά ο τραγικός απολογισμός είναι ένας διαιτητής τραυματισμένος από λιθοβολισμό, συμπλοκές φιλάθλων και παικτών, συλλήψεις και γενική αναστάτωση των αρμόδιων τμημάτων, οι άνδρες των οποίων επιτάσσονται, προκειμένου να φυγαδεύσουν τους διαιτητές!⁸⁶

Τον Απρίλιο του 1984 για πρώτη φορά έχουμε αναφορά για σύλληψη κοπέλας από την αστυνομία για πρόκληση επεισοδίων. Σε αναμέτρηση του Παναθηναϊκού με τον Εθνικό στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας συλλαμβάνονται οκτώ άτομα, εκ των οποίων ένα ζευγάρι 24 ετών. Η κοπέλα συλλαμβάνεται επειδή έβρισε τους αστυνομικούς που συνέλαβαν τον μνηστήρα της.⁸⁷

⁸⁴ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1589, 30.1.1984, σ. 6.

⁸⁵ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1590, 6.2.1984, σ. 7.

⁸⁶ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11064, 20.3.1984, σ. 4.

⁸⁷ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1596, 2.4.1984, σ. 2.

Ένα ακόμη περιστατικό το μήνα Απρίλιο εξελίσσεται από τους οπαδούς του Πανιώνιου κατά της ίδιας τους της ομάδας. Συγκεκριμένα, ενώ η αποστολή από τη Δράμα κατευθύνεται προς το αεροδρόμιο της Θεσσαλονίκης για να επιστρέψει στην Αθήνα, σε ένα σκοτεινό σημείο της Εθνικής Οδού οι χούλιγκανς στήνουν καρτέρι στην ίδια τους την ομάδα και της επιτίθενται με πέτρες. Σπάνε πέντε πλαϊνά τζάμια του λεωφορείου και το πίσω, πέτρα χτυπάει έναν παίκτη της ομάδας στην πλάτη και οι συνολικές ζημιές ανέρχονται στις πενήντα χιλιάδες δραχμές. Όταν τελικά η αποστολή της ομάδας το ίδιο βράδυ, φθάνει αεροπορικώς στην Αθήνα, στον αεροδρόμιο του Ελληνικού έρχεται αντιμέτωπη με εξαγριωμένους φιλάθλους, που την υποδέχονται με ειρωνικά χειροκροτήματα, όμως υπερισχύει η λογική και δεν συμβαίνουν άλλα επεισόδια.⁸⁸

Τον Ιούνιο του 1984 μετά τη λήξη της αναμέτρησης Ιωνικός - Βύζαντας (2-3), εξαγριωμένοι οπαδοί του Ιωνικού τα βάζουν με το πούλμαν της ομάδας που μεταφέρει τους παίκτες. Αυτό βρίσκεται έξω από το αστυνομικό τμήμα Νίκαιας, και δέχεται πέτρες. Μάλιστα μία βρίσκει έναν από τους παίκτες. Ξαφνικά, ένας από τους χούλιγκανς, βγάζει το πουλόβερ που φοράει και το περιλούζει με βενζίνη και επιχειρεί να βάλει φωτιά στο πούλμαν της ομάδας. Οι παίκτες βρίσκονται εγκλωβισμένοι μέσα στο αστυνομικό τμήμα, με τους χούλιγκανς να τους προκαλούν να βγουν έξω. Ένας αποπειράται να βγει και δέχεται χτυπήματα. Στη συνέχεια ακολουθούν οδομαχίες οπαδών και αστυνομίας ως τις τέσσερις τα ξημερώματα στους δρόμους της Νίκαιας ενώ το ρεπορτάζ κάνει λόγο και για αψιμαχίες μεταξύ οπαδών.⁸⁹

Το Σεπτέμβριο του 1984 για ακόμη μια φορά το Ολυμπιακό Στάδιο παραδίδεται στους «βάνδαλους» (έτσι τους χαρακτηρίζει η εφημερίδα), σε αναμέτρηση του Ολυμπιακού με την ΑΕΚ (1-2). Οι ζημιές που προκαλούν οι χούλιγκανς ανέρχονται στο 1.200.000 δραχμές και η πολιτεία αποφασίζει, ότι οι δυο ομάδες από κοινού θα πληρώσουν τα σπασμένα, με τον Ολυμπιακό να επωμίζεται το έξτρα κόστος του χλοοτάπητα, τον οποίο έκαψαν οπαδοί του με φωτοβολίδα. Μάλιστα, η εφημερίδα δίνει στη δημοσιότητα τη λεπτομερή καταγραφή των ζημιών από τους εμπειρογνώμονες.⁹⁰

⁸⁸ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11082, 10.4.1984, σ. 5.

⁸⁹ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11133, 13.6.1984, σ. 7.

⁹⁰ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11204, 5.9.1984, σ. 6.

135 σταθερά καθίσματα	540.000 δρχ
46 πτυσσόμενα καθίσματα	207.000 δρχ
53 φωτιστικά	397.000 δρχ
6 μάρμαρα	12.000 δρχ
3 παγκάκια ξύλινα	12.000 δρχ
2 ψύκτες νερού	6.000 δρχ
5 σαπουνοθήκες	7.000 δρχ
44 καπάκια αποχωρητηρίων	66.000 δρχ

Ένα ακόμη ενδιαφέρον στατιστικό στοιχείο παραθέτει η εφημερίδα στο τέλος του Σεπτεμβρίου, καθώς διεξάγει έρευνα για τη βία. Η έρευνα βασίζεται σε στατιστικά συλλήψεων από τον αστυνομικό διευθυντή Αθηνών.⁹¹

ΧΡΟΝΙΑ	ΣΥΛΛΗΨΕΙΣ	ΣΤΟΝ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
1980 - 1981	80	17
1981 - 1982	190	110
1982 - 1983	190	44
1983 - 1984	102	55

Δύο περιστατικά οπαδικής βίας, συναντάμε τον Νοέμβριο και το Δεκέμβριο του 1984. Αυτά σχετίζονται με επιθέσεις χούλιγκανς σε οργανωμένους συνδέσμους αντίπαλων ομάδων. Το πρώτο αναφέρεται στο φύλλο της 9ης Νοεμβρίου. Άγνωστοι πετούν πέτρες και μπουκάλια από οινόπνευματώδη στα γραφεία της ΠΑ.ΛΕ.ΦΙ.Π (Πανελλήνια Λέσχη Φιλάθλων Παναθηναϊκού - Οδός Αθηνάς 40), με αποτέλεσμα να σπάσουν τζάμια και να προξενήσουν ζημιές ύψους 80.000 δραχμών. Η επίθεση εικάζεται, ότι συνέβη μεταξύ 2 με 4 τα ξημερώματα και στόχος των δραστών ήταν αποκλειστικά να προκαλέσουν ζημιές, καθώς δεν πείραξαν τίποτε στο εσωτερικό από τα έπιπλα και τα αντικείμενα. Ο πρόεδρος του συνδέσμου δήλωσε ότι: «Μάλλον κάποιοι στεναχωρήθηκαν από την πρόκριση του Παναθηναϊκού».⁹²

Το δεύτερο εξελίσσεται τις πρώτες μέρες του Δεκεμβρίου σε σύνδεσμο οπαδών της ΑΕΚ στο Κουκάκι (Γενναίου Κολοκοτρώνη 39). Ο ιδιοκτήτης και οι θαμώνες του

⁹¹ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11226, 30.9.1984, σ. 7.

⁹² Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11260, 9.11.1984, σ. 1.

συνδέσμου βρήκαν τα γραφεία στα οποία στεγαζόταν «γυαλιά–καρφιά», με τα τζάμια να έχουν σπάσει από πέτρες. Ο πρόεδρος του συνδέσμου δήλωσε στην εφημερίδα: «Είμαστε εδώ 9 χρόνια, αυτό δεν έχει ξανασυμβεί, είμαστε κατά της βίας στα γήπεδα... Το περίεργο είναι, ότι δεν πήραν κανένα από τα αντικείμενα που είχαμε...».⁹³

1985

Για ακόμη μια χρονιά τα αθλητικά δρώμενα της χώρας ξεκινούν με βίαιες ενέργειες. Στις 8 Ιανουαρίου διαβάζουμε στο φύλλο της *Αθλητικής Ηχώς*, ότι «Γυμνασάρχος αγώνα στη Ρόδο, τυφλώθηκε από το ένα μάτι, από τον πετροπόλεμο που έγινε στο τέλος ποδοσφαιρικής συνάντησης. Ύστερα από τη διεξαγωγή του αγώνα μεταξύ των ομάδων Ρόδου και Λεβαδειακού, φίλαθλοι της Ρόδου πέταξαν στον αγωνιστικό χώρο πέτρες, κουκουνάρια και μπαταρίες! Ο άτυχος Γυμνασάρχος στην προσπάθειά του να προστατέψει το διαιτητή, δέχτηκε πέτρα ή κουκουνάρι στο δεξί μάτι. Αμέσως, μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο όπου και χειρουργήθηκε, ωστόσο, βρέθηκε αντιμέτωπος με τον κίνδυνο να χάσει το μάτι του».⁹⁴

Το Μάρτιο του 1985 διεξάγεται στο Αιγάλεω η αναμέτρηση της τοπικής ομάδας με αντίπαλο τον Ηρακλή για το πρωτάθλημα Ελλάδας. Η αναμέτρηση λήγει με νίκη του φιλοξενούμενου Ηρακλή με σκορ 3-2. Ωστόσο, από τη μεριά της γηπεδούχου ομάδας υπάρχουν έντονες διαμαρτυρίες για «σφαγή» από τη διαιτησία, καθώς ο Ηρακλής πετυχαίνει γκολ με πέναλτι του Χατζηπαναγή, το οποίο υποδεικνύει ο διαιτητής στο 97ο λεπτό (δηλαδή κράτησε επτά λεπτά καθυστερήσεις). Ο διαιτητής πολιορκείται για ώρες από το μαινόμενο πλήθος, ενέργεια που καταδικάζει η διοίκηση της αιγαλεώτικης ομάδας. Ακολουθούν «βιαιοπραγίες», επεισόδια και συλλήψεις. «Οργή λαού στο Αιγάλεω», είναι ο τίτλος που αφιερώνει ο ρεπόρτερ του αγώνα στο κείμενό του. «Ο διαιτητής σφυρίζει τη λήξη της αναμέτρησης και πηγαίνοντας προς τα αποδυτήρια, με τη συνοδεία της Αστυνομίας και του προέδρου του Αιγάλεω, δέχεται βροχή αντικειμένων από τους οπαδούς. Εκτοξεύονται προς το μέρος του αναπήρες, μπουκάλια, κέρματα, καρτέκλες, γλάστρες, τρανζίστορς και διάφορα άλλα μικροαντικείμενα. Επικρατεί εικόνα αληθινής κόλασης. Ο διαιτητής καταφέρνει να φτάσει στα αποδυτήρια και παραμένει στο γραφείο του για δύο ώρες, μέχρις ότου να ηρεμήσουν τα πνεύματα και να

⁹³ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11280, 4.12.1984, σ. 5.

⁹⁴ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ.11308, 8.1.1985, σ. 1 και 4.

καταφέρει να φύγει. Προπηλακισμούς δέχεται και ο Γυμνασάρχος του αγώνα ενώ μέχρι τις 20.00 μ.μ. περίπου 150-200 άτομα, εκτός γηπέδου, αποδοκιμάζουν το διαιτητή». ⁹⁵

Ένα ακόμη περιστατικό άξιο αναφοράς σημειώνεται στις 19 Απριλίου στο Ρουφ, το οποίο κατά πάσα πιθανότητα αποδίδεται σε ενέργεια χούλιγκανς. Η εφημερίδα τους χαρακτηρίζει «βανδάλους, αναρχικούς, ανθρώπους του υποκόσμου, αιμοβόρα ζώα που κατατρώγουν τον πολιτισμό και αποβλέπουν μόνο στην ανωμαλία». Οι δράστες, τις νύχτες κάνουν επιδρομή στο γήπεδο και καταστρέφουν τα αποδυτήρια, ενώ κάνουν και άλλες ζημιές σε ό,τι πρόχειρο βρουν μπροστά τους... Οι υπεύθυνοι των εγκαταστάσεων δεν προλαβαίνουν να επιδιορθώσουν τις ζημιές, γιατί οι «βάνδαλοι» ξαναεμφανίζονται και τα κάνουν πάλι γυαλιά-καρφιά το ίδιο κιόλας βράδυ! ⁹⁶

Σκληρά και βίαια επεισόδια εξελίσσονται στην Κατερίνη, σε αγώνα μεταξύ του Πιερικού και του ΠΑΟΚ (1-1) τον Μάιο. Με τη λήξη του ματς, πλήθη οπαδών του ΠΑΟΚ, διαμαρτυρούμενοι για τον τρόπο που αγωνίστηκε ο Πιερικός, εισέβαλαν στο γήπεδο και δεν άφησαν τίποτε όρθιο. Ξήλωσαν τα κουλουάρ και κατέστρεψαν τα πάντα (πάγκους, αγωνιστικό χώρο - χορτάρι, διαφημιστικές πινακίδες, στέγαστρα). Η δύναμη της Αστυνομίας ήταν μικρή και δεν κατάφερε να τους αναχαιτίσει.. Αποτέλεσμα ήταν να καταστραφεί το γήπεδο. Οι μαινόμενοι οπαδοί του ΠΑΟΚ είχαν εξαγριωθεί, επειδή ο αντίπαλός τους αγωνίστηκε γενναία και καθαρά, επιδεικνύοντας ζήλο και πείσμα, με το οποίο κινήγησαν το θετικό αποτέλεσμα. Οι οπαδοί μπήκαν κατά εκατοντάδες μέσα στο γήπεδο και εκτός από τις καταστροφές στις οποίες προέβησαν, κινήγησαν άγρια τους ποδοσφαιριστές του Πιερικού. Είναι χαρακτηριστικό, πως το δημοσιογραφικό κείμενο αναφέρει, πως «μόνο ένας Θεός ξέρει, εάν πρόφταιναν κάποιον, τι θα γινόταν. Για καλή τους τύχη, οι παίκτες πρόλαβαν και κατευθύνθηκαν προς τα αποδυτήρια και έτσι γλύτωσαν από τους εξαγριωμένους οπαδούς του ΠΑΟΚ. Η Αστυνομία προσπάθησε να εμποδίσει τους πολυάριθμους οπαδούς της ομάδας της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι σαν μαινόμενοι ταύροι κατέστρεφαν ό,τι έβρισκαν, αλλά μάταια». Έγιναν αρκετές συλλήψεις, ενώ υπήρξαν τραυματισμοί φιλάθλων και αστυνομικών. Τα επεισόδια ήταν πρωτοφανή για την πόλη και τους κατοίκους της Κατερίνης, καθώς σύμφωνα με μαρτυρίες τους, «τέτοια επεισόδια δεν είχαν ξαναδεί οι φίλαθλοι της πόλης, γι' αυτό όλοι οι

⁹⁵ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1640, 11.3.1985, σ. 1 και 6.

⁹⁶ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11389, 19.4.1985, σ. 5.

παράγοντες της Κατερίνης είναι ανάστατοι από τα όσα είδαν μέσα και έξω από το γήπεδο, αφού την πλήρωσαν και μερικά μαγαζιά που λιθοβολήθηκαν».⁹⁷

Ένα άθλημα που είναι από τη φύση του βίαιο και σκληρό (πάντα στα πλαίσια των κανόνων του) είχε την «ατυχία» να ζησει ακόμη μια «επέλαση βαρβάρων». Εδώ βέβαια, δε μιλάμε για οργανωμένους χούλιγκαν. Άγριο ξύλο και επεισόδια σημειώθηκαν στο τουρνουά πυγμαχίας «Ακρόπολις» με αφορμή το αίσθημα αδικίας κατά του πυγμάχου Δουρή. Ο εν λόγω πυγμάχος αγωνιζόταν στην κατηγορία των 71 κιλών έχοντας ως αντίπαλο τον «Παμπίλιο» (δεν αναφέρεται η εθνικότητά του). Η συνάντησή τους ήταν την τελευταία ημέρα του 11ου τουρνουά. Ο Δουρής ηττήθηκε 3-2, όμως όπως μας πληροφορεί το φύλλο της *Αθλητικής Ηχούς* της επομένης, «οι φίλαθλοι, δικαιολογημένα, είχαν άλλη γνώμη και άρχισαν να βρίζουν και να εκσφενδονίζουν μπουκάλια και άλλα αντικείμενα στον αγωνιστικό χώρο. Απειλήθηκε διακοπή των αγώνων λόγω των επεισοδίων που κράτησαν περίπου δέκα λεπτά. Ο κόσμος (7.000 άτομα) μη μένοντας ικανοποιημένος με την απόφαση νίκης για τον Ιταλό, άρχισε να βρίζει... Ο Δουρής αρνήθηκε να ανέβει στο βάθρο και φεύγοντας είπε ότι εγκαταλείπει την πυγμαχία». Στο τέλος, επειδή η κατάσταση είχε ξεφύγει οριστικά και τα πνεύματα ήταν ιδιαίτερος οξύμενα, δεν έγινε απονομή κυπέλου και για πέντε λεπτά το Καλλιμάρμαρο Στάδιο μετατράπηκε σε αρένα.⁹⁸

Το Νοέμβριο του 1985 διεξάγεται το μεγάλο ντέρμπι της πόλης της Θεσσαλονίκης ανάμεσα στον Άρη και τον ΠΑΟΚ, το οποίο βρίσκει νικητή τον Άρη με 3-1. Το παιχνίδι από μόνο του αποτελεί την τέλεια αφορμή για τους οπαδούς των δύο ομάδων να επιδοθούν σε οδομαχίες και πετροπόλεμο, τόσο πριν όσο και μετά το ντέρμπι μεταξύ των ομάδων τους. «Οι οδομαχίες και οι λιθοβολισμοί λαμβάνουν χώρα στην οδό Παπαναστασίου από οπαδούς και των δύο ομάδων, ενώ σοβαρές ζημιές γίνονται και σε παρακείμενα γραφεία ασφαλιστικής εταιρίας. Η Αστυνομία προβαίνει προληπτικά σε έντεκα συλλήψεις. Πριν την έναρξη της αναμέτρησης, τέσσερις οπαδοί του ΠΑΟΚ εισέρχονται στον αγωνιστικό χώρο με σημαίες της ομάδας του, με την Αστυνομία να προλαβαίνει οριακά τους οπαδούς του Άρη, ώστε να μην κάνουν το ίδιο. Μετά τη λήξη του αγώνα οι οπαδοί πετροβολούν βιτρίνες, παράθυρα και αυτοκίνητα, προκαλώντας σημαντικές ζημιές. Η αστυνομία προβαίνει

⁹⁷ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1645, 6.5.1985, σ. 1 και 6.

⁹⁸ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11446, 27.6.1985, σ. 1.

σε επτά συλλήψεις. Τρεις κατηγορούνται για καταστροφές αυτοκινήτων, τρεις για καταστροφές καταστημάτων και ένας για ρίξιμο μολότοφ».⁹⁹

Τα βίαια επεισόδια της αναμέτρησης της Θεσσαλονίκης δεν είναι τα μόνα εκείνο το σαββατοκύριακο, καθώς στο φύλλο της αμέσως επόμενης μέρας διαβάζουμε για «κύμα βίας το οποίο σάρωσε όλη την Ελλάδα!». Η Γενική Γραμματεία Αθλητισμού λαμβάνει αναφορές για συμβάντα σε Θεσσαλονίκη, Γιαννιτσά, Ηράκλειο, Σέρρες, Ηλιούπολη, ενώ επεισόδια γίνονται γι' ακόμη μια φορά και σε αγώνες βόλεϊ. Οι περισσότεροι από τους δράστες διαφεύγουν της σύλληψης και είναι καταζητούμενοι. Μόνο στην πόλη της Θεσσαλονίκης, οι ζημιές που σημειώνονται σε Ι.Χ. και καταστήματα ανέρχονται σε 200.000 δρχ. Τα πιο πολλά επεισόδια έγιναν στη Θεσσαλονίκη, στον αγώνα Άρης - ΠΑΟΚ. Η αστυνομία προέβη σε δεκαπέντε συλλήψεις ατόμων, εκ των οποίων οι δέκα ήταν ανήλικοι, οι οποίοι πετούσαν πέτρες έξω από το γήπεδο. Ζημιές υπέστησαν τρία αυτοκίνητα καθώς και οι τζαμαρίες τριών καταστημάτων και δύο ισογείων διαμερισμάτων. Επίσης συλλήψεις έγιναν και για ρίψεις αντικειμένων μέσα στο γήπεδο και για εξύβριση των Θείων και των Αστυνομικών. Ένα άτομο προβάλλει αντίσταση κατά της αρχής και χτυπά αστυνομικό. Οι συλληφθέντες συμμετείχαν σε ομάδα φιλάθλων, που με πέτρες έσπασαν τζαμαρίες δύο καταστημάτων και μιας εισόδου πολυκατοικίας κατά την αποχώρηση από το γήπεδο.

Επεισόδια σε άλλες πόλεις: «Στα Ιωάννινα ένας ψυχοπαθής, στον αγώνα ΠΑΣ Γιάννινα - ΑΕΚ, πηδά τα κάγκελα, κατευθύνεται προς τον διαιτητή αλλά συλλαμβάνεται. Άλλος πετά πέτρα κατά φιλάθλων της ΑΕΚ χωρίς να βρει στόχο και συλλαμβάνεται αμέσως. Στα Γιαννιτσά κατά την εξέλιξη της αναμέτρησης Ατρόμητος Λάκκας - Μ. Αλέξανδρος Εσωβάτων, μια συμπλοκή παικτών οδηγεί σε είσοδο φιλάθλων και γενίκευση επεισοδίων. Η τάξη επανέρχεται αργότερα λόγω επέμβασης της Αστυνομίας, όμως οι δράστες διέφυγαν τη σύλληψη. Στο Αίγιο, για την αναμέτρηση Αστέρης Τεμένης - Θύελλα Αιγείρας για το Β' ερασιτεχνικό πρωτάθλημα, σαράντα οπαδοί, στο τέλος του αγώνα, στρέφονται κατά του διαιτητή και τον τραυματίζουν στο πρόσωπο. Στις Σέρρες, για την αναμέτρηση Δόξα Κοίμησης-Μ.Αλέξανδρος Ηράκλειας, διακόσιοι με τριακόσιοι οπαδοί εισβάλλουν στον αγωνιστικό χώρο. Στα Λεχαινά, για την αναμέτρηση μπάσκετ ΑΕ Λεχαινών -

⁹⁹ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1671, 4.11.1985, σ. 5.

Πατρέως, οπαδός βρίζει το διαιτητή και αυτός απαντά αντίστοιχα. Ο οπαδός τελικά συλλαμβάνεται».¹⁰⁰

Το 1985 «κλείνει» με τα βίαια γεγονότα που συνέβησαν το Δεκέμβριο, πριν την αναμέτρηση του Πανιωνίου με τον Παναθηναϊκό, η οποία έληξε με το ισόπαλο 1 - 1. Στο γήπεδο και όσο εξελισσόταν ο αγώνας, υπήρχε υποδειγματική τάξη. Στην πλατεία Νέας Σμύρνης όμως, που απέχει ένα χιλιόμετρο από το γήπεδο, υπήρξαν γενικευμένες συμπλοκές, με τραυματισμούς οπαδών των αντίπαλων ομάδων. Οι συμπλοκές είχαν ως αποτέλεσμα να προκληθούν ζημιές σε βιτρίνες καταστημάτων, πόρτες πολυκατοικιών και σε δύο αυτοκίνητα. Τραυματίστηκαν σοβαρά στο στήθος από κατσαβίδια δύο άτομα και διακομίσθηκαν στο Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο Αθήνας, ενώ η κατάσταση του ενός (είκοσι ετών) είναι αρκετά σοβαρή. Η Αστυνομία προέβη στη σύλληψη ενός ατόμου 30 ετών.¹⁰¹

¹⁰⁰ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11553, 5.11.1985, σ. 1, 4.

¹⁰¹ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1678, 23.12.1985, σ. 3 και 5.

ΜΕΡΟΣ Γ'
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΒΙΑΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΜΕ ΑΛΛΕΣ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Στη δεύτερη ενότητα θα παρατεθούν γεγονότα από τη βασική πηγή (*Αθλητική Ηχώ* και *Αθλητική Φωνή*), συγκριτικά με άλλες εφημερίδες της εποχής, αθλητικές και πολιτικές (*Ελευθεροτυπία*, *Έθνος*, *Φίλαθλος*, *Φως των Σπορ*), ώστε να γίνει αντιληπτό το βάρος που έδινε κάθε έντυπο σε ένα περιστατικό, από τον τρόπο που επέλεγε ή όχι να το επικοινωνήσει στο αναγνωστικό κοινό.

1981

Η σύγκριση ξεκινάει με ένας γεγονός, το οποίο μπορεί μεν να μην σχετίζεται με γεγονότα οπαδικής βίας αλλά στιγμάτισε το χώρο του ελληνικού αθλητισμού. Αυτό είναι η τραγωδία της θύρας 7. Διαβάζουμε στην *Αθλητική Φωνή* η οποία αφιερώνει δύο σελίδες στο τραγικό περιστατικό: «Είκοσι ένας νεκροί, πενήντα τρεις σοβαρά τραυματίες. Ενώ ορμούσαν να γιορτάσουν το θρίαμβο (Ολυμπιακός - ΑΕΚ 6-0), συνεθλίβησαν στη Θύρα 7, πέφτοντας ο ένας πάνω στον άλλο. Αυτόπτης μάρτυρας (ο Ν. Κούτουκας, οδός Βλαχάβα αρ. 60), κατέθεσε στην Αστυνομία, ότι δεν είχαν αφαιρέσει το 2ο τουρνικέ από την έξοδο. Ευτυχώς, με υπεράνθρωπες προσπάθειες, το ξήλωσαν Αστυνομικοί, διαφορετικά οι νεκροί θα ήταν περισσότεροι από διακόσια άτομα». Η εφημερίδα παραθέτει φωτογραφίες τριών τραυματισμένων παιδιών που διασώθηκαν (του 11χρονου Δ. Κανελλόπουλου, του 10χρονου Ι. Παπαδόπουλου και του 13χρονου Γ, Χόνου) καθώς και φωτογραφία με σκηνές αλλοφροσύνης έξω από το Τζάνειο Νοσοκομείο, οι οποίες δημοσιεύονται στην πρώτη σελίδα. Η τελευταία σελίδα, η 8η, είναι αφιερωμένη εξ ολοκλήρου στο συμβάν. Παρατίθενται φωτογραφίες με «ωμά» καρέ που απεικονίζουν πτώματα, νεκρούς και μια μάνα σε έξαλλη κατάσταση. Παράλληλα, δημοσιεύονται λίστες με ονόματα νεκρών και τραυματιών.

Στη συνέχεια ακολουθεί αναλυτική περιγραφή του γεγονότος και παρουσίαση δύο εκδοχών (η μία εκδοχή κάνει λόγο για τους φιλάθλους, που στην προσπάθειά του να αποχωρήσουν από τη Θύρα 7 έπεσαν πάνω στα τουρνικέ και τα σώματά τους πολτοποιήθηκαν - και η άλλη κάνει λόγο για τη μισάνοιχτη πόρτα της Θύρας 7 και έναν πατέρα με το παιδί του, οι οποίοι γλίστρησαν και έπεσαν πάνω της, με

αποτέλεσμα οι φίλαθλοι που ακολουθούσαν να πέσουν με τη σειρά τους πάνω στους άτυχους πατέρα και γιο, με τον κόσμο στη συνέχεια να ποδοπατιέται και να μην μπορεί να φύγει λόγω της μισάνοιχτης πόρτας). Η εφημερίδα «φιλοξενεί» δηλώσεις αυτοπτών μαρτύρων, δηλώσεις του Σταύρου Νταϊφά (προέδρου του Ολυμπιακού), δηλώσεις του προέδρου Θύρας 7, συλλυπητήρια από τις ομάδες, από τις Ομοσπονδίες, από τον Γιώργο Βαρδινογιάννη (πρόεδρος Παναθηναϊκού), από την ΠΑΕ ΟΣΦΠ. Σε δηλώσεις προβαίνει και η πολιτική ηγεσία της χώρας, με πρώτον τον Πρωθυπουργό Γεώργιο Ράλλη (αναφέρεται σε ατύχημα, παράλληλα όμως λέει ότι διεξάγονται και ανακρίσεις) και Υπουργών της Κυβέρνησης. Δωρεές προσφέρει ο Παύλος Γιαννακόπουλος (παράγοντας του Ερασιτέχνη Παναθηναϊκού και ιδιοκτήτης φαρμακοβιομηχανίας), ο οποίος πηγαίνει αυτοπροσώπως στο Τζάνειο Νοσοκομείο. Οι γιατροί υποστηρίζουν ότι οι νεκροί δεν πέθαναν από κακώσεις αλλά από ασφυκτικό μετατραυματικό σοκ, ενώ ο διευθυντής του Τζάνειου Νοσοκομείου κάνει λόγο για ασφυξία και κρανιοεγκεφαλικές κακώσεις.¹⁰²

Η εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* κάνει και αυτή από τη μεριά της αναλυτική αναφορά στο τραγικό γεγονός, αφιερώνοντας μάλιστα περισσότερες σελίδες από την *Αθλητική Φωνή* (ωστόσο σε αυτό παίζει ρόλο πως το ένα έντυπο είναι αμιγώς αθλητικό και τυπώνεται σε οκτασέλιδα, σε σχέση με τις 48 σελίδες της *Ελευθεροτυπίας*). Διαβάζουμε: «Λιώμα δεκαεννέα νέοι, έξι χαροπαλεύουν, πάνω από εξήντα τραυματίες - φίλαθλοι, κλειστή η πόρτα στη Θύρα 7. Η μοιραία θύρα γέμισε πτώματα, αίμα, σκορπισμένα ανθρώπινα μέλη, κραυγές αγωνίας και θάνατο. Πάνω από επτά χιλιάδες όρμησαν να βγουν στους δρόμους να πανηγυρίσουν. Σύμφωνα με αυτόπτες μάρτυρες, η πόρτα ήταν κλειστή. Η Αστυνομία υποστηρίζει, ότι ήταν ανοιχτή και ότι είχαν βγει έξω πολλοί, αλλά κάποιοι γλίστρησαν, κάποιοι άλλοι έπεσαν επάνω τους με αποτέλεσμα να συμβεί το κακό. Στη βάση της πόρτας είχαν στοιβαχτεί άνθρωποι, κραυγές αγωνίας ακούγονταν από τους παγιδευμένους και οι περισσότεροι, αν όχι όλοι, πέθαναν από ασφυξία. Νεαρά παιδιά έβλεπαν φίλους τους να πεθαίνουν. Σκηνές φρίκης εκτυλίσσονταν. Κάποιοι άνοιξαν τη θύρα, όμως το μακελειό είχε γίνει. Ασθενοφόρα και περιπολικά μετέφεραν τους νεκρούς και στη θύρα έμειναν τα σημάδια από αίματα, σάρκες, τούφες μαλλιών. Στα Νοσοκομεία Τζάνειο και Γενικό Κρατικό Νίκαιας εξελισσόταν δράμα με δεκάδες συγγενείς των τραυματισθέντων και των νεκρών. Μια μάνα μέσα στην απόγνωσή της παρακαλάει

¹⁰² Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1449, 9.2.1981, σ. 1 και 8.

με τρεμάμενη φωνή «Για το Θεό, μήπως είδατε το παιδί μου; Αφήστε με να δω αν ζει ή πέθανε...». Και η *Ελευθεροτυπία* «φιλοξενεί» δηλώσεις της πολιτικής ηγεσίας σχετικά με το συμβάν αρχής γενομένης από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κωνσταντίνο Καραμανλή. Ακολουθούν αυτές του Ανδρέα Παπανδρέου, του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Χωροταξίας, του Δημάρχου Πειραιά, του Προέδρου του Ιατρικού Συλλόγου Πειραιά, καθώς και εκπροσώπων των Κομμάτων Κ.Κ.Ε., ΚΟΔΗΣΟ και Κ.Κ.Ε. Εσωτερικού. Επίσης δημοσιεύεται ανακοίνωση στήριξης από τον Σταύρο Νταϊφά και τον ΠΣΑΠ (Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αμειβόμενων Ποδοσφαιριστών).

Το συμβάν είναι τόσο δυνατό που προκαλεί σοκ στο πανελλήνιο. Αθλητικοί και πολιτικοί παράγοντες της Θεσσαλονίκης ζητούν πληροφορίες και ενημέρωση για το συμβάν. Η πρώτη εντύπωση που κυριαρχεί στην ατμόσφαιρα είναι η εκδοχή, ότι έγιναν συμπλοκές μεταξύ φιλάθλων του Ολυμπιακού και της ΑΕΚ και επενέβησαν τα ΜΑΤ. Ακολουθούν δηλώσεις αυτοπτών μαρτύρων, οι οποίοι πανικόβλητοι διηγούνται πως είδαν τους φίλους τους να πεθαίνουν μπροστά στα τρομαγμένα μάτια τους. Οι μαρτυρίες κάνουν λόγο για κλειστή πόρτα και πλήρη αδιαφορία των αστυνομικών δυνάμεων, οι οποίες κοίταζαν με απάθεια τη σφαγή.¹⁰³

Το δεύτερο περιστατικό βίας μέσα στο 1981 σχετίζεται με τον τελικό Κυπέλλου που φιλοξενήθηκε στη Νέα Φιλαδέλφεια, ανάμεσα στον Ολυμπιακό και τον ΠΑΟΚ. Διαβάζουμε στην *Αθλητική Φωνή* την επομένη του τελικού για «άγριες συμπλοκές μεταξύ φανατικών φιλάθλων του Ολυμπιακού και του ΠΑΟΚ από τη Νέα Φιλαδέλφεια μέχρι την Ομόνοια». Μάλιστα, γίνεται λόγος για ύπαρξη πολλών τραυματιών και από τα δύο «στρατόπεδα»: «Με το τέλος του αγώνα στη Νέα Φιλαδέλφεια, οπαδοί συνεπλάκησαν σε πολλά σημεία μέχρι την Ομόνοια. Από τις 4.00 μ.μ., πριν την έναρξη του αγώνα, οπαδοί και από τις δύο πλευρές άρχισαν να βιαιοπραγούν στην περιοχή γύρω από τον ηλεκτρικό σταθμό του Περισού, με το Άλσος να μετατρέπεται αρκετές φορές σε πεδίο σύγκρουσης, υπό τα τρομαγμένα βλέμματα των κατοίκων της περιοχής. Μάλιστα, η περιοχή του Άλσους άρπαξε φωτιά από αναμμένες φωτοβολίδες που πέταγαν οπαδοί. Στις 6.22 μ.μ. δύο βόμβες μολότοφ έπεσαν έξω από τη θύρα 23 και παράλληλα εμφανίστηκε σημαντικός αριθμός οπαδών του ΠΑΟΚ, ο οποίος έσπασε την πόρτα του γηπέδου. Αυτή δεν είχε ανοίξει ακόμα για τον κόσμο, όμως οι οπαδοί είχαν σκοπό να βάλουν στις κερκίδες τσουβάλια με

¹⁰³ Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, αρ. 1655, 9.2.1981, σ. 1, 8, 9, 13 και 15.

πέτρες! Η Χωροφυλακή το ανακάλυψε και τους τα αφαίρεσε πριν προλάβουν να τα χρησιμοποιήσουν. Βωμολοχίες και υβρεολόγιο επικρατούσε στα συνθήματα των δύο πλευρών. Φίλαθλος από τη Λάρισα δέχθηκε «αδέσποτο» μπουκάλι στο κεφάλι. Πίσω στην αρχή της αναμέτρησης, με την είσοδο των ομάδων στον αγωνιστικό χώρο, οι φίλαθλοι έριξαν φωτοβολίδες. Έτσι άναψαν φωτιές σε αρκετά σημεία του αγωνιστικού χώρου πίσω από τα τέρματα και έσβησαν μετά από μεγάλη προσπάθεια». ¹⁰⁴

Η εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* αφιερώνει μόλις μία σελίδα για τα έκτροπα των οπαδών και τα περιστατικά βίας του τελικού κυπέλλου, προσπαθώντας να κάνει μια σύμπτυξη των γεγονότων. «Ξύλο και πόλεμος με φωτοβολίδες πριν, μετά και κατά τη διάρκεια του τελικού αγώνα μεταξύ των ομάδων Ολυμπιακός - ΠΑΟΚ. Δώδεκα τραυματίες μεταφέρθηκαν στα Νοσοκομεία ΚΑΤ και Ευαγγελισμός. Τα επεισόδια άρχισαν στο σταθμό Λαρίσης με την άφιξη των οπαδών του ΠΑΟΚ. Συνεχίστηκαν στην πλατεία της Νέας Φιλαδέλφειας, με αποτέλεσμα εκεί να υπάρξουν τραυματίες με σπασμένα κεφάλια και να μεταφερθούν στο νοσοκομείο. Στις 5.00 μ.μ. στη Νέα Φιλαδέλφεια και πριν πάει η Χωροφυλακή, οπαδοί του Ολυμπιακού επιτέθηκαν και έσπασαν με λοστούς τη θύρα 21 (εξέδρα των φανατικών οπαδών της ΑΕΚ, στις οποίας το γήπεδο φιλοξενούνταν ο τελικός) και με πέτρες, τα τζάμια του μπαρ που διατηρούσε ο Λύσανδρος Γεωργαμλής (ποδοσφαιριστής της ΑΕΚ), στην οδό Καππαδοκίας. Ξύλο έπεσε, τόσο κατά τη διάρκεια του αγώνα όσο και στο τέλος. Τα ΜΑΤ με κλομπς στράφηκαν κατά των οπαδών του ΟΣΦΠ για να τους χαλιναγωγήσουν».

Η ατμόσφαιρα, πριν από την έναρξη του αγώνα, «μύριζε μπαρούτι» και από τις δύο πλευρές. Και τα δύο μέρη φέρουν την ίδια ευθύνη σύμφωνα με την εφημερίδα και τις αρχές. Βωμολοχίες και υβρεολόγιο επικρατούσε στα συνθήματα και των δύο πλευρών. Οι φίλαθλοι του ΠΑΟΚ πέταξαν αντικείμενα στον Σαργκάνη και οι φίλαθλοι του Ολυμπιακού στον τερματοφύλακα του ΠΑΟΚ Φορτούλα. Έπεσαν πολλά καπνογόνα και φωτοβολίδες, η απειλή της φωτιάς ήταν ορατή λόγω αυτών και ο αγωνιστικός χώρος χανόταν. Τα μεγάφωνα καλούσαν τους οπαδούς να συνετιστούν. Μετά το 2ο γκολ του Ολυμπιακού έγινε ανταλλαγή φωτοβολίδων μεταξύ των οπαδών, οι οποίες έπεφταν σε απροστάτευτο κόσμο. Τότε τα ΜΑΤ δημιούργησαν κενή ζώνη και στρίμωξαν σε μια πλευρά του πετάλου τους οπαδούς

¹⁰⁴ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1465, 22.6.1981, σ. 1 και 4.

του ΠΑΟΚ. Ο πόλεμος και οι φωτοβολίδες άρχισαν από το 5ο λεπτό. Σε εκείνο το σημείο, οι οπαδοί έβαλαν κατά του διαιτητή, γιατί δεν έδωσε πέναλτι και πέταξαν αντικείμενα και φωτοβολίδες. Το τρομερό ήταν, πως τα ΜΑΤ τα έπαιρναν και τα πετούσαν πίσω στην κερκίδα»!¹⁰⁵

Τα περιστατικά βίας του 1981 ολοκληρώνονται με τις «ωμότητες» που εξελίσσονται στην Πάτρα, πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και με το τέλος της αναμέτρησης του Ολυμπιακού με τον Παναθηναϊκό, το Σεπτέμβριο του 1981. Διαβάζουμε αναλυτικά στην *Αθλητική Ηχώ*: «Οι φίλοι του Παναθηναϊκού, που ταξίδεψαν στην Πάτρα για την αναμέτρηση, δέχτηκαν επίθεση τόσο στον Ισθμό όσο και μέσα στην πόλη της αχαϊκής πρωτεύουσας, με αποτέλεσμα να αναγκαστούν να κρύψουν τα πράσινα διακριτικά τους, ώστε να μπορέσουν να σωθούν. Εντός γηπέδου, οι χούλιγκανς του Ολυμπιακού επιτέθηκαν κατά των φιλάθλων του Παναθηναϊκού, χτυπώντας τους άσχημα και αρπάζοντάς τους τα διακριτικά της ομάδας τους που είχαν μαζί (σημαίες, κασκόλ, λάβαρα), τα οποία και έκαψαν στη συνέχεια, βρίζοντας παράλληλα με λέξεις που ακούει κανείς «στα πιο απόμερα και ανήλιαγα καταγώγια». Οι φίλοι του Παναθηναϊκού, όντας απροστάτευτοι, απλά έτρεχαν για να σωθούν. Οι αστυνομικές δυνάμεις αποχώρησαν (!) επειδή δεν μπορούσαν να ελέγξουν την κατάσταση και οι μάχες σώμα με σώμα έδιναν και έπαιρναν, καθώς στις θέσεις ορθίων οι φίλαθλοι κάθονταν ανακατεμένοι, γεγονός που εμπόδιζε τους φίλους του Παναθηναϊκού να κάνουν «κερκίδα» για την ομάδα τους. Τα βίαια γεγονότα σταμάτησε η βροχή αλλιώς θα θρηνούνταν θύματα από το πάθος και την εκδικητική μανία ορισμένων φιλάθλων».¹⁰⁶

Το φύλλο της *Ελευθεροτυπίας* της ίδιας μέρας δεν είχε την παραμικρή αναφορά στα γεγονότα της Πάτρας, δείγμα ότι μάλλον δεν ήθελε να δώσει βάση στα επεισόδια για δικούς της, άγνωστους λόγους.¹⁰⁷

1982

Το 1982 συμβαίνει ένα ιδιαίτερα σοβαρό συμβάν κόντρας οπαδών, το οποίο έχει στοιχεία τρομοκρατικής ενέργειας. Διαβάζουμε στην *Αθλητική Ηχώ*, πως «το Φεβρουάριο του 1982 άγνωστοι ρίχνουν δυο βόμβες μολότοφ στα γραφεία που στεγάζεται λέσχη του Παναθηναϊκού, με αποτέλεσμα να προκληθούν ζημιές εντός

¹⁰⁵ Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, αρ. 1764, 22.6.1981, σ. 11.

¹⁰⁶ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10211, 8.9.1981, σ. 1 και 3.

¹⁰⁷ Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, αρ. 1830, 8.9.1981.

της, να σπάσουν τα περισσότερα τζάμια του κτιρίου και να καούν δυο αυτοκίνητα. Παράλληλα, κινδύνευσε να καταστραφεί το γραφείο του Μάνου Μαυροκουκουλάκη (μέλος της διοίκησης της ομάδας), το οποίο βρίσκεται στη μεριά της προσόψεως. Το γεγονός αποτελεί αιτία, ώστε η διοίκηση της ομάδας να στείλει τηλεγράφημα τόσο στον Υπουργό Δημόσιας Τάξης κ. Σκουλαρίκη, όσο και στον Υφυπουργό Αθλητισμού κ. Κατσιφάρα, από τους οποίους ζητά προστασία του επίσημου Κράτους, τονίζοντας, ότι αντιμετωπίζει οργανωμένο σχέδιο τρομοκρατίας και συστημικού πολέμου!».

Αναλυτικότερα: «τρομοκρατική ενέργεια, που όμοιά της δεν έχει προηγούμενο στα αθλητικά χρονικά της χώρας κατήγγειλε η ΠΑΕ ΠΑΟ την Παρασκευή το βράδυ κατά του κτιρίου που στεγάζονται τα γραφεία της στην οδό Αρματολών και Κλεφτών 47, κοντά στο γήπεδο της Λεωφόρου Αλεξάνδρας. Γύρω στις 11 μ.μ. το βράδυ της Παρασκευής, δύο άτομα που επέβαιναν σε μοτοσυκλέτα, πέρασαν μπροστά από τη Λέσχη της ΠΑΕ και πέταξαν δυο βόμβες μολότοφ, οι οποίες εξερράγησαν και προκάλεσαν πυρκαγιά στην είσοδο του κτιρίου και σε μερικά αυτοκίνητα που ήταν σταθμευμένα εκεί κοντά. Οι θαμώνες του κυλικείου που βρίσκονταν στο υπόγειο του κτιρίου, πετάχτηκαν αμέσως έξω για να σβήσουν τη φωτιά ενώ παράλληλα ειδοποιήθηκε και η πυροσβεστική υπηρεσία και η άμεσος δράση. Ταυτόχρονα οι περίοικοι έσπευσαν και αυτοί σε βοήθεια και με υπεράνθρωπες προσπάθειες κατάφεραν να σβήσουν τη φωτιά, η οποία όμως είχε ήδη προκαλέσει ζημιά σε δυο αυτοκίνητα. Η πυροσβεστική υπηρεσία με το που έφτασε στο σημείο του συμβάντος, φρόντισε να εξουδετερώσει κάθε άλλη πιθανή αναζωογόνηση της φωτιάς και να καταγράψει τις ζημιές που προκλήθηκαν. Το γεγονός, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσε μεγάλη συζήτηση στις τάξεις των φιλάθλων του Παναθηναϊκού και την άμεση αντίδραση της διοίκησης της ΠΑΕ, η οποία με τηλεγράφημά της προς τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης, κ. Σκουλαρίκη και τον υφυπουργό Αθλητισμού κ. Κατσιφάρα, εκφράζει την αγανάκτηση της για το συμβάν και ζητά τη λήψη μέτρων άμεσων και αποτελεσματικών από το επίσημο Κράτος. Παράλληλα κάνει λόγο για λεηλάτηση των γραφείων της στο παρελθόν, πριν την αναμέτρηση με τον Ολυμπιακό, όταν και είχαν διαρρηχθεί τα γραφεία, με τους δράστες να σπάνε τζάμια και πόρτες».¹⁰⁸

¹⁰⁸ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10439, 21.2.1982, σ. 1.

Η εφημερίδα *Έθνος* στο φύλλο¹⁰⁹ της την ίδια μέρα δεν έχει την παραμικρή αναφορά του περιστατικού, ωστόσο, την αμέσως επόμενη μέρα αφιερώνει ένα πολύ μικρό κομμάτι στο περιστατικό: «Δύο αυτοσχέδιες βόμβες μολότοφ εξερράγησαν έξω από τα γραφεία του ΠΑΟ τα μεσάνυχτα της Παρασκευής, κοντά στη Λεωφόρο. Άγνωστοι τοποθέτησαν οινόπνευμα σε δύο μπουκάλια και η έκρηξη έγινε ενώ στο κτίριο βρίσκονταν δυο καθαρίστριες. Ελαφριές ζημιές σε παρκαρισμένα αυτοκίνητα έξω από τα γραφεία». Η αναφορά είναι λιτή, προσεγμένη, μεταφέροντας τα συμβάντα του αστυνομικού δελτίου, χωρίς πολλές λεπτομέρειες.¹¹⁰

Μια μέρα μετά την επίθεση στα γραφεία του Παναθηναϊκού στο φύλλο της *Αθλητικής Φωνής* διαβάζουμε τα «μεθεόρτια» της αναμέτρησης ΑΕΚ - Παναθηναϊκού για το πρωτάθλημα Ελλάδας και πιο συγκεκριμένα για τα επεισόδια των οπαδών των δυο ομάδων και τις συλλήψεις στις οποίες προέβη η Χωροφυλακή. «Επεισόδια έγιναν πριν και μετά το ντέρμπι, με αποτέλεσμα να τραυματιστούν πέντε άντρες της χωροφυλακής, από τους οποίους οι τρεις είναι σοβαρά και νοσηλεύονται στο ΚΑΤ. Συνελήφθησαν 38 άτομα, εκ των οποίων τα 24 παραπέμφθηκαν στον εισαγγελέα και τα υπόλοιπα αφέθηκαν ελεύθερα. Επιπλέον, στις 13:30, 200 περίπου φίλαθλοι δημιούργησαν επεισόδια στην οδό Αχαρνών και προκάλεσαν ζημιές στο κτίριο του ΟΑΕΔ».¹¹¹

Στο φύλλο της εφημερίδας *Έθνος* διαβάζουμε ένα ρεπορτάζ πιο αναλυτικό και εμπειρισταωμένο, σε μια φορά που ένα πολιτικό έντυπο αφιερώνει περισσότερο χώρο για βίαια περιστατικά, προκειμένου να ενημερώσει τους αναγνώστες του. Αναφέρονται λεπτομέρειες και περιστατικά που για κάποιο λόγο η *Αθλητική Φωνή* επιλέγει να μη δημοσιεύσει: «Ζούγκλα έγινε η Νέα Φιλαδέλφεια πριν την αναμέτρηση της ΑΕΚ με τον Παναθηναϊκό. 11 άτομα τραυματίστηκαν από πέτρες και πολλοί περισσότεροι χτυπήθηκαν. Πριν την αναμέτρηση, νεαρά άτομα με αλυσίδες, ρόπαλα και πέτρες τρομοκρατούσαν τους κατοίκους της περιοχής ενώ επιτέθηκαν και σε άνδρες της χωροφυλακής. Μάλιστα φώναζαν «Έτσι γ...ει η Λεωφόρος». Η Χωροφυλακή προέβη σε 40 συλλήψεις, εκ των οποίων οι 24 παραπέμφθηκαν στον εισαγγελέα. Οι χούλιγκανς και των δύο ομάδων έκαναν βόλτες από το πρωί σε Αθήνα και Νέα Φιλαδέλφεια, βρίζοντας και σπάζοντας βιτρίνες. Στις 13:15 250 χούλιγκανς του Παναθηναϊκού έσπασαν τις βιτρίνες των γραφείων του

¹⁰⁹ Εφημ. *Έθνος* αρ. 133, 21.2.1982.

¹¹⁰ Εφημ. *Έθνος* αρ. 134, 22.2.1982, σ. 41.

¹¹¹ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1500, 22.2.1982, σ. 1 και 6.

ΟΑΕΔ στην οδό Αχαρνών 29. Από τα «πυρά» δε γλίτωσε και παρακείμενο κατάστημα με είδη υγιεινής. Παράλληλα, επεισόδια έγιναν και μετά τη λήξη τόσο εντός όσο και εκτός γηπέδου. Χούλιγκανς της ΑΕΚ επιτέθηκαν σε αυτούς του Παναθηναϊκού, ενώ δύο από την πλευρά των πρώτων μπήκαν και στον αγωνιστικό χώρο και χτύπησαν τον ποδοσφαιριστή του Παναθηναϊκού Μάικ Γαλάκο». ¹¹²

Το Μάιο του 1982 ο Παναθηναϊκός αγωνίζεται στη Θεσσαλονίκη και ένα τραίνο με «πράσινους» οπαδούς ξεκινά από την Αθήνα για τη «συμπρωτεύουσα». Αυτό γίνεται αντιληπτό από τους οπαδούς στη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι προβαίνουν σε πράξεις βανδαλισμού και τρομοκρατίας ενάντια στους οπαδούς του Παναθηναϊκού (ένας από αυτούς πέφτει στη θάλασσα για να σωθεί από επίθεση των Θεσσαλονικέων), ενώ τηλεφωνούν μέχρι και για βόμβα στο ξενοδοχείο, στο οποίο έχει καταλύσει η αθηναϊκή ομάδα. «Επίθεση στο τραίνο των οπαδών του Παναθηναϊκού τα ξημερώματα, με τραυματισμούς και συλλήψεις. Στο τραίνο επέβαιναν 1.300 οπαδοί του Παναθηναϊκού. Η αμαξοστοιχία δέχθηκε βροχή από πέτρες με το που εισήλθε στο σταθμό. Τα τζάμια της έγιναν θρύψαλα και μια γυναίκα τραυματίστηκε στο κεφάλι. Την ενέδρα είχαν στήσει 500 Θεσσαλονικείς στις 8 το πρωί. Φίλαθλος του ΠΑΟ κυνηγήθηκε από τους ντόπιους και τραυματίστηκε, ενώ στην προσπάθειά του να σωθεί, έπεσε στη θάλασσα κοντά στο Λευκό Πύργο. Η αστυνομία προέβη σε συλλήψεις επτά ατόμων (Αθηναίων και Θεσσαλονικέων) για επεισόδια, κροτίδες και είσοδο στον αγωνιστικό χώρο». ¹¹³ Η εφημερίδα *Έθνος* στο φύλλο της ίδιας μέρας δεν έχει την παραμικρή αναφορά στα επεισόδια. ¹¹⁴

Στις 31 Ιουνίου 1982 διεξάγεται το ιστορικό μπαράζ του Βόλου ανάμεσα σε Ολυμπιακό και Παναθηναϊκό για την ανάδειξη του πρωταθλητή Ελλάδας 1982. Νικητής αναδεικνύεται ο Ολυμπιακός, όμως η πόλη του Βόλου είναι αυτή που πληρώνει τα «σπασμένα» των χούλιγκανς των δύο ομάδων. Εκτενές είναι το ρεπορτάζ της *Αθλητικής Ηχώς* στο φύλλο της επόμενης μέρας: «Οι οδομαχίες στο Βόλο άρχισαν το πρωί και τελείωσαν τα μεσάνυχτα με κυνηγητό και αψιμαχίες ανάμεσα στους χούλιγκανς Ολυμπιακού και Παναθηναϊκού. Πολιορκήθηκε το ξενοδοχείο του Παναθηναϊκού, έξω από το οποίο οι χούλιγκανς της ομάδας του Πειραιά βρίζουν τον ιδιοκτήτη και πρόεδρο των «πρασίνων» Γιώργο Βαρδινογιάννη και πληθαίνουν με την ώρα. Μάλιστα, όταν βγαίνει για λίγο στο μπαλκόνι,

¹¹² Εφημ. *Έθνος* αρ. 134, 22.2.1982, σ. 46.

¹¹³ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1511, 24.5.1982, σ. 1 και 5.

¹¹⁴ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 207, 24.5.1982.

εκτοξεύουν πέτρες προς το μέρος του, με τις αστυνομικές δυνάμεις να παρεμβαίνουν και να τους συγκρατούν, ώστε να μην προβούν σε επιθετικότερες ενέργειες. Ωστόσο, δε σταματούν να βρίζουν και να απειλούν τους παίκτες του Παναθηναϊκού. Οι οπαδοί του Παναθηναϊκού είναι λιγότεροι αριθμητικά και αυτοί του Ολυμπιακού το εκμεταλλεύονται και προβαίνουν σε καταστροφές σε δύο λεωφορεία, τα οποία τους μεταφέρουν, όσο και σε ένα Ι.Χ., το οποίο είχε πράσινα κασκόλ κρεμασμένα. Οι οδομαχίες σταματούν μόνο όταν ξεκινάει η αναμέτρηση. Όλη η δύναμη της χωροφυλακής Θεσσαλίας βρίσκεται στο Βόλο και μάλιστα προβαίνει και σε έξι συλλήψεις πριν το παιχνίδι. Κατά την εξέλιξη της αναμέτρησης, δύο φορές συμβαίνουν βίαια επεισόδια στα επίσημα του γηπέδου ενώ οι οπαδοί του Ολυμπιακού βρίζουν τον πρόεδρο του Παναθηναϊκού πριν την έναρξη της αναμέτρησης, νομίζοντας, ότι βρίσκεται στις εξέδρες του γηπέδου. Η λήξη της αναμέτρησης βρίσκει τους χούλιγκανς του Ολυμπιακού ξανά έξω από το ξενοδοχείο του Παναθηναϊκού, όπου αυτή τη φορά συγκρούονται με χούλιγκανς του Παναθηναϊκού». ¹¹⁵ Η εφημερίδα *Έθνος* και πάλι επιλέγει να μην κάνει καμιά αναφορά στα επεισόδια που αναστάτωσαν την πόλη του Βόλου και να επικεντρωθεί μόνο σε αγωνιστικά ζητήματα. ¹¹⁶

1983

Το Φλεβάρη του 1983 διαβάζουμε στην *Αθλητική Φωνή*, ότι «ένας νέος 18 ετών μαχαιρώνει έναν άνδρα 35 ετών μετά από λογομαχία που έχουν, στο περιθώριο της αναμέτρησης για το τοπικό πρωτάθλημα ανάμεσα στις ομάδες Ρουφ και Θρίαμβος. Ο δράστης αμέσως τρέπεται σε φυγή και εξαφανίζεται. Λίγο αργότερα εντοπίζεται από φίλους του θύματος, οι οποίοι ήταν αυτόπτες μάρτυρες του συμβάντος και τον παραδίδουν στην αστυνομία. Το όργανο του εγκλήματος (μαχαίρι) το είχε πετάξει, όταν τον πήγαν στο αστυνομικό τμήμα Ταύρου. Το θύμα χειρουργείται στον Ευαγγελισμό, του αφαιρείται η σπλήνα και παραμένει σε κρίσιμη κατάσταση». ¹¹⁷ Την ίδια μέρα, το φύλλο της εφημερίδας *Έθνος* δεν έχει απολύτως καμιά αναφορά στο γεγονός, σα να μη συνέβη ποτέ. ¹¹⁸

Στις 18/2 η *Αθλητική Ηχώ* φέρνει στο φως ένα θλιβερό γεγονός, καθώς ένας άνθρωπος πενήντα ετών πέφτει νεκρός επειδή βρέθηκε σε λάθος σημείο τη λάθος

¹¹⁵ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10543, 1.7.1982, σ. 5.

¹¹⁶ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 239, 1.7.1982.

¹¹⁷ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1544, 7.2.1983, σ. 1.

¹¹⁸ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 421, 7.2.1983.

στιγμή. «Στην αναμέτρηση ΑΕ Σαμψούντας - Απόλλωνα Πάργας στην Πρέβεζα εξελίσσονται επεισόδια, με τον άτυχο άνδρα να βρίσκεται ανάμεσα και να δέχεται χτυπήματα και από τις δυο αντιμαχόμενες μεριές. Το θύμα καταλήγει, καθώς η καρδιά του δεν αντέχει από τα χτυπήματα που δέχεται. Το όνομά του ήταν Δημήτρης Κατσαλάρης και μια προσπάθειά του να χωρίσει τις αντιμαχόμενες πλευρές την πλήρωσε με την ίδια του τη ζωή. Όταν προσπάθησε να απομακρυνθεί από τους μαινόμενους οπαδούς έκανε μερικά βήματα πίσω και έπεσε αναισθητός καταγής. Μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο, όπου οι γιατροί διέγνωσαν έμφραγμα του μυοκαρδίου. Το αστυνομικό τμήμα Λούρου και η ασφάλεια Πρεβέζης προβαίνουν στη σύλληψη έξι ατόμων (οπαδοί και των δύο ομάδων), οι οποίοι θεωρούνται υπαίτιοι. Η προανάκριση φέρνει στο φως, ότι ο ένας από τους συλληφθέντες ήταν αυτός που κατάφερε τα θανατηφόρα χτυπήματα στον άτυχο 50χρονο».¹¹⁹ Η εφημερίδα *Έθνος* στο φύλλο της ίδιας μέρας δεν αναφέρει τίποτε απολύτως για το φόνο, ούτε καν την αναμέτρηση των δύο ομάδων για λόγους που μόνο εκείνη γνωρίζει και μόνο εικασίες μπορούν να γίνουν.¹²⁰

Το Μάρτιο του 1983 η πολιτική εισέρχεται για πρώτη φορά στα δρώμενα του αθλητισμού και του ελληνικού ποδοσφαίρου. Αφορμή αποτελεί μια άκρως επιθετική και γεμάτη απειλές προς την ομάδα και τους παίκτες του Παναθηναϊκού επιστολή, την οποία αποστέλλει στην εφημερίδα *Αθλητική Ηχώ* μια οργάνωση οπαδών του Παναθηναϊκού, οι οποίοι αυτοπροσδιορίζονται ως Ναζί (Ν.Ο.Π.Ο¹²¹ - Ναζιστική Οργάνωση Παναθηναϊκών Οπαδών). Η εφημερίδα, η οποία τοποθετεί την επιστολή στο πρωτοσέλιδό της, αρχικά αναρωτιέται για την επιστολή και την προέλευσή της, καθώς αμφότερα τα θεωρεί ύποπτα και εν συνεχεία τη δημοσιεύει αυτούσια, ώστε οι αναγνώστες της να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα: «Με σφραγίδα του κεντρικού ταχυδρομείου του Πειραιά και ημερομηνία αποστολής την 1η Μαρτίου, έφθασε στα γραφεία της *Αθλητικής Ηχούς* μια περίεργη επιστολή, που από το περιεχόμενό της μπορεί κανείς πολλά να υποθέσει αλλά και να βγάλει συμπεράσματα, τα οποία κάθε άλλο παρά ευόιωνο παρουσιάζουν το μέλλον του ποδοσφαίρου μας. Το κείμενο γράφτηκε σε γραφομηχανή και δεν υπάρχει ούτε υπογραφή, ούτε διεύθυνση αποστολέα. Εστάλη - κατά τον ανώνυμο επιστολογράφο - από τη Ναζιστική Οργάνωση Παναθηναϊκών Οπαδών και περιέχει σαφείς απειλές

¹¹⁹ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10736, 18.2.1983, σ. 1 και 3.

¹²⁰ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 431, 18.2.1983.

¹²¹ Γιάννης Ζαϊμάκης-Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), ό.π., σ. 262-263 και 266-267.

κατά των παικτών του ΠΑΟ ενόψει του αγώνα με τον Ολυμπιακό. Η αρχική σκέψη ήταν ν' αγνοηθεί η επιστολή, επειδή μπορεί να είχε σταλεί από κάποιο φαρσέρ με σκοπό να δημιουργήσει αναστάτωση και αναταραχή στις σχέσεις μεταξύ των δύο σωματείων, των οποίων τελευταία οι σύνδεσμοι των φιλάθλων καταβάλουν προσπάθειες για τον κατευνασμό των παθών και της βίας μέσα στα γήπεδα. Νομίζοντας λοιπόν ότι προσφέρουμε τη δυνατότητα στον ΠΑΟ και τις αρμόδιες αρχές να ερευνήσουν το θέμα, δημοσιεύουμε την επιστολή αυτούσια και χωρίς κανένα σχόλιο, αφήνοντας τον καθένα να βγάλει τα συμπεράσματά του. Το κείμενο της πρωτοφανούς για τ' αθλητικά ήθη και έθιμα της χώρας έχει ως εξής»: (ακολουθεί αυτούσια η επιστολή)

Προς την

ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ

Είμαστε από την Ν.Ο.Π.Ο. / ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΚΩΝ ΟΠΑΔΩΝ

Σου στέλνουμε αυτό το γράμμα προειδοποίηση προς τους παίκτες του ΠΑΟ που θα κληθούν να πολεμήσουν μέσα στο γήπεδο και στους δυο αγώνες με τον ΟΣΦΠ.

Αν δεν δώσουν τα πάντα από τον εαυτό τους για να νικήσουν και να αποκλείσουν τον ΟΣΦΠ από το κύπελο, θα βλαστημήσουν την ώρα και τη στιγμή που πάτησαν το πόδι τους στη Λεωφόρο.

Εάν διαπιστώσουμε ότι κάποιος παίχτης την ώρα του αγώνα δεν αγωνίζεται με σθένος και αδιαφορεί όπως π.χ. ο Κυράστας στα τελευταία παιχνίδια, παίχτης που θα αποβληθεί π.χ. Λιβαθηνός, Καρούλιας, Καψής και η αποβολή ζημιώσει την ομάδα και παίχτης που κάνει γκέλες και στοιχίζουν στην ομάδα π.χ. Καψής / τις συνηθίζει τώρα τελευταία και ειδικά με τον ΟΣΦΠ να είναι σίγουρος ότι τα χρήματα που μας έχουν πάρει τα τρία τελευταία χρόνια από τα εισιτήρια δεν θα του φτάσουν για να γίνει καλά μετά το μικροατύχημα που μπορεί να έχει αυτός ή κάποιος από την οικογένειά του.

Υ.Γ. Αυτή είναι μόνον μια απλή προειδοποίηση εάν γίνει αρχή μετά δεν θα μας σταματήσει τίποτα.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Για το θέμα της Ν.Ο.Π.Ο. και της επιθετικής αυτής επιστολής η εφημερίδα *Έθνος* τηρεί «σιγή ιχθύος», καθώς δεν αναφέρει απολύτως τίποτε πουθενά στο φύλλο της ίδιας μέρας.¹²³

Το Μάιο του 1983, φίλαθλοι του Ολυμπιακού βρίσκονται στο έλεος χούλιγκανς από τα Γιάννενα, οι οποίοι είναι ιδιαίτερος εξαγριωμένοι. Μάλιστα, όπως μας ενημερώνει η *Αθλητική Ηχώ*, «αν δεν επενέβαινε η Χωροφυλακή, θα θρηνούσαμε θύματα». Αναλυτικότερα: «Οι φίλαθλοι του Ολυμπιακού καταγγέλλουν, ότι κατά τη διάρκεια της αναμέτρησης με τον ΠΑΣ, οι Γιαννιώτες τους έριχναν πέτρες, ξύλα και άλλα αντικείμενα και για να γλιτώσουν παραλίγο να μπουν μέσα στον αγωνιστικό χώρο. Με τη λήξη της αναμέτρησης, οι οργανωμένες εκδρομές των φιλάθλων του Ολυμπιακού από Κέρκυρα και Αθήνα είδαν τα λεωφορεία τους να καταστρέφονται (τους έσπασαν τα τζάμια), σε καρτέρι που έστησαν οι Γιαννιώτες χούλιγκανς. Τη μεγαλύτερη ζημιά υπέστησαν τα λεωφορεία από την Κέρκυρα. Έσπασαν όλα τα τζάμια και τους πέταξαν πέτρες και γιαούρτια. Στα λεωφορεία της Αθήνας έσπασαν τα πίσω παρμπρίζ ή έκαναν άλλες μικροζημιές. Προς αποφυγήν νέων επεισοδίων, η αστυνομικές δυνάμεις συνόδευσαν τα λεωφορεία για αρκετή απόσταση έξω από τα Γιάννενα.

Η ομάδα του Ολυμπιακού έγινε και αυτή στόχος των χούλιγκανς στο ξενοδοχείο Ξενία, όπου είχε καταλύσει. Γιαννιώτες οπαδοί, με κασκόλ του ΠΑΣ, περνούσαν έξω από το ξενοδοχείο, θορυβούσαν, αποδοκίμαζαν και έβριζαν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχει μικρή αστυνομική δύναμη έξω από το ξενοδοχείο, για την προστασία της ομάδας του Ολυμπιακού. Ωστόσο, αυτό δεν πτόησε τους χούλιγκανς, οι οποίοι την Κυριακή το μεσημέρι κατάφεραν να εισέλθουν στο ξενοδοχείο με αλυσίδες και ρόπαλα για να χτυπήσουν τους παίκτες του Ολυμπιακού. Έγιναν «μάχες» με τη Χωροφυλακή, η οποία κατάφερε να συλλάβει ένα άτομο, το οποίο είχε στην κατοχή του αλυσίδες.

Οι φίλαθλοι του Ολυμπιακού, νωρίτερα, είχαν προκαλέσει επεισόδια στο φέρυ μπόουτ Ρίου-Αντιρρίου στη διαδρομή προ; τα Ιωάννινα. Οι υπάλληλοι είχαν

¹²² Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10749, 3.3.1983, σ. 1.

¹²³ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 442, 3.3.1983.

προκηρύξει τρίωρη στάση εργασίας με αφορμή τον εορτασμό της πρωτομαγιάς από τις 10 π.μ. ως τη 1 μ.μ. Αυτό δεν άρεσε στους φιλάθλους, οι οποίοι πίστευαν, ότι αυτό θα γινόταν η αιτία να καθυστερήσουν και να χάσουν το παιχνίδι. Παραβίασαν την είσοδο του φέρυ «Ιφιγένεια», μπήκαν μέσα και ξήλωσαν τα τραπεζάκια και άλλα αντικείμενα, τα οποία στη συνέχεια πέταξαν στη θάλασσα. Χρειάστηκε η επέμβαση του λιμενικού, ώστε να επανέλθει η ηρεμία. Το αποτέλεσμα ήταν, να φτάσουν στα Γιάννενα με τρίωρη καθυστέρηση».¹²⁴ Σχετικά με το περιστατικό, η αθλητική εφημερίδα *Φίλαθλος*, η οποία είχε ξεκινήσει να εκδίδεται το Νοέμβρη του 1982, στο φύλλο της ίδια ημερομηνίας δεν κάνει καμία απολύτως αναφορά στα επεισόδια αυτά, ή σε κάτι σχετικό με αυτά.¹²⁵

Στις 29/6/1983 ολόκληρη η ποδοσφαιρική κοινότητα και κατ' επέκταση η κοινή γνώμη συγκλονίζεται από τα «απίστευτης έκτασης επεισόδια που συμβαίνουν στο ΟΑΚΑ, στον τελικό κυπέλλου ανάμεσα στην ΑΕΚ και τον ΠΑΟΚ, όπως ενημερώνει ο Τύπος της εποχής». «Γης μαδιάμ το Στάδιο. 40 συλλήψεις το βράδυ για βανδαλισμούς», είναι ένας από τους τίτλους της *Αθλητικής Ηχώ*ς την επόμενη μέρα. «Οι ορδές των χούλιγκανς του ΠΑΟΚ έκαναν θρύψαλα τζαμαρίες και παρμπρίζ αυτοκινήτων στην περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας, της Νέας Ιωνίας και της Καλογρέζας, έχοντας ρόπαλα και αλυσίδες. Από τα επεισόδια στη Νέα Φιλαδέλφεια και τη Νέα Ιωνία έξι άτομα τραυματίστηκαν και πήγαν στο νοσοκομείο για να τους παρασχεθούν ο πρώτες βοήθειες. Ζημιές είχαν κάνει και στη Στυλίδα, καθοδόν για την Αθήνα. Από νωρίς το μεσημέρι 5000 οπαδοί του ΠΑΟΚ τρομοκρατούσαν την Ομόνοια και προξένησαν σοβαρές ζημιές στους συρμούς του ηλεκτρικού που τους μετέφερε στο ΟΑΚΑ.

Φτάνοντας έξω από το βοηθητικό γήπεδο του ΟΑΚΑ προέβησαν σε ζημιές και αισχρές χειρονομίες σε αθλήτριες που γυμνάζονταν εκεί. Μάλιστα, δε σταμάτησαν εκεί, καθώς έφτασαν στο σημείο να τις γδύσουν! Μπήκαν μέσα στο ΟΑΚΑ στις 6 μ.μ. παραβιάζοντας τη θύρα, ξήλωσαν τα καθίσματα πριν την έναρξη της αναμέτρησης και έσπασαν ένα πάγκο αναπληρωματικών με πέτρες. Περίπου 2-3.000 οπαδοί του ΠΑΟΚ βρίσκονταν στο νότιο ρολόι του Σταδίου από την πλευρά του ηλεκτρικού. Αυτοί έσπασαν και λήστεψαν ένα περίπτερο, ενώ χτυπούσαν όποιον δεν τους έλεγε ότι ήταν οπαδός του ΠΑΟΚ. Ο υπεύθυνος του μπαρ του ΟΑΚΑ κατήγγειλε, ότι ξυλοκοπήθηκε από χούλιγκανς του ΠΑΟΚ. Ο φωτεινός πίνακας του

¹²⁴ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10796, 3.5.1983, σ. 3.

¹²⁵ Εφήμ. *Φίλαθλος*, αρ. 123.

ΟΑΚΑ έγραψε, ότι οι ζημιές που είχαν προκληθεί ανέρχονταν σε κόστος τις 100.000 δραχμές και ότι είχαν τραυματιστεί 13 άνθρωποι». ¹²⁶

Σε παρόμοια επίπεδα κυμαίνεται το ρεπορτάζ της εφημερίδας *Φίλαθλος* για τα μελανά σημεία του τελικού κυπέλλου ανάμεσα στην ΑΕΚ και τον ΠΑΟΚ: «Ζούγκλα κάφρων», είναι ο τίτλος που επιλέγει η εφημερίδα, η οποία φιλοξενεί στο πρωτοσέλιδό της, σε εμφανές σημείο δηλώσεις του Κώστα Λαλιώτη, ο οποίος δηλώνει, ότι «δε θα ξαναδοθεί το ΟΑΚΑ για ποδοσφαιρική αναμέτρηση, καθώς δεν έμεινε τίποτε όρθιο και προξενήθηκαν ζημιές εκατομμυρίων». Η εφημερίδα κάνει λόγο για «γεμάτα νοσοκομεία με τραυματίες και δεκάδες συλλήψεις από την αστυνομία. Οι χούλιγκανς του ΠΑΟΚ είχαν μια τουρκική σημαία μαζί τους στην κερκίδα για να κοροϊδεύουν αυτούς της ΑΕΚ (οι οπαδοί της ΑΕΚ στη γηπεδική αργκό αποκαλούνται Τούρκοι υποτιμητικά). Ωστόσο, και οι χούλιγκανς της ΑΕΚ είχαν μαζί τους μια βουλγαρική σημαία για να κάνουν το ίδιο στους οπαδούς του ΠΑΟΚ (οι οπαδοί του ΠΑΟΚ στη γηπεδική αργκό αποκαλούνται υποτιμητικά Βούλγαροι)».

Η εφημερίδα στηλιτεύει τη στάση της κρατικής τηλεόρασης, η οποία δεν έδειξε ποτέ πλάνα από τα επεισόδια, χαρακτηρίζοντας αυτή την κίνηση, ως «ντροπή για τη δημοσιογραφία». Συνολικά, η αποτίμηση που κάνει στο πρωτοσέλιδό της λέει ξεκάθαρα, ότι πρόκειται για «μαύρη μέρα για τον αθλητισμό, με βία πριν το παιχνίδι και πρωτοφανή αγριότητα. Είναι χαρακτηριστικό, ότι μισή ώρα πριν την έναρξη της αναμέτρησης, το ΚΑΤ είχε γεμίσει τραυματίες. Τα βρωμερά συνθήματα δίνουν και παίρνουν, ενώ οι χούλιγκανς του ΠΑΟΚ από τις 4 μ.μ. εισέρχονται στο γήπεδο και πετούν πέτρες στους αναπληρωματικούς παίκτες της ΑΕΚ. 25 άτομα τραυματίζονται και πηγαίνουν στο ΚΑΤ, με τους 13 να επιστρέφουν για την έναρξη της αναμέτρησης! Οι χούλιγκανς του ΠΑΟΚ, πολλές ώρες πριν την έναρξη της αναμέτρησης, ασχημονούν σε αθλήτριες που έκαναν ζέσταμα και προξενούν ζημιές στο βοηθητικό γήπεδο του ΟΑΚΑ. Τέλος, με την έναρξη της αναμέτρησης ξεκινούν οι βανδαλισμοί, η εκτόξευση αντικειμένων και πετρών, το σπάσιμο τζαμιών και το ξήλωμα καθισμάτων». ¹²⁷

Ένα ακόμη περιστατικό μαχαιρώματος μεταξύ χούλιγκανς περιγράφεται στην *Αθλητική Ηχώ* στο περιθώριο της ποδοσφαιρικής αναμέτρησης του Πανιωνίου με το Μακεδονικό για το ποια ομάδα θα παραμείνει στην πρώτη εθνική. «Ο οπαδός του

¹²⁶ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10843, 30.6.1983, σ. 1 και 5.

¹²⁷ Εφημ. *Φίλαθλος*, αρ. 173, 30.6.1983, σ. 1 και 5.

Πανιωνίου Ιωσήφ Βλάχος μαχαιρώνεται στην κοιλιά από χούλιγκανς που υποστηρίζουν την ομάδα του Μακεδονικού και παράλληλα δέχεται χτύπημα από ρόπαλο στο κεφάλι και μεταφέρεται στο νοσοκομείο. Σε άλλο σοβαρό περιστατικό, ένας 15χρονος φίλαθλος του Μακεδονικού από τη Θεσσαλονίκη τραυματίζεται σοβαρά στο κεφάλι με σιδερογροθιά από δύο Αθηναίους οπαδούς του Πανιωνίου, οι οποίοι στην πορεία συλλαμβάνονται». ¹²⁸ Η εφημερίδα *Φίλαθλος* σιωπά για δικούς της λόγους και δεν αναφέρει τίποτε για το συγκεκριμένο περιστατικό την επόμενη μέρα που κυκλοφορεί (δεν έβγαλε φύλλο στις 4/7) και το μόνο για το οποίο κάνει λόγο, είναι πως «οι αστυνομικές δυνάμεις αφαιρούν από τους χούλιγκανς δύο χιλιάδες κροτίδες, καπνογόνα και βεγγαλικά». ¹²⁹

Η αναμέτρηση ανάμεσα στον ΠΑΣ Γιάννινα και τον Παναθηναϊκό στα τέλη του Οκτώβρη του 1983 αναστατώνει για μια ακόμη φορά την πόλη των Ιωαννίνων. Σύμφωνα με την *Αθλητική Ηχώ*, «τα επεισόδια εξελίσσονται λίγες ώρες πριν την έναρξη της αναμέτρησης στην κεντρική πλατεία της πόλης, μεταξύ θερμόαιμων οπαδών. Τα πάντα ξεκίνησαν από 200 χούλιγκανς του Παναθηναϊκού, οι οποίοι ταξίδεψαν από την Αθήνα, για να παρακολουθήσουν την αναμέτρηση της ομάδας τους. Φτάνοντας στην πόλη στις 5 π.μ. άναψαν φωτιές μπροστά από την Ακαδημία, προκαλώντας μεγάλη αναστάτωση στην πόλη, με τις αστυνομικές δυνάμεις να επεμβαίνουν με καθυστέρηση και να τους διαλύουν. Στις δώδεκα το μεσημέρι, οι «πράσινοι» χούλιγκανς ανέβαιναν την οδό Δωδώνης κρατώντας πέτρες και αλυσίδες και σπάζοντας βιτρίνες καταστημάτων και ό,τι άλλο έβρισκαν μπροστά τους. Φτάνοντας στην οδό Αράπης 2, πέταξαν φωτοβολίδα σε βενζινάδικο, με σκοπό να του βάλουν φωτιά, χωρίς όμως να τα καταφέρουν. Στη συνέχεια, συνεπλάκησαν με νεαρούς φίλους του ΠΑΣ, με αποτέλεσμα να τραυματιστεί από σπόντα ένα οκτάχρονο παιδί! Η Χωροφυλακή προέβη σε επτά συλλήψεις (και από τις δύο πλευρές) για επίθεση με πέτρες και ξύλα, σπάσιμο τζαμιών του δικαστικού μεγάρου, βιτρινών καταστημάτων, επίθεση σε αντίπαλους οπαδούς, βωμολοχίες και παράνομη είσοδο στον αγωνιστικό χώρο». ¹³⁰

Η εφημερίδα *Φίλαθλος της Δευτέρας* αναφέρει τα επεισόδια στα Γιάννενα ως «παραλειπόμενα» στην τελευταία σελίδα του, σε μικρή έκταση. «Σπάσανε βιτρίνες στα Γιάννενα. 500 οπαδοί του Παναθηναϊκού έκαναν ψιλοκαβγάδες στους δρόμους,

¹²⁸ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1562, 4.7.1983, σ. 1 και 6.

¹²⁹ Εφημ. *Φίλαθλος*, αρ. 177, 5.7.1983, σ. 6.

¹³⁰ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1578, 31.10.1983, σ. 1 και 8.

μερικές ζημιές και έσπασαν ορισμένες βιτρίνες, με αποτέλεσμα κάποιοι να συλληφθούν. Συλλήψεις υπάρχουν και κατά τη διάρκεια της αναμέτρησης, λόγω ξύλου στις κερκίδες, ενώ στο τέλος της αναμέτρησης, οι οπαδοί του ΠΑΣ, μπλόκαραν την έξοδο της θύρας των οπαδών του Παναθηναϊκού με την παρουσία τους και αποχώρησαν μόνο όταν έφτασε ένα πυροσβεστικό και απείλησε να τους καταβρέξει».¹³¹

Τα ναρκωτικά κάνουν την εμφάνισή τους και στα ελληνικά γήπεδα, γεγονός το οποίο καταγράφεται από τον Τύπο και συμβαίνει στο γήπεδο Χαριλάου (έδρα του Άρη στη Θεσσαλονίκη). Όπως μας πληροφορεί η *Αθλητική Ηχώ* στο πρωτοσέλιδό της: «πρωτοφανές περιστατικό συνέβη στο Χαριλάου, όπου δύο ανήλικοι συνελήφθησαν στις εξέδρες του γηπέδου, γιατί έπαιρναν ναρκωτικά». Στη συνέχεια η εφημερίδα σε άλλη σελίδα δίνει και άλλες πληροφορίες: «Συνελήφθησαν επ' αυτοφώρω ενώ έπαιρναν τη δόση τους. Μισή ώρα πριν την αναμέτρηση Άρης - Ο.Φ.Η δύο νεαροί έκαναν χρήση ενέσιμων ναρκωτικών στις κερκίδες της Θύρας 3. Οι ανήλικοι είναι ηλικίας 16 και 17 ετών, άεργοι και κάτοικοι Θεσσαλονίκης. Είχαν πάνω τους τέσσερα φιαλίδια καρνιαζόλ ντικοντίτ, τα οποία είχαν κλαπεί την προηγούμενη Παρασκευή από φαρμακείο στην Κάτω Τούμπα. Μαζί τους είχαν και πλαστικές σύριγγες μιας χρήσης».¹³² Η εφημερίδα *Φίλαθλος* στο φύλλο της ίδιας μέρας δεν αναφέρει τίποτε απολύτως για το συγκεκριμένο περιστατικό.¹³³

1984

Το 1984 ξεκινά με ένα περιστατικό που εξελίσσεται με αφορμή την αναμέτρηση Νάξος-Άγιος Δημήτριος και θυμίζει ταινία «χουλιγουντιανού» επιπέδου. Όπως μας πληροφορεί η *Αθλητική Ηχώ* στο πρωτοσέλιδό της «Άγριο ξύλο πέφτει μεταξύ διαιτητή και παικτών στον αγώνα της Νάξου. Το φύλλο του αγώνα βρέθηκε σε καφετέρια!» και προχωράει, αφιερώνοντας όλη τη σελίδα οκτώ στο θέμα, στην οποία διαβάζουμε αναλυτικά: «Άγριος ξυλοδαρμός στη Νάξο μεταξύ διαιτητών και παικτών στο παιχνίδι Νάξου - Αγίου Δημητρίου, το οποίο διακόπηκε στο 87ο λεπτό. Τέρατα και σημεία έγιναν σε αναμέτρηση για το ερασιτεχνικό πρωτάθλημα που υποβαθμίζουν τον πολιτισμό μας. Χάρη στη βοήθεια του Θεού δεν υπήρξαν θύματα, καθώς η Χωροφυλακή ήταν ανήμπορη να συγκρατήσει το πλήθος, το οποίο όρμησε

¹³¹ Εφημ. *Φίλαθλος της Δευτέρας*, αρ. 42, 31.10.1983, σ. 8.

¹³² Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 10971, 29.11.1983, σ. 1 και 6.

¹³³ Εφημ. *Φίλαθλος*, αρ. 301, 29.11.1983.

και στο διάβα του σάρωσε τα πάντα, όπως αναφέρουν παθόντες και ο Υπομοίραρχος. Ο διαιτητής ανέφερε ότι: «στο 87ο λεπτό , από κόρνερ που εκτελούν οι φιλοξενούμενοι, σημειώνεται εγκυρότατο τέρμα, και κατευθύνομαι στη σέντρα όπως ορίζει ο κανονισμός. Συγχρόνως, δεκάδες φιλάθλων, μαζί με παράγοντες της Νάξου, ποδοσφαιριστές και ένα διαιτητή που λέγεται Φραγκίσκος, όρμησαν κατ' επάνω μας (εννοεί σε αυτόν και τους βοηθούς του), μας έριξαν στο έδαφος και μας κλωτσούσαν με μανία μέχρι αναισθησίας. Τότε είπαμε πως εκεί τελειώνει η ζωή μας και κάναμε την προσευχή μας. Την ίδια ώρα χτυπούσαν παράγοντες και παίκτες των φιλοξενουμένων και τραυμάτισαν πολλούς από αυτούς. Μάλιστα ο τερματοφύλακάς τους έμεινε αναισθητος στο έδαφος για μισή ώρα και τον πήραν δύο γιατροί σε άθλια κατάσταση. Κατασκακισμένος από το ξύλο, με εμφανή τα σημάδια αγριότητας των ανθρώπων αυτών πάνω στα κορμιά μας, με μια σχετική προσπάθεια τριών - τεσσάρων χωροφυλάκων, μας πήγαν στα αποδυτήρια. Αμέσως μας πολιόρκησαν οι οπαδοί και προσπαθούσαν να τα κατεδαφίσουν, ενώ μας έριχναν αμπούλες δυσοσμίας και κροτίδες. Σε λίγο έφεραν και λοστάρια, με τα οποία άρχισε η κατεδάφιση. Συγχρόνως έφτασε ο διοικητής Υπομοίραρχος και κατόρθωσε να μας πλησιάσει. Του ζητήσαμε να μας μεταφέρει στη Χωροφυλακή, για να συντάξουμε το φύλλο αγώνα και να αναφέρουμε τη διακοπή. Τότε μας είπαν, ότι στο αστυνομικό όχημα είχαν βάλει καρφιά και δεν ήταν δυνατόν αυτό να κινηθεί. Επειδή δεν υπήρχε ικανή δύναμη , μας σύστησε να έλθουμε σε επικοινωνία με πενταμελή επιτροπή φιλάθλων και να συμβιβαστούμε, γράφοντας αυτά που ήθελαν, γιατί διαφορετικά δεν μπορούσε να εγυηθεί για τίποτα. Αρνηθήκαμε σαν άνδρες και τότε ο διοικητής αποχώρησε, αφήνοντάς μας στα χέρια τους. Της επιτροπής βίας ηγείτο ο διαιτητής που προαναφέραμε και που καθοδηγούσε τα πάντα. Στη συνέχεια μας άρπαξαν και με τη βία μας έβαλαν σε Ι.Χ., τα νούμερα των οποίων έχουμε αναφέρει στον Εισαγγελέα, και μας μετέφεραν σε καφετέρια στο λιμάνι. Εκεί έκλεισαν τις πόρτες, ενώ εκατοντάδες φίλαθλοι έξω απειλούσαν τη ζωή μας. Οι ίδιοι έγραψαν το σκορ του αγώνα 0-0 και ότι δεν υπήρχε καμιά παρατήρηση ή επεισόδιο και μας πίεζαν να υπογράψουμε. Αρνηθήκαμε για μια ακόμη φορά, με τη δικαιολογία, ότι δεν θα είχε ισχύ αν δεν υπέγραφε και ο αρχηγός της ομάδας του Αγίου Δημητρίου. Τότε, με τη βοήθεια του Λιμενικού Σώματος, έτρεξαν στο «Νάξος», που είχε εγκλωβιστεί η ομάδα του Αγίου Δημητρίου και σε κακά χάλια έφεραν τον αρχηγό Ντούνα, που έτρεμε. Τον έβαλαν με το ζόρι και υπέγραψε και αμέσως υποχρέωσαν και μας να υπογράψουμε. Όταν ο αρχηγός της πενταμελούς επιτροπής βγήκε στο πλήθος και

ανακοίνωσε τα συμβάντα, άρχισαν πανηγυρισμοί και ζητωκραυγές, ενώ εμείς τρέξαμε προς το καράβι «Νηρεύς» και μόλις που προλάβσαμε να φύγουμε, ενώ συγχρόνως οπαδοί της Νάξου μας έψαλαν το «Χριστός Ανέστη» και άλλα. Ταξιδεύοντας όλη τη νύκτα με οκτώ μποφόρ, φτάσαμε στον Πειραιά και εκεί, όπως είμαστε σε άθλια κατάσταση, πήγαμε στο 2ο Αστυνομικό Τμήμα, στον Εισαγγελέα και τον Ιατροδικαστή. Όμως, λόγω της αργίας, συντάξαμε μόνο δήλωση του Νόμου 105 με όλα τα συμβάντα μας με το αληθές του αποτελέσματος του αγώνα και όχι αυτό που με βία μας υποχρέωσαν να υπογράψουμε. Την επομένη πήγαμε επίσημα στον Εισαγγελέα, και αφού τα αναφέραμε όλα, υποβάλαμε μηνύσεις. Επίσης, δώσαμε το φύλλο αγώνα στην Ε.Π.Ο. μαζί με δήλωση του Ν. 105, στην οποία αναφέραμε το σκορ του αγώνα καθώς και τη διακοπή του. Ευχαριστούμε το Θεό που γυρίσαμε ζωντανοί. Ήταν η πιο άσχημη εμπειρία της ζωής μας. Το Κράτος θα πρέπει κάποτε να λάβει μέτρα πριν θρηνήσουμε θύματα!».

Ο διοικητής Νάξου, σε τηλεφωνική επικοινωνία με την εφημερίδα, είπε, ότι έστειλε «έκθεση με τα συμβάντα στο Αρχηγείο και ότι ο αγώνας διακόπηκε στο 87ο λεπτό λόγω εισόδου φιλάθλων στον αγωνιστικό χώρο, όταν η ομάδα του Αγίου Δημητρίου πέτυχε γκολ. Ακόμη είπε, ότι έγιναν δύο συλλήψεις. Η ομάδα του Αγίου Δημητρίου, έχοντας σε κακά χάλια, από κλωτσιές και ποδοπατήματα, τον Πρόεδρο, το Γενικό Αρχηγό τον τερματοφύλακα με εγκεφαλική διάσειση, από γροθιές και κλωτσιές και χτυπημένους όλους τους παίκτες, γύρισε στον Πειραιά. Ο Νομικός Σύμβουλος τους περίμενε και τους μετέφερε σε Ιατροδικαστή, ενώ συγκεντρώθηκαν στοιχεία για τις ενέργειες που θα επακολουθούσαν για τη βία και τους ξυλοδαρμούς. Επίσης παραστάσεις επρόκειτο να γίνουν στη Γ.Γ.Α., στην Ε.Π.Ο. και στο Αρχηγείο της Χωροφυλακής προκειμένου να καταγγεληθούν τα όσα φρικτά συνέβησαν την Κυριακή το βράδυ στη Νάξο, την ώρα που όλη η άλλη Ελλάδα γλεντούσε και διασκεδάζε τον αποχαιρετισμό του Καρνάβαλου».¹³⁴

Η εφημερίδα *Έθνος* παρουσιάζει και αυτή τα γεγονότα κατευθείαν από την πηγή με λεπτομέρειες, αν και όχι σε τόσο μεγάλη έκταση, ωστόσο το συγκεκριμένο συμβάν πρέπει να έγινε ιδιαίτερα γνωστό εκείνη την περίοδο. Διαβάζουμε στον τίτλο: «Και αμπούλες βρωμίου κατά των διαιτητών», ενώ στη συνέχεια φιλοξενούνται δηλώσεις του ενός επόπτη: «Ούτε στο μεγαλύτερο εχθρό μου εύχομαι να περάσει όσα τράβηξα στη Νάξο στον αγώνα Νάξος - Άγιος Δημήτριος. Ήρεμος ο αγώνας μέχρι το

¹³⁴ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11053, 7.3.1984, σ. 1 και 8.

87ο λεπτό, οπότε γίνεται το μπαμ. Οι φιλοξενούμενοι πέτυχαν γκολ. Οι παίκτες έπεσαν στο διαιτητή Κατσιλιέρη και στον άλλο επόπτη Αποσπότη, με σκοπό να μη μετρήσει το γκολ. Μετά από 20 λεπτά πήγαμε στα αποδυτήρια και διπλοκλειδωθήκαμε. Πήγαν να γκρεμίσουν την πόρτα. Κρατούσαμε κόντρα και δεν τα κατάφεραν. Ακούσαμε χτυπήματα από λοστούς στον τοίχο. Άνοιξαν τρύπα. Τα αποδυτήρια ήταν γεμάτα καπνό και μύριζαν απαίσια. Είχαν πετάξει βαρελότα και αμπούλες βρωμίου από την τρύπα. Οι οπαδοί της τοπικής ομάδας έψαλαν το «η ζωή εν τάφω». Είχαμε τρομοκρατηθεί. Ήρθαν τρία άτομα, που αποκαλούνταν επιτροπή βίας, λέγοντάς μας ή κάνετε αυτό που σας λέμε ή δεν φεύγετε ζωντανοί. Μας έβαλαν σε αμάξι και μας πήγαν σε ζαχαροπλαστείο. Συμπλήρωσαν μόνοι τους το φύλλο αγώνα».

Ο Διοικητής του Αστυνομικού Τμήματος Νάξου (Υπομοίραρχος Γκουμούδης) δήλωσε, ότι «υπήρξε κίνδυνος, μόνο έξι χωροφύλακες ήταν στο γήπεδο, φίλαθλοι μπήκαν στον αγωνιστικό χώρο και στη συνέχεια πήγαν να γκρεμίσουν τα αποδυτήρια. Τα γεγονότα ήταν πρωτοφανή και τα ανέφερε στη Γ.Γ.Α. Έβαλαν τους διαιτητές στο αμάξι ενός παράγοντα και έφυγαν. Δεν ήξερε που τους πήγαιναν... Ο Γενικός Γραμματέας της Νάξου (Ελευθερίου) δήλωσε, ότι όλα είναι φαντασιώσεις και μυθεύματα. Οι διαιτητές βγήκαν από τα αποδυτήρια και προσφέρθηκαν να πάνε σε ζαχαροπλαστείο για να συντάξουν το φύλλο αγώνα και έτσι έγινε».¹³⁵

Ένα ακόμη περιστατικό «χολιγουντιανής» ταινίας εξελίχθηκε με αφορμή βίαια περιστατικά, ξανά για το τοπικό πρωτάθλημα. «Ο επίλογος των επεισοδίων της Ηλιούπολης στο Αστυνομικό Τμήμα. Τα μεσάνυχτα τελείωσε το «Τέξας» μεταξύ των ομάδων Θριάμβος-Ατρόμητος Πειραιά. Η απόφαση του διαιτητή, κόντρα στην υπόδειξη του επόπτη γραμμών, ήταν αυτή που άναψε φωτιές, που δεν έλεγαν να σβήσουν τέσσερις ώρες μετά τον αγώνα. Τα κάγκελα στον αγωνιστικό χώρο της Ηλιούπολης στέναζαν κάτω από το βάρος και την οργή των φιλάθλων του Θριάμβου και λύγισαν κατά το ήμισυ. Φίλαθλοι, νεαροί κυρίως, όρμησαν στον αγωνιστικό χώρο, με διάθεση να λιντσάρουν το διαιτητή, ενώ όλοι οι παίκτες και ο πάγκος των γηπεδούχων ορμούσαν πάνω στο διαιτητή κάνοντας γιουρούσια και τον έκαναν γιο-γιο. Η Χωροφυλακή, με υπεράνθρωπες προσπάθειες, προσπάθησε να τον σώσει. Ο αγώνας διακόπηκε για επτά λεπτά, ενώ στη λήξη του έγιναν μεγαλύτερα επεισόδια, όπου δεν έμεινε τίποτα όρθιο από κιγκλιδώματα, πόρτες, τζάμια, αποδυτήρια από

¹³⁵ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 748, 7.3.1984, σ. 38.

τους μαινόμενους οπαδούς του Θριάμβου, που έβλεπαν την ομάδα τους να υποβιβάζεται από μια άστοχη ενέργεια του διαιτητή. Από την οργή δε γλύτωσε ούτε η αποστολή του Ατρόμητου. Δύο χιλιάδες άτομα σε έξαλλη κατάσταση, ασυγκράτητα, βλέποντας με πίκρα την αδικία και τον υποβιβασμό της ομάδας τους, δεν υπολόγισαν τίποτε. Ευτυχώς δεν θρηνήσαμε θύματα. Ο επίλογος γράφτηκε στο Τμήμα Χωροφυλακής Ηλιούπολης, όπου γύρω στις 9.30 μ.μ. μεταφέρθηκαν οι διαιτητές, ενώ είχαν συλληφθεί και δύο νεαρά άτομα».¹³⁶ Στην φύλλο της εφημερίδας *Έθνος*, την ίδια ημέρα δεν αναγράφηκε τίποτα σχετικό με τα γεγονότα του αγώνα μεταξύ των ομάδων Θριάμβος - Ατρόμητος Πειραιά.¹³⁷

Τον Απρίλιο του 1984 έκτροπα και βίαια περιστατικά συμβαίνουν στην αναμέτρηση μπάσκετ ανάμεσα στον Παναθηναϊκό και τον Άρη. Αυτά οδηγούν σε καταγγελίες από τη μεριά του Παναθηναϊκού, ο οποίος είναι ο άμεσα θιγόμενος. «Τέρατα και σημεία καταγγέλλει ο Π.Α.Ο. ότι έγιναν στο Βόλο και ζητεί να γίνει το μπαράζ με τον Άρη σε γήπεδο χωρίς φιλάθλους και με τηλεοπτική κάλυψη. Παρατίθεται, παρακάτω, απόσπασμα από την ανακοίνωση του Π.Α.Ο. για το μπάσκετ:

- 1) Οι φιλάθλοι του Άρη έβριζαν παίκτες και φιλάθλους όλη την ώρα.
- 2) Έφτυναν παίκτες και παράγοντες και το γήπεδο έγινε ολισθηρό και ακατάλληλο.
- 3) Εκλάπη μπάλα του Π.Α.Ο. από τους φιλάθλους του ΑΡΗ και δεν επιστράφηκε.
- 4) Το γήπεδο και οι κερκίδες με τους φιλάθλους του Π.Α.Ο. έγιναν στόχοι βομβαρδισμού από αναπήρες, νομίσματα και άλλα ακατανόμαστα αντικείμενα, με αποτέλεσμα να τραυματιστούν φιλάθλοι, όπως μια κυρία της παρέας του Προέδρου, η οποία μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο και της έγιναν τέσσερα ράμματα.
- 5) Η Χωροφυλακή δεν επέτρεπε την είσοδο των φιλάθλων του Π.Α.Ο., που ήταν κάτοχοι εισιτηρίων διαρκείας, λόγω των μαινόμενων φιλάθλων του ΑΡΗ.¹³⁸

Η εφημερίδα *Έθνος* στο φύλλο της ίδιας μέρας έχει μια πολύ μικρή αναφορά, η οποία γράφει: «Με αφορμή τα επεισόδια στον αγώνα ΑΡΗ - ΠΑΟ στο Βόλο, η ομάδα του Π.Α.Ο., μετά από έκτακτη συνεδρίαση, εκδίδει ανακοίνωση, στην οποία αναφέρει τα πρωτοφανή έκτροπα στα οποία προέβησαν οι φιλάθλοι του ΑΡΗ και

¹³⁶ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11082, 10.4.1984, σ. 1.

¹³⁷ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 776, 10.4.1984.

¹³⁸ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11083, 11.4.1984, αρ. 1 και 2.

συγγαίρει τους φίλους του Π.Α.Ο. που υπέμειναν προσβολές και προκλήσεις των φιλάθλων του ΑΡΗ».¹³⁹

Ίσως το πιο «αψυχολόγητο» περιστατικό βίας είναι το παρακάτω το οποίο λαμβάνει χώρα σε σχολικό παιχνίδι επιπέδου δημοτικού στη Ρόδο, με χούλιγκανς να μπαίνουν στο γήπεδο και κυνηγούν διαιτητές!. «Στο γήπεδο του Ιαλυσού στη Ρόδο, στον αγώνα μεταξύ του Δημοτικού Σχολείου Ιαλυσού και του 10ου δημοτικού σχολείου Ρόδου, δεκαπέντε φιλάθλοι πήδηξαν στο γήπεδο και βιαιοπράγησαν εναντίον του διαιτητή, του επόπτη και του Προέδρου του Συνδέσμου Διαιτητών Δωδεκανήσου, ο οποίος ήταν στην εξέδρα και έσπευσε να τους προστατέψει. Επίσης, ο προπονητής της φιλοξενούμενης ομάδας (Διαιτητής Β΄ Εθνικής) τραυματίστηκε σοβαρά στο κούτελο και πήγε στο νοσοκομείο, όπου του έκαναν τρία ράμματα. Τα επεισόδια έγιναν με αφορμή γκολ που πέτυχαν οι φιλοξενούμενοι και κατακύρωσε ο διαιτητής».¹⁴⁰ Στην εφημερίδα *Έθνος*, την ίδια ημέρα δεν γράφτηκε τίποτε σχετικό για τα γεγονότα του αγώνα μεταξύ του Δημοτικού Σχολείου Ιαλυσού και 10ου δημοτικού σχολείου Ρόδου.¹⁴¹

Το Σεπτέμβρη του 1984 η ομάδα του Ολυμπιακού δεν παρουσιάζει το αγωνιστικό πρόσωπο που θέλουν οι φίλοι του και οι χούλιγκανς της ομάδας αποφασίζουν να πάρουν την κατάσταση στα χέρια τους και επιτίθενται στους παίκτες της ίδιας τους της ομάδας. Διαβάζουμε στην *Αθλητική Ηχώ*: «Τρομοκρατία στου Ρέντη. 250 φιλάθλοι του Ολυμπιακού, αφού περιέλουσαν με ακατανόμαστες ύβρεις τους παίκτες, οι οποίοι έντρομοι προσπαθούσαν να προπονηθούν στο βοηθητικό γήπεδο του Ρέντη, στη συνέχεια επιτέθηκαν κατά των δημοσιογράφων που παρακολουθούσαν την προπόνηση και αφού κακοποίησαν τον ένα, απείλησαν τους άλλους με ξυλοδαρμό, θεωρώντας και αυτούς υπαίτιους για την κακή εμφάνιση της ομάδας στον αγώνα με την ΞΑΜΑΞ (νίκη του ΟΣΦΠ μόνο με 1-0!). Απαράδεκτα γεγονότα που υποβαθμίζουν την έννοια του αθλητισμού και που δείχνουν ότι πολλοί φιλάθλοι έχουν παρεξηγήσει την ιδιότητά τους και παρεκτρέπονται σε ενέργειες οι οποίες, πέρα από την αγάπη τους (;) για τον Ολυμπιακό, ενδεχομένως να έχουν τις ρίζες τους κάπου αλλού και με τον τρόπο αυτό, όχι μόνο δυσφημούν το ποδόσφαιρο, αλλά και πολύ χειρότερο κακό κάνουν στον ίδιο το σύλλογο που υποτίθεται

¹³⁹ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 777, 11.4.1984, σ. 44.

¹⁴⁰ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11118, 25.5.1984, σ. 1.

¹⁴¹ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 812, 25.5.1984.

λατρεύουν και υποστηρίζουν. Κύριος στόχος τους ήταν ο παίκτης Βαμβακούλας, προς τον οποίο εκτοξεύτηκαν οι περισσότερες απειλές».¹⁴²

Η εφημερίδα *Έθνος* την ίδια μέρα στο φύλλο της έχει επίσης αναφορά στα συμβάντα του Ρέντη, όμως σε μικρότερη έκταση και όχι τόσες λεπτομέρειες. «Με λιντσάρισμα κινδύνευσε ο Βαμβακούλας στον Ρέντη, όπου σημειώθηκαν σοβαρά επεισόδια. 200 άτομα του ζήτησαν εξηγήσεις για το πως έπαιξε στον αγώνα με την ΞΑΜΑΞ. Επενέβη ο Τσαχειλίδης για να τον σώσει και κινδύνευσε και αυτός. Στην προπόνηση τον αποδοκίμαζαν. Επίθεση δέχθηκαν και δύο δημοσιογράφοι, τους οποίους φυγάδευσε ο Τσαχειλίδης. Στο γήπεδο επικρατούσε ψυχροπολεμική ατμόσφαιρα με αποδοκιμασίες, γιουχαϊσματα και κάθε είδους ενέργειες».¹⁴³

Η οπαδική βία με επιθέσεις σε συνδέσμους αντίπαλων οπαδών συνεχίζεται και το 1984. Το μήνα Σεπτέμβριο αυτή τη φορά είναι η σειρά ενός συνδέσμου του Ολυμπιακού να δεχθεί επίθεση, όπως μας πληροφορεί η *Αθλητική Ηχώ*: «Χούλιγκανς έβαλαν φωτιά σε λέσχη του Ολυμπιακού. Προσπάθησαν να κάψουν τα γραφεία του ΣΑΦΟΠ (Σύνδεσμος Αθηνών Φιλάθλων Ολυμπιακού Πειραιώς). Πενήντα άτομα έκαναν επιδρομή στα γραφεία του ΣΑΦΟΠ (Σωκράτους και Αναξαγόρα) και επωφελούμενοι της αργίας μπήκαν και κατέστρεψαν τα πάντα από καρέκλες, φωτογραφίες, αφίσες, καθώς και μια τηλεόραση. Φαίνεται όμως, ότι δεν έμειναν ικανοποιημένοι από το πρώτο έργο τους και μαζεύοντας τα σκουπίδια που υπήρχαν στην είσοδο της πολυκατοικίας, μαζί με στουπιά με πετρέλαιο, θέλησαν να βάλουν φωτιά. Λίγο πριν φύγουν, έγραψαν με σπρέι αναρχικά συνθήματα σε όλη την πολυκατοικία και ειδικά στον όροφο που στεγάζεται ο ΣΑΦΟΠ».¹⁴⁴

Στο φύλλο της εφημερίδα *Έθνος* την ίδια ημέρα, δεν αναγράφηκε τίποτα σχετικό για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα σε λέσχη του Ολυμπιακού και στα γραφεία του ΣΑΦΟΠ.¹⁴⁵

1985

¹⁴² Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11219, 22.9.1984, σ. 1.

¹⁴³ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 913, 22.9.1984, σ. 40.

¹⁴⁴ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11222, 26.9.1984, σ. 1 και 6.

¹⁴⁵ Εφημ. *Έθνος*, αρ. 916, 26.9.1984.

Ο Ιανουάριος του 1985 συνεχίζει το ίδιο μοτίβο με το 1984 για την ποδοσφαιρική ομάδα του Ολυμπιακού, καθώς δεν έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα και οι επισκέψεις το χούλιγκανς στο προπονητήριο της ομάδας είναι πιο συχνές. «Χίμηξαν να τους λιντσάρουν και πετούσαν πέτρες, λεμόνια, αυγά και τσιμεντόλιθους εναντίον των παικτών του Ολυμπιακού. Θα είχε χυθεί αίμα αν δεν ήταν εκεί ο γενικός αρχηγός Σάββας Θεοδορίδης να ηρεμήσει τα πνεύματα. 1500 αγανακτισμένοι φίλαθλοι ήταν στην προπόνηση, μετά την 3η στη σειρά ήττα του Ολυμπιακού, με άγριες διαθέσεις, κατά των παικτών, έβραζαν από οργή και ήταν αποφασισμένοι για όλα. Φώναζαν «παίκτες πουλημένοι, ο Θρύλος δεν πεθαίνει» και ξαφνικά άρχισαν να τους λιθοβολούν ενώ γυμνάζονταν. Βροχή έπεφταν οι πέτρες, τα αυγά, τα νεράντζια και τα πορτοκάλια προς τους έντρομους παίκτες που προσπαθούσαν να προφυλαχθούν. Γλίτωσαν στο τσακ, αφού τους έριξαν ακόμη και τσιμεντόλιθους. Κατά τη διάρκεια της προπόνησης, όποτε έπαιρναν τη μπάλα οι Βαμβακούλας και Μητρόπουλος, ακουγόταν ένα μακρόσυρτο «ουουου...». Τότε, ο Μητρόπουλος τους είπε «το μ... της μάνας σας, αν είστε άντρες μπειτέ μέσα». Αργότερα ζήτησε συγγνώμη και γλύτωσε τις βιαιοπραγίες, αλλά αποδοκιμάστηκε έντονα φεύγοντας, ενώ οι φίλαθλοι του χτυπούσαν το καπό του αυτοκινήτου».¹⁴⁶

Η αθλητική εφημερίδα *Φίλαθλος* στο φύλλο της ίδιας μέρας έχει επίσης εκτενές ρεπορτάζ από τα γεγονότα στου Ρέντη. «Λαϊκό Δικαστήριο στου Ρέντη στο τέλος της προπόνησης της ομάδας του Ολυμπιακού. Αγανακτισμένοι φίλαθλοι πετούσαν πορτοκάλια, πέτρες και αυγά στους παίκτες. Ο Βαμβακούλας απολογήθηκε σε χίλια άτομα, κάνοντας κουβέντα μαζί τους. Ο Μητρόπουλος ζήτησε συγγνώμη από τους φιλάθλους γιατί τους έβρισε. Αποθεώθηκε ο Σέστις. Ο κόσμος τα έβαλε με τον Νταϊφά (ότι δεν κάνει μεταγραφές), τον Κέσλερ (ότι έφερε τον ξοφλημένο Βελτς, που δεν ήταν κανονικό χαφ, και είχε κάνει κακή προπόνηση) και με τους παίκτες (ότι έχουν κάνει κλίκες και σαμποτάρουν τον Σέστις). Τους παίκτες έσωσε ο Σάββας Θεοδορίδης. Θέλουν να διαλύσουν τον Ολυμπιακό είτε ο Σάββας Θεοδορίδης σε μέλη της θύρας 7. Ακούστηκαν συνθήματα όπως το «παίκτες πουλημένοι...» και το «καβούρια» για την τσέπη του προέδρου. Ο Νταϊφάς ήταν εξαφανισμένος. Παρόντες ήταν και οι Μουράτης και Γραμματικόπουλος. Οι παίκτες αποδοκιμάστηκαν».¹⁴⁷

¹⁴⁶ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11309, 9.1.1985, σ. 1 και 4.

¹⁴⁷ Εφημ. *Φίλαθλος*, αρ. 640, 9.1.1985, σ. 1 και 3.

Ο Ιανουάριος σημαδεύεται και από άλλα έκτροπα αυτή τη φορά στη Λάρισα, στο περιθώριο της αναμέτρησης της τοπικής ομάδας με την ΑΕΚ. «Φοβερά επεισόδια έγιναν στη Λάρισα, όπου οπαδοί της ΑΕΚ κατέστρεψαν, έξω από το γήπεδο Αλκαζάρ, είκοσι αυτοκίνητα. Στο ντέρμπι ΑΕΛ-ΑΕΚ (σκορ 4-1) 13 άτομα τραυματίστηκαν, εκ των οποίων τρία σοβαρά, με αποτέλεσμα να μεταφερθούν στο Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο. Συνελήφθησαν έξι άτομα. Ένα από τα αυτοκίνητα ανήκε στο συνεργείο της ΕΡΤ».¹⁴⁸ Στην εφημερίδα *Φίλαθλος* την ίδια μέρα δεν αναγράφει τίποτα σχετικό με τα γεγονότα που έγιναν έξω από το γήπεδο Αλκαζάρ στη Λάρισα.¹⁴⁹

Η ομάδα του Ολυμπιακού συνεχίζει να δέχεται επιθέσεις και το Φεβρουάριο μήνα, με αποτέλεσμα να αναγκάζεται να αλλάζει και προπονητήριο για να μην μπορούν να την εντοπίσουν οι χούλιγκανς, όμως...: «Άλλαξαν γήπεδο οι παίκτες του Ολυμπιακού για να γλυτώσουν. Εξαγριωμένοι ερυθρόλευκοι οπαδοί τους περίμεναν οπλισμένοι με ρόπαλα στο Ρέντη σε έξαλλη κατάσταση, αλλά αυτοί, την ίδια ώρα, είχαν πάει άρον - άρον στην Καλογρέζα, όπου έκαναν προπόνηση μόνοι τους. Στη συνέχεια, οι οπαδοί τους βρήκαν στο ΟΑΚΑ και δεκαπέντε λεπτά μετά την έναρξη της προπόνησης, περίπου τριάντα άτομα τους αποδοκίμαζαν έξω από τα κιγκλιδώματα, φωνάζοντας «παίχτες πουλημένοι, ο Θρύλος δεν πεθαίνει», ενώ έλεγαν στο Σάββα Θεοδωρίδη «μας κοροϊδεύουν, πονάμε, τους ακολουθούμε παντού και μας προσφέρουν μόνο πίκρες, αφήστε μας να τους δώσουμε ένα μάθημα». Στη συνέχεια έγινε διάλογος μεταξύ των παικτών, των οπαδών και του Σάββα Θεοδωρίδη. Τότε έφτασαν, καθυστερημένα, γιατί περίμεναν στο Ρέντη, περίπου πενήντα άτομα με ρόπαλα. Λίγο έλειπε να την πληρώσουν οι εφεδρικοί στο Ρέντη. Παρά το τσουχτερό κρύο πήγαν στο ΟΑΚΑ. Ήσαν πολύ εξαγριωμένοι και έτρεχαν προς το μέρος που γινόταν η προπόνηση κρατώντας ρόπαλα. Προμηθεύτηκαν καδρόνια και αντικείμενα από παρακείμενη οικοδομή. Οι φίλαθλοι που είχαν πάει νωρίτερα και συζητούσαν με το Σάββα Θεοδωρίδη έτρεξαν να τους αναχαιτίσουν».

Μάλιστα, οι οπαδοί πριν επισκεφθούν τους παίκτες στην προπόνηση επιτίθενται στην ομάδα τους, η οποία επιστρέφει από αναμέτρηση με την Παναχαϊκή, από την οποία έχει ηττηθεί. «Πυρ και μανία ο λαός του θρύλου. Κόκκινο πανί οι

¹⁴⁸ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1635, 21.1.1985, σ. 1 και 6.

¹⁴⁹ Εφημ. *Φίλαθλος*, 21.1.1985.

παίκτες. Στο τέλος του αγώνα τους αποδοκίμασαν έντονα και τους πέταξαν πορτοκάλια. Τους έστησαν καρτέρι στον Ισθμό, με σκοπό να τους δώσουν ένα μάθημα, επειδή τους πρόδωσαν. Δεν λογάριασαν τη σωματική τους ακεραιότητα και ξάπλωσαν στο δρόμο όταν έφτασε το πούλμαν. Ο οδηγός το ακινητοποίησε και άρχισε ο λιθοβολισμός (πέτρες, σιδερικά). Τζάμια έσπασαν και έγιναν ζημιές. Έντρομοι οι παίκτες προσπαθούσαν να καλυφθούν και να αποφύγουν τυχόν τραυματισμούς ξαπλώνοντας στο διάδρομο του πούλμαν, για πέντε λεπτά πέρασαν εφιαλτικές στιγμές, που θα τις θυμούνται για πολύ. Οι οπαδοί εξαγριωμένοι φώναζαν «παίκτες πουλημένοι...». Ήρθε η Αστυνομία και έφυγε το πούλμαν με σπασμένα τζάμια, συνοδεία αστυνομικής κλούβας με τριάντα αστυνομικούς για ενδεχόμενη ενέδρα».¹⁵⁰

Η εφημερίδα *Φίλαθλος* έχει επίσης εκτενές ρεπορτάζ για το συμβάν με την αλλαγή προπονητηρίου αλλά και για την επίθεση στον Ισθμό. «Πενήντα οπαδοί της ομάδας του Ολυμπιακού πήραν στο κυνήγι τους παίκτες του Ολυμπιακού με ρόπαλα και ξύλα. Σκηνές από γουέστερν εκτυλίσσονταν στο βοηθητικό γήπεδο της Καλογρέζας. Η διοίκηση άλλαξε το χώρο της προπόνησης από το Ρέντη στην Καλογρέζα. Επενέβη πάλι ο Σάββας Θεοδωρίδης, ο οποίος κάλμαρε τον κόσμο, αλλά οι παίκτες, αν και ήταν καλά, ήταν σοκαρισμένοι. Η αλλαγή γηπέδου ξεκίνησε από το πρωί, επειδή υπήρχαν πληροφορίες για επεισόδια (Ο Τσαχειλίδης τηλεφώνησε στους αρμόδιους στο ΟΑΚΑ και ζήτησε το γήπεδο για προπόνηση). Η προπόνηση θα άρχιζε στις 4.00 μ.μ. Στις 3.00 μ.μ. τριακόσιοι οπαδοί βρίσκονταν ήδη στο Ρέντη και έψαχναν τους παίκτες για να τους χτυπήσουν. Δεν τους βρήκαν και πήγαν στο ΟΑΚΑ. Εκεί, σε πηγαδάκια, συζητούσαν για το ποιος φταίει (άλλοι έλεγαν τον Σαργκάνη, άλλοι τον Κέσλερ) Στο ΟΑΚΑ ήταν ένα αυτοκίνητο της Αστυνομίας. Τριάντα οπαδοί εμφανίστηκαν από το πουθενά και άρχισαν να βρίζουν. Ο Σάββας Θεοδωρίδης πήγε κοντά τους, τους ηρέμησε και τους έβαλε στο γήπεδο. Στη συνέχεια πήγαν κοντά οι Μίχος και Αναστόπουλος. Τότε ακούστηκε ένα «ωχ, έρχονται και οι άλλοι». Άλλοι 50 οπαδοί με ρόπαλα έκαναν την εμφάνισή τους. Ο Σάββας Θεοδωρίδης και οι 30 οπαδοί προσπάθησαν να τους ηρεμήσουν. Επενέβη και η δύναμη της Αστυνομίας και έτσι ηρέμησαν τα πνεύματα. «Αν δεν κερδίσετε τον Παναθηναϊκό να φύγετε», ακούστηκε από τους οπαδούς του Ολυμπιακού. Είδαμε το χάρο με τα μάτια μας, δήλωσαν οι παίκτες του ΟΣΦΠ, όταν 200 οπαδοί τους

¹⁵⁰ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11332, 5.2.1985, σ. 1 και 6.

περίμεναν στον Ισθμό. Πετροβόλησαν το πούλμαν που τους μετέφερε, με αποτέλεσμα να σπάσουν τα τζάμια. Μέλη της Θύρας 7 τηλεφώνησαν σε εφημερίδα και είπαν ότι επιτέθηκαν στο πούλμαν από αγανάκτηση, γιατί κανείς δεν κοροϊδεύει τον κόσμο που τα δίνει όλα». ¹⁵¹

Μόλις δυο μέρες μετά ξανά οι οπαδοί πηγαίνουν στην προπόνηση του Ολυμπιακού, όπου εκεί ο τερματοφύλακας της ομάδας χαστουκίζει φίλαθλο: «Χαστούκι έδωσε ο Σαργκάνης σε φίλαθλο (17 χρονών) που φώναζε στον Κέσλερ «Σιγά μην τους κουράσεις». «Ρε μ... εγώ επεμβαίνω στη δουλειά σου;» του είπε πριν τον χαστουκίσει. Στο Ρέντη ήταν δύο διμοιρίες αστυνομικών σε κατάσταση ετοιμότητας, για να σώσουν τους παίκτες από λιντσάρισμα. Παρόντες χίλιοι οπαδοί, που έπαιζαν ξύλο μεταξύ τους. Κόκκινο πανί ήταν ο Αναστόπουλος. Οι οπαδοί είπαν στο Σαργκάνη, επειδή είχε ζητήσει συγγνώμη για το χαστούκι, «την άλλη φορά φέρε μαχαίρι να μας χτυπήσεις». Παράλληλα ακούγονταν συνθήματα κατά του Αναστόπουλου, «παίκτες πουλημένοι...» και «έξω οι τσάτσοι του Βαρδινογιάννη». ¹⁵²

Η εφημερίδα *Φίλαθλος* αναφέρει επίσης το περιστατικό: «Οπαδοί έφτυσαν τον Αναστόπουλο. (ξέσπασαν πάνω του). «Έξω οι τσάτσοι του Βαρδινογιάννη» φώναζαν. Αστυνομική παρουσία στο Ρέντη. Ο Σαργκάνης κάποια στιγμή χαστουκίζει τον 17χρονο Θωμά Λουλούδη επειδή ειρωνεύτηκε τον Κέσλερ. Στο τέλος της προπόνησης ο Σαργκάνης ζήτησε συγγνώμη από τον κόσμο και τον 17χρονο. Μπαρουταποθήκη θυμίζει το Ρέντη. 500 οπαδοί παρόντες. Αποθεώνεται ο Σέσσιτις. Τρεις φίλοι του Αναστόπουλου είπαν ότι δεν φταίει αυτός και έφαγαν ξύλο. Ο Σάββας Θεοδωρίδης ζητεί να φύγει η κλούβα της Αστυνομίας αλλιώς δεν θα γίνει προπόνηση. «Πιο σιγά, θα τους κουράσεις!» ακούγεται ξαφνικά από έναν φίλαθλο. Ο Σαργκάνης χαστουκίζει αυτόν που το είπε. Έρχομαι στη δουλειά σου να σε πειράξω ρε κ...παιδο;» Οι άλλοι φίλαθλοι τον προτρέπουν να του κάνει μήνυση. Ο ίδιος τα είχε χαμένα. Μετά του ζήτησε συγγνώμη και το θέμα έληξε». ¹⁵³

Το Μάρτιο του 1985 διαδραματίζεται ένα περιστατικό που θυμίζει αρκετά την τραγωδία της Θύρας 7, όπως μας πληροφορεί η *Αθλητική Ηχώ*: «12 τραυματίες χθες βράδυ, όταν έσπασαν τα κιγκλιδώματα στο γήπεδο των Ιλισίων, στο τέλος του αγώνα

¹⁵¹ Εφημ. *Φίλαθλος*, αρ. 662, 5.2.1985, σ. 1, 3 και 6.

¹⁵² Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11335, 8.2.1985, σ. 1.

¹⁵³ Εφημ. *Φίλαθλος*, αρ. 666, 8.2.1985, σ. 1, 3 και 6.

με την ΑΕΚ (71-77) με τους άτυχους φιλάθλους να πέφτουν από τρία μέτρα μέσα στο γήπεδο. Τρεις τραυματίστηκαν σοβαρά. Προκύπτουν σοβαρές ευθύνες Τραγωδία στο κλειστό των Ιλισίων. Εικόνες δαντικής κόλασης λίγο μετά τη λήξη του αγώνα. Χίλιοι οπαδοί των γηπεδούχων, στριμωγμένοι ασφυκτικά στην εξέδρα, διαμαρτύρονταν και αποδοκίμαζαν τους διαιτητές για την ήττα. Το προστατευτικό κιγκλίδωμα υποχώρησε και πάνω από 100 άτομα έπεσαν στον αγωνιστικό χώρο από τριάμισι μέτρα ύψος. Σκηνές αλλοφροσύνης, κραυγές τραυματιών, άτακτο ποδοβολητό τρομοκρατημένων οπαδών. Έγκαιρη επέμβαση της Αστυνομίας και των ασθενοφόρων και αποκατάσταση της ηρεμίας. Τα ασθενοφόρα μετέφεραν σαράντα τραυματίες στα Νοσοκομεία Ερυθρός Σταυρός, Γενικό Κρατικό και Ευαγγελισμός. Δώδεκα τραυματίες παρέμειναν για νοσηλεία και τρεις από αυτούς ήταν σε σοβαρή κατάσταση».¹⁵⁴

Η εφημερίδα *Φίλαθλος* στο φύλλο της ίδιας μέρας έχει και αυτή ρεπορτάζ για την τραγωδία στο κλειστό: «Παραλίγο τραγωδία στο κλειστό γήπεδο των Ιλισίων... Οπαδοί έμειναν για να αποδοκιμάσουν το γενικό γραμματέα της ΑΕΚ και τους διαιτητές. Οι πίσω φίλαθλοι μετακινήθηκαν μπροστά, όλοι έπεσαν πάνω στα κάγκελα, οι σιδερένιες μπάρες υποχώρησαν και 70 άτομα έπεσαν από ύψος 2 μέτρων. Σκηνές αλλοφροσύνης εκτυλίχθηκαν, ο κόσμος φώναζε βοήθεια, το δάπεδο ήταν κόκκινο από το αίμα. Η Αστυνομία καλούσε ενισχύσεις. Τα ασθενοφόρα έφευγαν γεμάτα, ενώ επικρατούσε νεκρική σιγή».¹⁵⁵

Τον Ιούνιο του 1985 διεξάγεται το βίαιο και θλιβερό περιστατικό, γνωστό ως η «Μάχη της Αλαμάνας»: «Χύθηκε αίμα σε ολονύκτιες οδομαχίες έξω από τη Λαμία. Οπαδοί του Ολυμπιακού που γύριζαν από τη Λάρισα και του ΠΑΟΚ που πήγαιναν στη Θεσσαλονίκη συνεπλάκησαν και δικάζονται αύριο στο αυτόφωρο Λαμίας.(12 άτομα στη φυλακή). Υπάρχουν πολλοί τραυματίες. 12 νεαροί χούλιγκανς, οπαδοί του ΠΑΟΚ και του Ολυμπιακού, δικάζονται στο αυτόφωρο, επειδή τη νύκτα της Κυριακής - ξημερώματα Δευτέρας, πήραν μέρος σε μεγάλης έκτασης επεισόδια που έγιναν στο 6ο χιλιόμετρο της Εθνικής Οδού Αθηνών - Λαμίας, με συνέπεια να γίνουν μεγάλες ζημιές σε βενζινάδικα, σε εργοστάσιο, σε πούλμαν και να καούν δεκάδες στρέμματα σιτοκαλλιέργειας. Κατηγορούνται για διατάραξη κοινής ειρήνης

¹⁵⁴ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11372, 28.3.1985, σ. 1 και 4.

¹⁵⁵ Εφημ. *Φίλαθλος*, αρ. 674, 28.3.1985, σ. 5.

και αντίσταση κατά της Αρχής. Από τις 11.30 μ.μ. έως τις 3.00 π.μ. έγιναν τρομερές οδομαχίες με συνέπεια να σημειωθούν ευρείας έκτασης ζημιές και να διακοπεί η κυκλοφορία στην Εθνική Οδό. 4 πούλμαν των οπαδών του Ολυμπιακού πήγαιναν από τη Λάρισα στην Αθήνα και 12 πούλμαν του ΠΑΟΚ πήγαιναν από την Αθήνα στη Θεσσαλονίκη. 4 πούλμαν από κάθε πλευρά σταμάτησαν σε βενζινάδικο και από κουβέντες και πειράγματα ξεκίνησε σύρραξη και πολύωρη συμπλοκή και αιμαχίες. Σύμφωνα με την Αστυνομία, 150 άτομα διέκοψαν τη συγκοινωνία για τρεισήμισι ώρες. Οι Αστυνομικοί, στην προσπάθεια επιβολής της τάξης, τραυματίστηκαν. Όταν έφτασε όλη η αστυνομική δύναμη της Λαμίας, οι χούλιγκανς έβαλαν φωτιές και σκορπίστηκαν για να γλυτώσουν τη σύλληψη. Από το δυνατό αέρα, οι φλόγες από τις μολότοφ επεκτάθηκαν στα χωράφια, έφτασαν σε ένα εργοστάσιο που του προκάλεσαν τεράστιες ζημιές, καθώς επίσης και σε 4 βενζινάδικα».¹⁵⁶ Στην εφημερίδα *Φως των Σπορ* την ίδια ημέρα δεν αναγράφηκε τίποτε σχετικό με τα γεγονότα που έγιναν έξω από τη Λαμία μεταξύ των οπαδών του Ολυμπιακού και του ΠΑΟΚ».¹⁵⁷

Το τελευταίο περιστατικό βίας για την περίοδο που εξετάζει η εργασία εξελίσσεται το Νοέμβριο του 1985 ανάμεσα σε χούλιγκανς του Παναθηναϊκού και του Ολυμπιακού. Έντεκα φίλαθλοι τραυματίζονται σε επεισόδια στην Καλογρέζα ενώ ένας χούλιγκαν με βόμβα μολότοφ (16 ετών αυτοσχέδια βόμβα μολότοφ σε μπουκάλι σέβεν απ) συλλαμβάνεται και στέλνεται στον εισαγγελέα, όμως επειδή είναι ανήλικος αφήνεται ελεύθερος και αναμένεται να δικαστεί εντός των προσεχών ημερών. Διαβάζουμε στην *Αθλητική Φωνή*: «Συγκρούσεις οπαδών του Ολυμπιακού και του Παναθηναϊκού πριν από τη μεταξύ τους αναμέτρηση, με την πρωτεύουσα να γνωρίζει δύσκολες ώρες. Έξαλλοι οπαδοί των 2 ομάδων συγκρούονταν με πρωτοφανή αγριότητα, χρησιμοποιώντας σαν όπλα καδρόνια, πέτρες, μπουκάλια και ό,τι άλλο θεωρούσαν χρήσιμο για τους σκοπούς τους. Στο πέρασμά τους άφηναν σπασμένες βιτρίνες καταστημάτων, αυτοκινήτων, έριχναν μολότοφ ενώ λίγο έλειψε να ανατρέψουν συρμούς του ηλεκτρικού. Η κινητοποίηση όλης σχεδόν της αστυνομικής δύναμης απέτρεψε την επέκταση των επεισοδίων που είχαν αρχίσει να παίρνουν μεγάλες διαστάσεις. Πεδία μάχης θύμιζαν η πλατεία Βικτωρίας, το Πεδίον του Αρεως, η Ομόνοια, τα Εξάρχεια, η πλατεία Αττικής και το Νέο Ηράκλειο.

¹⁵⁶ Εφημ. *Αθλητική Ηχώ*, αρ. 11433, 11.6.1985, σ. 1 και 4.

¹⁵⁷ Εφημ. *Φως των Σπορ*, αρ. 6592, 11.6.1985.

Οι πρώτες συμπλοκές ξεκίνησαν στις 12 το μεσημέρι στην πλατεία Βικτωρίας, όπου καταστρέφονται βιτρίνες καταστημάτων και παρμπρίζ αυτοκινήτων. Οι δυνάμεις των ΜΕΑ (Μονάδα Ειδικών Αποστολών) καταφέρνουν να διαχωρίσουν τους οπαδούς, οι οποίοι υποχωρούν προς το Πεδίο του Άρεως. Στο πέρασμά τους επιδίδονται σε νέες καταστροφές, ξηλώνοντας πεζοδρόμια και επιχειρώντας να βάλουν φωτιά σε σταθμευμένα αυτοκίνητα, στα οποία πετούν βόμβες μολότοφ που δεν εξερράγησαν τελικά. Μάλιστα, δε διστάζουν να επιτεθούν σε πεζούς που βρίσκονταν στο διάβα τους. Χούλιγκανς ηλικίας 15 ετών και ίσως μικρότεροι έβριζαν με ακατανόμαστες εκφράσεις γυναίκες και καταστηματάρχες. Ορισμένοι φίλαθλοι που κατευθύνονταν στο ΟΑΚΑ με τα Ι.Χ. τους και είχαν κρεμασμένες σημαίες ή κασκόλ δέχονταν βροχή από πέτρες και μπουκάλια. Οι αστυνομικές δυνάμεις χωρίζουν εκ νέου τους χούλιγκανς, με αυτούς του Ολυμπιακού να μένουν στην Ομόνοια και αυτούς του Παναθηναϊκού στην πλατεία Βικτωρίας. Όμως και εκεί, οι χούλιγκανς προβαίνουν σε βιαιότητες σε βάρος ανυποψίαστων πολιτών, στους δύο σταθμούς του ηλεκτρικού. Πέρα από τις ακατανόμαστες εκφράσεις που τους εκστόμιζαν, δεν τους επέτρεπαν να κατέβουν στο σταθμό και αναγκάζονταν να κατέβουν δυο σταθμούς παρακάτω. Όταν ήρθε ο πρώτος συρμός στην Ομόνοια για να παραλάβει τους οπαδούς και να τους μεταφέρει στο ΟΑΚΑ, άργησε για λίγο ν' ανοίξει τις πόρτες του και τότε οι χούλιγκανς άρχισαν να χτυπούν τα παράθυρα και να τον ταρακουνούν. Οι γυναίκες και τα μικρά παιδιά εντός του συρμού άρχισαν να φωνάζουν, φοβούμενοι την αναταραχή και αναγκάστηκαν να κατέβουν, για να εισβάλουν αμέσως μετά οι ορδές των χούλιγκανς».¹⁵⁸

Η εφημερίδα *Φίλαθλος* στο φύλλο εκείνης της μέρας κάνει μια μικρή αναφορά στη σύλληψη του 16χρονου με τη μολότοφ στο ΟΑΚΑ. Παράλληλα, μικρή είναι και η αναφορά στις «ζημιές που προξενούν οι χούλιγκανς σε καταστήματα, αυτοκίνητα και τραίνα, των οποίων το κόστος ανέρχεται σε κάποια εκατομμύρια δραχμές, προ του αγώνα, ενώ στο ΟΑΚΑ, οι χούλιγκανς προξενούν ζημιές και σπάνε 200 καθίσματα. Παράλληλα αναφέρει και την ύπαρξη 10 τραυματιών».¹⁵⁹

¹⁵⁸ Εφημ. *Αθλητική Φωνή*, αρ. 1671, 11.11.1985, σ. 1 και 6.

¹⁵⁹ Εφημ. *Φίλαθλος*, αρ. 136 11.11.1985, σ. 1.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Φτάνοντας στο τέλος της παρούσας εργασίας μπορούμε να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα, ορισμένα εκ των οποίων μπορεί να φανούν λίγο κοινότυπα στον αναγνώστη, καθώς αναπαράγονται πολλές φορές στερεοτυπικά από τα μέσα ενημέρωσης. Η έρευνα έδειξε, ότι η επιθετική και βίαιη συμπεριφορά των χούλιγκανς δε γνωρίζει χρώματα ομάδων και πόλεις που μπορεί να εμφανιστεί, καθώς τα περιστατικά που αναφέρθηκαν ήταν από όλες τις πλευρές και σε πολλές διαφορετικές πόλεις της ελληνικής επικράτειας και όχι μόνο στην πρωτεύουσα. Οι χούλιγκανς αναγάγουν την «αγάπη» τους για την ομάδα που υποστηρίζουν σε ένα είδος θρησκείας βγαλμένης από τις πιο μαύρες εποχές της ανθρωπότητας, όταν η κατήχηση στο θρησκευτικό κομμάτι επιβαλλόταν με τη χρήση βίας, όπως και η επικράτηση της μιας πλευράς πάνω στην άλλη. «Όλος ο κόσμος προσκυνάει σώβρακα και φανέλες» και «είμαστε η αδικημένη γενιά του '60, δίχως κατοχή και πείνα» τραγουδάει ο Τζίμης Πανούσης τη δεκαετία του '80 και οι στίχοι του μοιάζουν να έχουν πιάσει το συναίσθημα της εποχής. Γενιές ανθρώπων που δεν έχουν περάσει δύσκολα χρόνια (πλην της επταετίας των συνταγματαρχών), στρέφουν το ενδιαφέρον τους γύρω από τον αθλητισμό, συχνάζουν στις κερκίδες των γηπέδων και βγάζουν το «άχτι» τους, σε μια εποχή που οι πολιτικές εξελίξεις στη χώρα φέρνουν πολιτική ομαλότητα και ελευθερίες, που όμοιές τους δεν είχε γνωρίσει ποτέ ξανά ως τότε. Κάποιος θα μπορούσε να υποθέσει, ότι οι νέοι της εποχής δεν ήξεραν τι να κάνουν με όλες αυτές τις ευνοϊκές συνθήκες κάτω από τις οποίες μεγάλωναν. Πιθανόν να μην είχαν τρόπο να εξωτερικεύσουν με άλλο τρόπο την ενέργεια και ίσως και το θυμό που ένιωθαν, καθώς το τελευταίο κομμάτι καταπίεσης γι' αυτούς ήταν η ελληνική παραδοσιακή οικογένεια στην οποία ήθελαν να πάνε κόντρα απλά και μόνο για να φέρουν αντιρρήσεις και να κάνουν πράξη τα δικά τους θέλω. Αποτέλεσμα ήταν να αποκτήσουν ένα δικό τους ιδιαίτερο και προσωπικό στυλ, το οποίο εκφραζόταν στον τρόπο ζωής τους, στον τρόπο ομιλίας τους, στο ντύσιμό τους, στη μουσική τους και στην ψυχαγωγία τους γενικότερα. Μια μερίδα βρήκε καταφύγιο στην ακραία μουσική (χέβι μέταλ, πανκ), το ακραίο ντύσιμο τα ροκ μαγαζιά, τα γήπεδα και τα ναρκωτικά. Δεν μπορεί να πει κανείς με σιγουριά, ότι κάποιες από αυτές τις επιλογές δεν ήταν συνειδητές, όμως σίγουρα μπορεί να πει, ότι ορισμένες εξ αυτών είχαν στόχο να προκαλέσουν την «κλειστή» και πουριτανική ελληνική κοινωνία. Η επιθετική συμπεριφορά εκφράστηκε κυρίως στον χώρο των γηπέδων, όπου ο οπαδός ξεκίνησε

να τα θεωρεί δεύτερο σπίτι του και την ομάδα που υποστήριζε κτήμα του. Αυτός ήταν η ομάδα. Μόνο αυτός έτρεχε, αγωνιούσε και έκανε θυσίες για τη μεγάλη του αγάπη και όχι οι διοικήσεις και οι παίκτες, δηλαδή οι πραγματικοί πρωταγωνιστές των αθλητικών δρώμενων. Αυτό οδήγησε στο να παίρνει την κατάσταση στα χέρια του και να εκφράζεται με βίαιες συμπεριφορές, οι οποίες δεν έχουν καμία απολύτως σχέση με την έννοια του αθλητισμού.

Το επόμενο βήμα ήταν ο οπαδός να μετατραπεί σε αρνητικό πρωταγωνιστή κάθε αθλητικής εκδήλωσης, καθώς οι πράξεις του στιγμάτιζαν το χώρο και την πορεία της κάθε αναμέτρησης. Οι βωμολοχίες, τα βίαια επεισόδια, οι ανταλλαγές φωτοβολίδων και η τρομοκρατία εντός και εκτός των γηπέδων τον έθεσαν στο περιθώριο και τον στιγμάτισαν κοινωνικά, όταν ο «ρόλος» του θα έπρεπε να είναι απλά να υποστηρίζει με θέρμη την ομάδα του σε λύπες και χαρές. Αυτή η αρνητική συμπεριφορά του οπαδού, ο οποίος πλέον ταυτίστηκε με τον χούλιγκαν άρχισε να αναφέρεται, στην αρχή δειλά και μετά με εκτενή κείμενα στον Τύπο. Μπορεί για τον κάθε οπαδό οι αναφορές αυτές να μη σήμαιναν απολύτως τίποτε, όμως ο κοινωνικός στιγματισμός όχι απλώς έμενα αλλά μεγεθυνόταν.

Στην τετραετία 1981 - 1985 και με βάση τις πηγές που μελετήθηκαν, οι βίαιες και επιθετικές συμπεριφορές έκαναν αρχικά την εμφάνισή τους και στην πορεία γενικεύτηκαν. Ωστόσο, αποτελεί μεγάλο ερωτηματικό το γεγονός, γιατί τα πολιτικά έντυπα σιώπησαν εκείνη την εποχή μπροστά σε πολλά βίαια περιστατικά στους αγωνιστικούς χώρους, σε αντίθεση με τα αντίστοιχα αθλητικά ή έκαναν αναφορές μόνο σε επεισόδια μεγάλης έκτασης, στα οποία δεν μπορούσαν να κάνουν τα «στραβά μάτια». Μόνο εικασίες μπορούν να γίνουν γι' αυτό το φαινόμενο. Ίσως να θεωρούνταν μεμονωμένα περιστατικά που δεν ήταν άξια αναφοράς, ίσως να ήταν στα πλαίσια της νέας πολιτικής ελευθερίας που έπνεε στον ορίζοντα (όλα επιτρέπονται), ίσως να θεωρούνταν ένα είδος εκτόνωσης του λαού, που δεν έπρεπε να τον πειράξει κάποιος, ώστε να μπορεί να υπάρχει ισορροπία στους άλλους τομείς της κοινωνίας (όσο λάθος και μη ισορροπημένο και αν ακούγεται ως σκέψη). Γεγονός είναι, ότι πολλά περιστατικά βίας που συμβαίνουν στις μέρες μας στα ελληνικά γήπεδα έχουν τις ρίζες τους σε αυτή την εποχή. Μάλιστα, τα αρνητικά περιστατικά εκείνης της εποχής μοιάζουν να μην έχουν τίποτε να ζηλέψουν από αυτά που συμβαίνουν σήμερα, καθώς ο κύκλος της βίας μοιάζει να συνεχίζεται ες αεί και τα γεγονότα απλά

να ανακυκλώνονται μέσα στο διηλεκές. Μολονότι έχουν γραφτεί μαύρες σελίδες η βία δε σταματά, οι τραυματισμοί και οι θάνατοι συνεχίζονται και κανείς δεν ξέρει πότε και αν θα μπει ένα τέλος σε όλη αυτήν την κατάσταση...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΠΕΙΣΟΔΙΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1981 – 1985					
ΕΤΟΣ	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ	ΜΠΑΣΚΕΤ	ΒΟΛΕΪ	ΑΛΛΑ ΣΠΟΡ	ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ
1981	20	1	-	-	1
1982	36	3	-	1	1
1983	26	1	1	2	-
1984	48	3	1	-	3
1985	41	5	1	3	-
ΣΥΝΟΛΟ	171	13	3	6	5
ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	198				

Πηγή: Εφημερίδα *Αθλητική Ηχώ* και Εφημερίδα *Αθλητική Φωνή*

ΠΗΓΕΣ - ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

1. Εφημερίδα *Αθλητική Ηχώ*
2. Εφημερίδα *Αθλητική Φωνή*
3. Εφημερίδα *Φίλαθλος*
4. Εφημερίδα *Φως των Σπορ*
5. Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*
6. Εφημερίδα *Έθνος*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαμβακάς Β.-Παναγιωτόπουλος Π., *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80, Κοινωνικό, Πολιτικό και Πολιτισμικό Λεξικό*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014.

Ζαϊμάκης Γ.-Φουρναράκη Ε., *Κοινωνία και Αθλητισμός στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015.

Αστρινάκης Α.Ε., Στυλιανούδη Μ.Γ. (επιμ.), *Χέβι Μέταλ, Ροκαμπίλι και φανατικοί οπαδοί. Νεανικοί πολιτισμοί και υποπολιτισμοί στην Δυτική Αττική*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996.

Γάσιος Γ., «Δεν μπορώ να καταλάβω τι αισθάνονται αυτά τα παλιόπαιδα μ' αυτό το φούτμπολ': ποδόσφαιρο και νεολαία στην Ελλάδα στο πρώτο μισό του αιώνα», στο: Β. Καραμανωλάκης, Ε. Ολυμπίτου, Ι. Παπαθανασίου (επιμ.), *Η ελληνική νεολαία στον 20ό αιώνα: πολιτικές διαδρομές, κοινωνικές πρακτικές και πολιτισμικές εκφράσεις*, ΑΣΚΙ & Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Θεμέλιο, Αθήνα 2010, σ. 423 – 430.

Γιαννακόπουλος Κ., «Πόλεμος μεταξύ ανδρών. Ποδόσφαιρο, ανδρικές σεξουαλικότητες και εθνικισμοί», *Σύγχρονα Θέματα* 88 (2005), σ. 52 – 67.

Ελίας Ν., Ντάνινγκ Ε., *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*, Δρομέας, Αθήνα 1998.

Ζαϊμάκης Γ.- Κοταρίδης Ν., *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών*, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2013.

Κασσαβέτη Ορσαλία-Ελένη, *Η ελληνική βιντεοταινία (1985-1990)*, Εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα 2014.

Κατσώχης Α., *Οπαδοί εν χορώ: προσέγγιση στα συνθήματα των Ελλήνων οπαδών*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012.

Κινγκ Τζον, *Εργοστάσιο ποδοσφαίρου*, Παραμόρφωση, Αθήνα 1998.

Κοταρίδης Ν. (επιμ.), *Φίλαθλοι και βίαια επεισόδια στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις (1974 - 2003)*, Πάντειο Πανεπιστήμιο – ΟΠΑΠ, Αθήνα 2005.

Κοταρίδης Ν.-Σιδέρης Ν., «Φανατισμός, ύβρεις και βία στα γήπεδα», Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο με θέμα: *Η βία στις αθλητικές συναντήσεις*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1997.

Κοταρίδης Ν., «Η ιστορία της κερκίδας», *Ο δεκαπενθήμερος Πολίτης* (1995), σ. 16.

Κυπριανός Π.-Χουμεριανός Μ., *Ανατομία των ποδοσφαιρικών παθών*, εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2009.

Κυπριανός Π.- Χουμεριανός Μ., «Αθλητισμός, φίλαθλοι και πάθη. Μια πρώτη ανάγνωση των ερευνών αθλητικής κοινωνιολογίας», στο: Χ. Βερναρδάκης, *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα, Έρευνες – Δημοσκοπήσεις*, Λιβάνης, Αθήνα 2002, σ. 199–244.

Μονταλμπάν Μ.Β., *Ποδόσφαιρο. Μια θρησκεία σε αναζήτηση θεού*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2010.

Μόρρις Ντ., *Η φυλή του ποδοσφαίρου*, Κάκτος, Αθήνα 1982.

Μπογιόπουλος Ν., Μηλάκας Δ., *Μια θρησκεία χωρίς απίστους: Ποδόσφαιρο*, Λιβάνης, Αθήνα 2005.

Μπομπερζέ Κ., *Ποδόσφαιρο: σύμβολα, αξίες, φίλαθλοι*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Σαββάκης Μ., «Κερκίδα, βία και εαυτός: Θεωρητικές και μεθοδολογικές επισημάνσεις», στο: Σ. Γεωργούλας και Δ. Χατζηευσταθίου (επιμ.), *Ο Αθλητισμός στην κοινωνία και η κοινωνία του αθλητισμού: Κοινωνιολογία του αθλητισμού. Θεωρία, μεθοδολογία και έρευνα*, Νημετρής, Αθήνα 2010, σ. 277 – 291.

Τεγόπουλος-Φυτράκης, *Μείζον Ελληνικό Λεξικό*, εκδόσεις Αρμονία Α.Ε., Αθήνα 1997.

Τσουραμάνης Χ., *Η συμπεριφορά των hooligans*, Σάκκουλας, Αθήνα 1988.